

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

Hakemli Akademik Sosyal Bilim Dergisi

Cilt/Volume	Sayı/Issue	Yıl/Year
2	2	2022

ISSN: 2791-8661

EKSEN

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

SOSYAL SAğLIK DERGİSİ

Hakemli Akademik Sosyal Bilim Dergisi

ISSN: 2791-8661

*** Cilt: 2 * Sayı: 2 * Yıl: 2022**

Yayıncı Kuruluş

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Sahibi

Dr. İsmail AKYÜZ (Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Adına)

Baş Editör

Dr. İhsan KUTLU

Alan Editörleri

H. Zahid KARA – Dr. Hasan H. TAYLAN – Dr. Mustafa GÜNERİGÖK

Yazım ve Dil Editörleri

Hülya YILDIZ; Fatmanur ALSANCAK

Yayın Türü

Sürelili Yayın

Yayın Periyodu

Yılda İki Sayı (Mart ve Eylül)

Yazışma Adresi

Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye

Web Adresi

<https://www.eksenstitu.org.tr/sosyalsaglik/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyalsaglik>

E-posta

sosyalsaglikdergisi@gmail.com

Dergi Sekreteryası

H. Zahid KARA – Zeynep ATALAY – Cengizhan AYNACI

İndeksler

ASOS İNDEKS

Dergide yer alan yazılardan yazarlar sorumludur.

Bu derginin her türlü yayım ve telif hakkı Sosyal Sağlık Dergisi'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre, fotokopi, dijital ve benzeri yöntemlerle herhangi bir bölümü veya tamamı Dergi Sahibinin veya Yayın Kurulu Başkanının izni olmadan basılamaz ve çoğaltılamaz. Bilimsel etik kurallarına uygun olmayan alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin fikri sorumluluğu yazarlara aittir.

Yayın Kurulu

Dr. Abdullah İnce, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. Mustafa Günerigök, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. İsmail Akyüz, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. İhsan Kutlu, *Sakarya Üniversitesi*
Dr. Hasan H. Taylan, *Sakarya Üniversitesi*
H. Zahid Kara, *Sakarya Üniversitesi*

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdullah Işıklar / *Bursa Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Abdülkadir Şenkal / *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Bedrettin Kesgin / *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih Savaşan / *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih Yardımcıoğlu / *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. İsmail Barış / *Üsküdar Üniversitesi*
Prof. Dr. Lütfi Sunar / *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Orhan Koçak / *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Tarık Tuncay / *Hacettepe Üniversitesi*
Prof. Dr. Yahya Mustafa Keskin / *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf Genç / *Sakarya Üniversitesi*
Doç. Dr. Hasan H. Taylan / *Sakarya Üniversitesi*
Doç. Dr. Miraç Burak Gönültaş / *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*
Doç. Dr. Vehbi Ünal / *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Başcılar / *Malatya Turgut Özal Üniversitesi*

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

ISSN: 2791-8661 * Cilt: 2 * Sayı: 2 * Yıl: 2022

İçindekiler

Araştırma Makalesi / Fatmanur ALSANCAK
ALZHEIMER'A GİDEN YOL: UZUN VEDA
4-16

Araştırma Makalesi / Zeynep ATALAY, Betül TAMKOÇ
TİKTOK KULLANAN GENÇLERİN KENDİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ
17-35

Araştırma Makalesi / Özlem ŞAKAR
**ENGELLİ KADINLARIN YAŞADIKLARI SORUNLARI PIERRE BOURDIEU'NUN SOSYAL-
EKONOMİK-KÜLTÜREL SERMAYE TERİMLERİ BAĞLAMINDA DÜŞÜNMEK**
36-66

Araştırma Makalesi / Hülya ALTUN
**EVLİ KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ SOSYO-
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE BELİRLENMESİ**
67-84

Araştırma Makalesi / Birkan Doğan, Hasan H. TAYLAN
**GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN AİLE İÇİ SORUNLARININ İNCELENMESİ:
KOCAELİ ÖRNEĞİ**
85-99

Araştırma Makalesi / Mehmet AYKUL, Osman CEYHAN, O. Furkan ŞEKER, Sevde AYTAÇ
**ÇOCUK ALANINDA ÇALIŞAN BAKIM ELEMANLARININ SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR
ÇALIŞMA**
100-123

SOSYAL SAĞLIK DERGİSİ

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 09.06.2022 Kabul Tarihi: 22.06.2022	2	2

ALZHEIMER'A GİDEN YOL: UZUN VEDA

*Fatmanur ALSANCAK**

Öz

Dünyada ve ülkemizde yaşlanma oranının gittikçe artacağı öngörülmektedir. Ortalama yaşam süresinin uzamasıyla birlikte demans ve Alzheimer hastalığı da gittikçe yaygınlaşmaktadır. Alzheimer hastalığının psikososyal yönü yeni çalışmalarla desteklenmesi gerekli görülen bir alandır. Bu açıdan Alzheimer hastalığına ilişkin ele alınan Uzun Veda kitabı gerek hastalığın doğası gerek tanı alan bireyin psikolojik, sosyal ve tinsel yönü gerekse hastaya bakım veren bireyler açısından önemli bir kaynaktır. Bu nedenle kitabın çeşitli yönleriyle incelenmesi önemlidir. Bu çalışmada Uzun Veda kitabı metin analizi yöntemiyle analiz edilmiş, Alzheimer hastalığının psikososyal görünümü incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Kitap tanı alan kişiler ve yakınları ile bu konuda çalışan meslek elemanlarına yönelik bir kaynak teşkil etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca kitabın tıbbi sosyal hizmet alanındaki çalışmalara ve Alzheimer alanındaki literatüre katkı sunduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Uzun Veda, Alzheimer Hastalığı, Demans, Sosyal Hizmet.

THE WAY TO ALZHEIMER: "KEEPER"

Abstract

It is predicted that the aging rate will increase gradually in the world and in our country. With the increase in life expectancy, Dementia and Alzheimer's disease are also becoming more common. Although various findings have been revealed by examining the clinical stages in individuals diagnosed with Alzheimer's, the psychosocial dimension of the disease is a dimension that needs new studies. In this respect, the *Keeper* book on Alzheimer disease is an important source for the nature of the disease, the psychological, social and spiritual aspects of the diagnosed individual, as well as for the individuals who care for the patient. Therefore, it is important to examine the book from various aspects. In this study, the psychosocial aspects of Alzheimer's disease were examined by examining the book *Keeper*. It is expected that the book will constitute a resource for both the people who have been diagnosed and their relatives, as well as for the professionals working on this issue.

Keywords: *Keeper, Alzheimer Disease, Dementia, Social Work.*

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, fatmanuralsancak@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1414-3358

1. Giriş

Yaşlı popülasyonun arttığı topluluklarda demans önemli bir sağlık problemidir. Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınladığı Mental Bozuklukların Tanılanması El Kitabı'na (DSM-V) göre demans tasnifi; Alzheimer Hastalığı, Lewy Cisimcikli Demans, Frontotemporal Lobar Dejenerasyon, Vasküler Demans, Parkinson Hastalığı, Huntington Hastalığı, Travmatik Beyin Sarsıntısı, Madde ve İlaç Kullanımına Bağlı Demans, HIV Enfeksiyonuna Bağlı Demans, Prion Hastalığına Bağlı Demans, Diğer Medikal Hastalıklara Bağlı Demans ve Çoklu Etiyolojilere Bağlı Demans olarak belirtilmektedir (APA, 2013).

En sık demans ¹nedeni olan ve tüm vakalarının %50-70'ini oluşturan Alzheimer hastalığı 1906 yılında nöropatolog Dr. Alois Alzheimer tarafından tanımlanmıştır (Alzheimer Vakfı, 2022). Alzheimer hastalığı 65 yaş ve üzeri nüfusta %5-11, 85 yaş ve üzerinde %50 oranında görülmekte ve beyin korteksinin sorumlu olduğu üst düzey işlevlerin bozulması ile bireyin günlük yaşamını sürdürmesini engelleyen ilerleyici bir kronik hastalıktır (Şahin,2019).

Uluslararası Alzheimer Federasyonu (ADI) tarafından yayımlanan 2015 Dünya Alzheimer Raporu'nda dünya genelinde yaklaşık 46.8 milyon Alzheimer hastası olduğu belirtilmekte bu sayının 2030 yılında 74.7 milyon, 2050 yılında ise 131.5 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (Keskin, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2017 verilerine göre ise ülkemizde yaşlanma oranının gittikçe arttığı görülmekte, nüfusumuzun ortanca yaşının 2023'te 33.5, 2040'ta 38.5, 2060'ta 42.3 ve 2080'de 45 olması beklenmektedir. Alzheimer hastalığına bağlı olarak yaşamını kaybedenlerin sayısı 2016 yılında 12 bin 900'dür (TÜİK, 2017). OECD verilerine göre Alzheimer hastalığı gibi kronik beyin hastalıklarının ekonomik ve sosyal etkilerinin, 2050 yılına kadar 100 milyon kişiyi doğrudan etkileyeceği ve dünya genelinde en önemli halk sağlığı sorunu haline geleceği ifade edilmektedir (OECD, 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin 2012 verilerine göre ülkemizde 65 yaş ve üstü nüfus oranı %7.5 olarak bildirilmekte ve bu oranın 2040 yılında iki katına çıkacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2012). DSM-V kriterlerine göre Alzheimer kriterleri ise şöyledir;

- A. Hafıza bozukluğu, afazi, apraksi, agnosi ya da planlama veya organizasyon becerisi gibi fonksiyonlarda yaşanan bozukluklar.
- B. Hastanın günlük hayatını etkileyecek düzeyde yaşanan sıkıntılar.

¹ Dementia (bunama) terimi Paris akıl hastanelerinde 1801 yılında *de mentis* (aklını kaybetmek) kelimesinden türemiş olup son zamanlarda beyin fonksiyonlarının bozulması anlamında kullanılan bir hastalıktır.

- C. Bilişsel fonksiyonlarda sürekli yaşanan kayıplar.
- D. Bozuklukların Majör depresyon ve şizofreni gibi hastalıklara uymaması (APA, 2013).

Literatüre bakıldığında Alzheimer'ın seyrinde yakınma ve bulguların şiddetine göre erken, orta ve ileri olmak üzere üç evrenin incelendiği görülmektedir (Yılmaz ve Turan, 2007; Eker, 2008; Keskin, 2021);

- *Erken evrede* bellek deformasyonu ve yeni bir bilginin öğrenilmesinde güçlük çekme önemli bir belirtidir. Eşyaların yerlerini karıştırmak, konuşmaların tekrarlanması, isimleri unutmak, soruların tekrar tekrar sorulması, alışveriş listesinin unutulması, konuşurken kelime bulma güçlükleri, elektronik (kısmen de olsa karmaşık olan) cihazların kullanımının öğrenilememesi, varsa hobilerin gerçekleştirilmesinde güçlükler hastalığın bu evresinin genel özellikleri olarak bilinmektedir (Gillies, 2011). Yeni bir bilgi öğrenme kapasitesi çok kısıtlı hale gelmekte, akıl yürütme becerileri etkilenmektedir. Her ne kadar bu evrede yakınmalar günlük yaşam aktivitelerini olumsuz etkilese de bireyin bağımsızlığı devam etmektedir. Sosyal aktivitelere katılımında ve kişisel bakımda sorun yaşanması beklenmemektedir (Yavla ve Güngör, 2016).
- *Orta evrede* başlangıç belirtilerinin ağırlaşması ve günlük yaşam aktivitelerindeki bağımsızlık açısından çoğu işlevin kaybı söz konusudur. Yeni bir bilgi öğrenmenin tamamen durduğu, var olan bilgi de geriye dönük bir kronolojik seyirle kaybolmayı sürdürdüğü bilinmektedir. Ev dışında tek başına dolaşamama, dışarı çıktıklarında kaybolma, alışveriş, finansal işleri yönetmede ciddi sorunların yaşanması, giyinme-soyunma, banyo yapma ya da dışkılama gereksinimlerinin karşılanmasında yardıma gereksinim duyma gibi görünüşleri olduğu bilinmektedir. Ajitasyon, yerinde duramama, kendiliğinden ya da yemek yerken yahut banyo-tuvalet sırasında yardım ederken yardımcıya fiziksel müdahale, suçlayıcı davranışlar, şüphecilik başlıca belirtiler olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2021).
- *İleri evrede* ise hastanın en temel günlük yaşam aktivitelerini dahi sürdürmeleri bir başkasının yardımını gerektirmektedir. Beslenme, yıkanma, giyinme vb. kişisel rutinlerde hasta tamamen başka birisinin yardımına bağımlı hale gelmektedir. Sosyal ortamlarda bulunmak daha zor olabilmekte, zihinsel işlevler en alt düzeye inmektedir. Yakın akrabalarını veya arkadaşlarını gördüğünde tanıyamama, anlamsız kelimeler ya da sesler çıkarma, niyetlerini ifade etmekte zorlanma ile karşılaşabilmektedir. Bu evrede tekrarlayan amaçsız motor davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Evrenin sonuna doğru hastalar yatağa bağımlı hale gelmekte,

buna bağı olarak yatak yarası enfeksiyonları, akciğer enfeksiyonu, üriner enfeksiyon, beslenme bozukluklarının yarattığı komplikasyonlar ortaya çıkmaktadır (Gillies, 2011; Yavla ve Güngör, 2016).

Alzheimer hastalığında bilişsel ve sosyal becerilere ilişkin kayıplarla ilgili olarak temel bulgunun hafıza kaybı olmasıyla birlikte duygu, düşünce, davranış, konuşma, el becerisinin de etkilendiğini, hastalık seyri gizli başlangıçlı ve yavaş ilerlediği, günlük yaşamda ihtiyaç duyulan yeteneklerdeki azalmanın zamanla artarak devam ettiği bilinmektedir (Çolakoğlu, 2004). Alzheimer hastalığının tıbbi ve patolojik yönü kadar psikolojik ve sosyal boyutları da yaşamı olumsuz etkilemektedir. Alzheimer ile ilgili sosyal bilimlerde derinlemesine araştırmaların henüz yeni yeni artmasıyla birlikte hastalığın psikososyal yönlerine yapılan vurgu da artmaktadır. Bu açıdan hastalığın psikososyal etkileri kuşkusuz Alzheimer'ı daha iyi anlamada yol göstericidir. Bu çalışmada Alzheimer hastalığının psikolojik, duygusal, sosyal, kültürel ve tinsel boyutları irdelenerek yazar Andrea Gillies tarafından 2009 yılında kaleme alınan *Uzun Veda* (orijinal adıyla *Keeper*) adlı eser incelenecektir. Eserde Alzheimer hastalığının psikososyal yönleri bakım veren gözünden değerlendirilerek sosyal hizmet disiplini açısından ele alınacaktır.

2. Uzun Veda Eserinde Alzheimer Hastalığının Psikososyal Görünümleri

İskoç yazar Andrea Gillies'in orijinal adı *Keeper* (*Keeper: A Book About Memory, Identity, Isolation, Wordsworth and Cake*) olan ve Türkçe'ye *Uzun Veda* olarak tercüme edilen kitabı 2009 yılında yayınlanmıştır. Andrea Gillies'in yaşamöyküsünün bir kesiti olarak kaleme aldığı bu kitapta yazar, eşi ve çocuklarıyla birlikte radikal bir karar alarak eski ve büyük bir çiftliğe yerleşir. Bu çiftliğe yerleşmelerindeki neden Alzheimer hastası olan kayınvalidesi (Nancy) ve fiziksel engelli olan kayınpederinin (Morris) yaşam standartlarının daha iyi hale getirilmesi ve bakımın rahatlıkla sağlanabilmesidir. Büyük bir Viktoryen evde yaşamaya başlayan bu kalabalık ailede Andrea Gillies, Nancy'nin hastalığının ilerleyişine tanık olur. Nancy ve Morris'in bakım yükü Andrea'dadır. Hastalığının seyri hızlanan Nancy zamanla mantıksal dünyadan ayrılmaya, bunamanın alternatif gerçekliğine doğru yol almaya başlar.

Nancy yetmiş dokuz yaşında bir Alzheimer hastasıdır. Öncesinde bir finans şirketinde bilgisayar uzmanıyken eşi Morris'in de hastalanması ve tekerlekli sandalyeye bağı olarak hayatına devam etmesi sebebiyle artık onlara evlat edindikleri Christine ve eşi Andrea bakacaktır. Aynı evde yaşamaya başlarlar fakat zaman içinde Nancy ile Andrea arasındaki bağı güçlenir. Yazar Alzheimer'ın yavaş yavaş Nancy'yi Morris'ten, oğlu Chris'ten ve torunlarından nasıl acı bir şekilde uzaklaştırdığını tıbbi bilgilerle destekleyerek anlatmaktadır.

Eserde Alzheimer hastalığına ilişkin bilimsel bilgilerin yanı sıra yazarın Alzheimer'a ilişkin gözlemleri somut bir gerçeklikle ilk ağızdan anlatılmaktadır. Yazar Alzheimer'ın insan üzerindeki etkilerini Nancy'deki değişimin farklı görünümüleri üzerinden sunmaktadır. Bu değişim psikolojik, duygusal, sosyal, kültürel ve tinsel yönleriyle ele alınmaktadır. Kitaptaki Nancy karakterini daha iyi anlamak için Alzheimer hastalığının psikososyal etkilerine değinmek gerekir.

Alzheimer hastalığı hafıza, dil becerisi ve rasyonel düşünme başta olmak üzere zihinsel yetilerde ilerleyici bir şekilde etkinlik ve davranışları yerine getirememeye hastalığıdır (Keskin, 2021). Bu süreçte psikolojik olumsuzluklar oldukça belirgin seyretmektedir. Bu belirtiler davranışsal boyutta; amaçsız gezinme, âtıl kalma, saldırganlık, eşyaları karıştırma ve volta atma görünümlerindedir (Soner ve Aykut, 2017). Bilişsel sorunların daha az olduğu ilk evrede ve özellikle hastalığına karşı iç görü kazanmış olan hastalarda depresyon daha sık görülebilmektedir (Gillies,2011).

Yazar, Nancy'nin hastalığının seyrini orta evrelerinden itibaren anlatmaya başlamaktadır. Günlük rutinlerini yerine getirirken zaman zaman eşyaların isimlerini ve yerlerini karıştırdığı, bunun farkına vardığında ise durgun ve ağlamaklı olduğu görülmektedir.

"Son zamanlarda pek iyi değilim." diyor. "Bir sorun var, farkındayım. Ama...ama ne olduğunu anlayamıyorum. (...)gözleri yaşlarla doluyor. "Hafızam çalışmıyor. Hiçbir şey hatırlamıyorum. Bana iyileşeceğimi söylüyorlar, sabırlı olmam lazımmış. Ama zor, biliyorsun. Ve önemli bir sorunum olduğunun farkındayım." (sf. 57)

Yaşanan bu farkındalığın davranışsal boyutunda zaman zaman saldırganlık, bağırma, kavga etme gibi ajitasyona dayalı davranışlar görülebilmektedir (Lök ve Bademli, 2016). Demanslı hastalarda özellikle hastalığın orta ve ileri evrelerinde ajitasyon görülebilmektedir. Bu durumun Nancy karakterindeki yansımaları yazar şöyle ifade etmektedir:

"Büroda çalışan Nancy'ye oyununu oynaması için araç gereç hazırlamayı deniyorum. Bunlarla oyalanıyor (...) Kendini kaptırma kısa ömürlü oluyor ve bana kim olduğumu sandığımı ve burası benim ofisim olmadığına göre burada ne yaptığımı soruyor. Fazlalık olan kişiyi kovmaktansa Nancy çekip gidiyor." (sf. 63)

Alzheimer tipi demans hastalarının küçük bir oranında paranoya ve varsanılıların ortaya çıktığı bilinmektedir. Hastalar ve özellikle bakım verenler için zorlayıcı olan bu psikotik durum şiddete neden olabilmektedir. Alzheimer hastalığında en sık görülen sanrıların kötülük görme tipinde olduğu bilinmektedir. Alzheimer hastalığında görülen sanrılar; insanların kendisinden bir şey çaldıkları, o evin kendi evi olmadığı ya da yakın tanıdıklarının yerine başkasının geçmiş olduğu hissi, terk edilme duygusu ve

sadakatsizliktir. Varsanılar gerçekte olmayan şeyleri görme veya duyma olarak ortaya çıkarken uyku bozuklukları, uykuya dalma güçlüğü, sık uyanma ve geceleri dolaşma da hastalığın yaygın olarak görülen psikolojik sonuçlarındandır.

“7.30’da aşağı indiğimde onu koridorda görüyorum. Yatağına geri götürüyorum. Sonra gidip kahvaltıyı hazırlamaya başlıyorum. Yine gidip Nancy’yi kontrol ediyorum. Sırt üstü yatmış, kollarını göğsünde bağlamış, gözleri açık kırpmadan duruyor. Mutfağa dönüyorum ve tekrar bakmaya gidiyorum. Uyuyor gibi görünüyor. (...) Kahve yapmaya gidip geri geldiğimde çıplak bir şekilde yemek odasından çıkarken buluyorum.” (sf. 73).

“Halüsinasyon görmeye başladı. Bu yeni, ani bir gelişme ve buraya taşınmamızın onun bir şekilde kötüleşmesine sebep olduğunu, süreci hızlandırdığını düşünüyorum. Suçluluk alışmaya başlayacağım bir his olabilir, fakat şimdilik yepyeni bir deneyim.” (sf. 28)

Yazar, Alzheimer hastalığındaki nöropatolojik değişikliklerin kendini öncelikle bellekteki bozulma ile gösterdiğine vurgu yaparak hastalığın ilerleyişine paralel olarak dikkat, yönetici işlevler, dil, görsel-mekânsal alan gibi diğer bilişsel alanlarda da bozulmaların yaşandığını belirtmektedir (Perry ve Hodges, 2000). Bilişsel ve duygulanım alanlarındaki bu bozukluklar, dikkati odaklama, dil işlevleri, zaman-mekân yönelimi, irdeleme ve soyut düşünmede bozukluklara yol açar. Nancy, temporal lobun hasarıyla geçmişle ilgili görüntüler görmeye başlar. Örneğin arkadaşlarının evin bahçesinde tıpkı 20 yıl önceki halleriyle ona doğru yürüdüklerini görür. Bu görüntüler çoğaldıkça Nancy yanılsamalar içinde olacaktır.

“En büyük yanılsaması burada otorite sahibi kişi olduğu. Burada kimse benimle konuşmuyor... Yokmuşum gibi davranıyor herkes bana! Bu evin tek sahibi benim, herkes benim için çalışıyor! diye bağırıyor.” (sf. 123)

“Alzheimer hastalarının acı hikayelerinin yanı sıra erken teşhis konulmuş bir hastanın neredeyse neşe dolu deneyimlerinden bahsedilir. İlk aşamalarında duyularının keskinleştiğine dair deneyimlerini anlatırlar. Belki de düşünme ve hatırlama yetenekleri azaldıkça duyular güçleniyordur. Nancy de sorunların ilk başladığı dönemlerde daha mutlu görünüyordu. Torunlarının üstüne daha çok düşüyordu.” (sf. 112)

Alzheimer hastalığının sonucunda aile üyeleri ile hasta arasındaki ilişkiler yavaş yavaş yitirilmektedir. Hala yaşamakta olsa da hastanın eşi, yaşam arkadaşına psikolojik boyutta veda etmektedir. Çocuklar ise artık bambaşka biri haline gelmiş olan baba/anne/dede/büyükannelerini, geçmişte onlara arkadaşlık, rehberlik, öğretmenlik etmiş olan kişiyi yitirirler. Bu kayıpların acısı çoğu kez yeterince açığa vurulmasa da ailenin başa çıkması gereken bir stres unsurudur. Aile üyelerinden biri ani olarak bir hastalıkla karşılaştığında aile sistemini ve ilişkileri etkileyen bir kriz durumu yaşanır. Fiziksel ve duygusal yaşantılarla birlikte hastanın kaybına ilişkin kaygılanma, rollerin

değişimi ve yeniden düzenlenmesi ile ekonomik zorluklar da hastalığa eşlik eden faktörlerdir. Alzheimer hastalığı hasta için olduğu kadar buna tanıklık eden bireyler için de baş edilmesi gereken bir süreçtir. Tanı koyulduktan sonra hasta yaşam işlevlerini yeterli derecede yerine getirmeye ve görece sağlıklı bir yaşam sürdürmeye devam edebilse de bu hastalık, sonu ölüme varacak olan bir çizgide önlenemez bir ilerleme göstermektedir. Hem Alzheimer tanısı alan hastaları hem de bakım verme sorumluluğunu alan aile üyelerini olumsuz yönde etkileyen bir süreçtir. Uzun dönemde davranış değişikliklerinin yol açtığı belirgin güçlükler, tam bellek yitimi, bunların doğurduğu sosyal sonuçlar, finansal sorumluluklar, kişisel ve evlilikle ilgili stres, bakım yerleri ve programlarının düzenlenmesi gibi bir dizi gelişmeyi ortaya çıkarır.

“Morris hastanede olduğu için Nancy çok duygusal, ama nedenini bilmiyor. Ağlıyor ve huysuz. Tekrar tekrar ağlayıp özür diliyor. ‘Neyim var bilmiyorum.’ diyor ve gerçek bu. İnsanın ne hissettiğini ve neden böyle hissettiğini hatırlamak ve anlamak için bir donanıma ihtiyacı var.” (sf. 91)

Yazar Nancy'nin iç gözü kazanmasıyla oluşturduğu duygusal tepkilere işaret etmekte, demansta duyguların hislerden ayrı ele alınabileceğini belirtmektedir. Ona göre duygular fiziksel, hisler zihinsel tepkilere. Duygular vücut tarafından üretilirken hislerin zihin tarafından duyguların yorumlandığını, bu hislerin kaybolduğunu ya da kilitlendiğini vurgulamaktadır.

Alzheimer hastalarının sosyal ilişkilerinde de farklılıklar olduğu görülmektedir. Eserde de Nancy karakterinde bu farklılıklara ilişkin görünlere yer verilmiştir. Sosyal açıdan Nancy, ön lobun kaybıyla yani bilgelik, ahlaki değerler ve iç güdüleri kontrol eden bölgenin hasarıyla bir alışveriş merkezine girdiğinde istediğini yapma davranışı göstermektedir:

“Geri döndüğümde onu açık şekerlerin olduğu reyonun önünde, elinde bir avuç dolusu çikolatayla, hırsla çiğnerken buluyorum. Bu yine hafif bir suç türü ama Nancy çikolataları alma hakkı olduğunu düşünüyor. Mülkiyet duygusu kayıp. Bu da özellikle isteyebileceği şeylerin başkalarına ait olamayacağı anlamına geliyor onun için.” (sf. 99)

“Nancy, sosyal açıdan geleneklerinden tamamen arınmış durumda. Daha yeni tanıştığı insanlara sarılıp gözleri yaşlı bir şekilde onları tekrar gördüğü için ne kadar sevindiğini söyleyip tanıştırdığında ‘çok küçükken seni tanıyordum.’ diyor duygulu bir sesle. Sokakta gördüğü yabancılara selam veriyor.” (sf. 96)

Demanslı hasta için her değişiklik stresin artmasına ve katastrofik bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Hastanın çok da önemli olmayan bu ufak stresör olaya yönelik ağır duygusal tepkisi aileye anlaşılabilir gelebilmekte, anne-baba-çocuk rollerinde karmaşıklığa yol açabilmektedir.

Kültürel bir yapıyı da içinde barındıran toplumumuzda Alzheimer hastasının ve ona bakım veren kişi/ailesinin davranışlarında toplumsal yapının unsurları yansımaktadır. Türk toplumunda “yaşlıya hürmet” ahlaki normundan bahsedilebilir, dolayısıyla hasta bakımı bu kültürel yapılanma içinde görece daha sistemli olduğu söylenebilse de bakım verenin tükenmişlik noktasında bakım yükü ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Alzheimer hastaları popülasyonun bir parçası oldukları kuruma oranla kendilerini bir birey olarak hissettikleri evlerinde daha az sorun yaşarlar. Kurum ne kadar iyi olursa olsun hasta için bireyselliğini ve benlik değerini hissetmek önemlidir (Göka ve Aydemir, 2000). Bu da bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel özellikleriyle etkileşimli olacaktır. Kitapta Nancy'nin kültürel yapıyla ilişkisi ön plana çıkarılmasa da birkaç örnekle yansıtılmıştır:

“Evde Noel partisi veriyoruz ve tanıdığımız herkesi davet ediyoruz. Yüzden fazla kişi geliyor. Nancy etrafta dolaşiyor, insanlara burası sizin eviniz mi diye sorup konuklara kendisini davet ettikleri için teşekkür ediyor; altı yaşındaki çocukları azarlıyor, o arada üstüne de viski dökülüyor.”

Alzheimer ve diğer ilerleyici hastalıklarda hastalığın doğasıyla beraber manevi yönelimlerin de olduğu bilinmektedir. Bu da hastayı ve yakınındaki kişileri, bağlanma duygusunun getireceği iç huzuru yakalama ihtiyacını hissederek inandığı dinin gereklerini yapmaya veya bir gücün varlığından güç alma yoluna götürebilmektedir. Alzheimer hastalarında bilişsel ve bellek kaybı yaşandığı için manevi bir dünya oluşması gözlenmemektedir. Hastanın ailesi, yakın çevresi veya bakım veren kişinin sosyokültürel yapısından dolayı hastanın yaşadığı ortamda üstün bir gücün varlığı söz konusu olabilir. Eserde yazar, Nancy'nin tinsel yönüne ilişkin geniş yer vermemektedir ancak Nancy'nin anlamlandırılmayan davranışlarının manevi ilişkisini şöyle kurmaktadır:

“Dışardayken gülümsüyor. Fotoğraflardaki Nancy'ye dönüşüyor. Nefret ettiği yerse içerisi, içerde olmanın korkunç can sıkıntısı. Dışarıda, tüm ilgim ona yönelik ama belki de başka bir şey vardır. Belki de tanrısallıkla bir bağlantı kuran Nancy'dir.”

Yazar beyin-zihin-benlik-ruh ilişkisine holistik bir açıdan yaklaşmaktadır. Bu yöndeki tartışmaları Carl G. Jung'un ruhun zihinden ayrı olduğu düşüncesine, Descartes'ın vücut ve benliğin tamamen birbirinden ayrı olduğu düşüncesine ve bu düşüncenin kökenlerinin Hristiyan kutsal kitabı olan İncil'e dayandırmaktadır. Yazar beynin ölümü ile benlik veya ruhun sona ermediğine ilişkin inancını şöyle ifade etmektedir;

“Bizim için ya genetik kalıtımla ve zihnin deneyimlerle şekillenmesi sayesinde kişiselleşen ve zeki, holografik numaralarıyla ruh yanılısamasını yaratan beyinlerimiz var ve ömrümüz nöronlarımızın ölmesiyle son buluyor ya da beyin sadece ruhun/benliğin dünyadaki kısa ziyareti boyunca kiraladığı bir makine.” (sf. 201).

Bu fikri Schopenhauer'in "*Bilinç ölümle yok olur fakat yaratılmış olan asla yok olmaz.*" düşüncesiyle destekleyen yazar, kişinin hücrelerden oluşmadığını, Alzheimer hastalığı ile beyin hücreleri azalsa bile benliğinin ve ruhunun var olmaya devam ettiğini vurgulamaktadır.

Alzheimer hastalığı insanın en temel yetisi olan düşünme yetisini olumsuz yönde etkilemektedir. Hastalığın prognozunda sağlıklı toplumun özerk bir bireyi olmaktan çıkan hastalar, ileri evrelerde hem fiziksel hem de ruhsal açıdan bakım veren kişilere bağımlı olmaya başlamaktadır. Daha genç hastalarda çalışmayı bırakmaları, buna bağlı olarak finansal bağımsızlıklarını da yitirmeleri ile sonuçlanabilmektedir. Bu bağlamda bakım veren yükü Alzheimer araştırmalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Yazar kitapta Avrupa ve Kanada'daki verilerin Alzheimer hastalığı olan kişilerin %50-80'ine evde bakım verildiğini gösterdiği paylaşmaktadır. Kişinin yeti yitimi yaratan bir hastalık tanısı alan bir yakınına tam zamanlı olarak bakım vermesi birçok açıdan stresle baş etmeyi gerektirmektedir. Ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda Alzheimer hastasındaki ani davranış değişikliklerinin, tekrarların, unutkanlıkların bakım veren aile üyelerindeki bakım verme yükünü arttırdığı, bakım verenlerin en çok psikolojik ve ekonomik yardıma ihtiyaç duydukları, hastalarının bakımı konusunda uzman kişilerden destek almaya ihtiyaç duydukları ve kurum bakımını ilk seçenek olarak tercih etmedikleri (Soner ve Aykut, 2017) tespit edilmiştir. Bu süreçte bakım verenlerin kaygıyla baş etmesinde kuşkusuz birçok parametre etkili olmaktadır. Bunlardan bazıları daha önce bakım deneyimlerinin olup olmaması, bu süreçte sosyal destek alıp almamaları, bakım veren bireylerin sağlık durumlarının bu süreçte kaygı düzeylerini etkileyip etkilemediği önemlidir. Alzheimer hastalarına bakım verenlere bakıldığında dünyada büyük oranda aile bireyleri tarafından gerçekleştirildiği, aile içerisinde ise özellikle kız çocukları, eşlerine bakan kadınlar veya kız kardeşlerin bakım yükünü üstlendikleri görülmektedir (Pinquart ve Sörensen, 2006; Lavrone ve diğ., 2014). Ülkemizde yapılan araştırmalarda da benzer olarak bakım verenlerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu belirlenmiştir (Atagün ve diğ., 2011; Tekin ve diğ., 2011; Ateş ve Bilgili, 2014; Keskin, 2021). Bakım verenlerin Alzheimer hastası kişilerle günlük hayatta en çok zorlandığı durumlar; özbakımını yapamaması (kişisel temizlik, tek başına yemek yiyememe), agresyonun yüksek olması, suçlama ve hayal görme, yakınlarını tanıyamama ve anlamsız hareketlerde bulunması olduğu bilinmektedir. Bu da bakım veren kişilerde yaşam kalitesinin bozulmasına zemin hazırlayabilmektedir (Koca ve diğ., 2017; Quadır ve diğ., 2019).

Alzheimer hastasına bakım veren konumundaki yazar Andrea Gillies, aynı zamanda bakım verenin tükenmişliğini kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlatmaktadır. Nancy'nin evden kaçması, tuvaletini artık evin herhangi bir yerine yapıyor olması, yazarın

hem ev içi işlerde hem Nancy'yi takip etmedeki sorumluluğunun yanı sıra bir yazar olarak çalışma hayatının sekteye uğraması, komşuları ve yakın arkadaşlarına artık durumdan söz etmekten ve kibarca derdini paylaşmaktan sıkılmış olduğunu ifade etmesi, Nancy'nin ona bir süre sonra saldırmaması vb. durumlar Alzheimer hastalarına bakım veren bireylerin profesyonellik gerektiren bir sorumluluk aldıklarını göstermektedir. Yazar kitap boyunca Alzheimer'ın Nancy'deki etkisini tasvir etmekte, sosyal hizmetlere başvurarak yardım alarak Nancy için bir bakım evi programı düzenlemeyi planlamaktadır. Nancy'nin yatılı olarak bir bakım merkezinde kalması için başvurmaları sürecinde bakım veren ile Alzheimer hastası arasındaki zorlu ilişkiyi oldukça çarpıcı ve gerçekçi bir dille anlatmaktadır.

Bakım verme ile ilgili çalışmalara bakıldığında bakım verme yükünü çoğunlukla aile üyelerinden kadınların üstlendiği görülmektedir (Bostancı, 2014; Altın ve Aydın Avcı,2016; Soner ve Aykut, 2017). Özellikle Alzheimer hastaları için bakım verme, oldukça uzun ve yorucu bir süreci kapsamaktadır. Bakım veren aile üyeleri bu süreçte psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak birçok sorunla karşılaşmakta ve bakım verme yükünün etkisi altına girmektedirler. Akçay ve Akdemir (2009) tarafından yapılan bir çalışmada bakım verenlerin %64'ünün ailede güçlük yaşadığı, güçlük yaşayanların %40.6'sının aileden destek almakta sorun yaşadıkları, %34.4 ünün psikolojik, %18.8 inin mali, %6.2'sinin aile içi ilişkilerde sorun yaşadıkları belirtilmektedir. Yapılan nitel desenli araştırmalara göre Alzheimer hastasına bakım verme yükü oldukça yorucu, sabır gerektiren ve uzun bir süreçtir. Alzheimer hastalarındaki duygudurum değişiklikleri ve tekrarları bakım verenlerde psikolojik yük oluştururken hastalarının yemek yeme, banyo yapma gibi öz bakımlarını yapmak bakım verenlerin kişisel yaşamlarında fedakarlıkta bulunmalarına ve zamanla sosyal yaşamdan kopmalarına neden olabilmektedir.

Yaşlı bireyin hastalığının hangi evrede olduğu ve bakıcı bireye ne kadar bağımlı halde yaşadığı, bakıcı birey ile yaşlının iletişiminin kalitesizliği, hastada meydana gelen bireysel ve psikolojik değişimler hastaya bakan bireyde stres oluşturabilmektedir (Yılmaz ve Turan, 2007). Buna eşlik eden finansal problemler (hastanın düşük gelirli olması, bakımverenin gelirinin düşmesi ya da tamamen kesilmesi vb.) nedeniyle Alzheimer hastalığına sahip bireyin bakımı zorlaşmaktadır (Tufan, 2020). Refah seviyesi yüksek ülkelerde hastaya bakımverenin ekonomik olarak desteklenmesi ve diğer sosyal güvencelerden dolayı Uzun Veda kitabında yazar bir bakımveren olarak finansal sorunlardan bahsetmemektedir.

3. Sonuç Yerine

Uzun Veda kitabı gerek Alzheimer hastalığını her yönüyle anlamak gerek hastaya bakım sağlayan kişi ve kurumların sorunlarını anlayabilmek için bir rehber kitap niteliği

taşımaktadır. Bunda yazarın ilk gözden deneyimlediği olay ve durumları abartısız ve olduğu gibi anlatması, gerçekçi bir bakışla Alzheimer hastalarında adım adım ilerleyen süreçlerin nasıl gerçekleştiğini kayınvalidesi üzerinden tanımlaması ve hasta ile aile üyeleri arasında yaşananların somutlaştırılması etkili olmaktadır. Hasta ile girilen diyaloglarda günlük iletişimin olduğu gibi aktarılmasıyla kitabın akıcılığı sağlanmıştır. Kitabın özneleri her ne kadar Türkiye'deki aile yapısından kültürel bağlamda farklı bir ortamda olsalar da Alzheimer hastalığını tıbbi, psikolojik, sosyal, tinsel yönlerinin hastalığa özgü bir durum olduğunu görebilmekteyiz. Bu yönüyle kitap evrensel bir özellik taşımaktadır.

Alzheimer hastalığını daha ayrıntılı anlayabilmek ve davranışa yansımalarını yorumlayabilmek için kitapta sık sık bilimsel verilere yer verilmesi kitabın diğer bir güçlü yönüdür. Alzheimer hastalığına ilişkin bilgi eksikliğini ve/veya dezenformasyonu gidermek adına Uzun Veda kitabı önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Türkiye'de gerek bilimsel çalışmalarda gerekse sanat ürünlerinde demans ve Alzheimer tanısı alan bireyleri holistik bağlamda ele alan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu göz önünde bulundurulursa kitabın bilgi boşluğunu doldurmaya muktedir olduğu söylenebilir. Hastanın ve hasta yakınlarının yaşamından kesitler sunarken bunun nedenlerini ayrı bölümlerde açıklayan kitap her yaşta okur için tecrübi bilgiler sunmaktadır. Hastanın eşi, oğlu, torunları, tanımadığı kişiler, sosyal çevresi, bakım veren kişi ve ileri evrede gerçekleşen sosyal hizmet kurumlarıyla ilişkisi bu hastalıkla baş etmek durumunda kalan birey, aile ve gruplara rehber olabilir.

Her ne kadar kitapta sosyal hizmetlerin sunumu ve Alzheimer hastalığında sosyal hizmetin önemine vurgu yapılmamış olsa da gerek hastalığın ilerleyişi gerekse hasta ve bakımverene etkilerini daha iyi anlamak, sosyal hizmet mesleğinde hangi müdahalelerin uygulanacağı bakımından önemlidir. Gerontolojik ve geriatrik sosyal hizmet alanına ilişkin literatüre bakıldığında Alzheimer hastalarının ve bakımveren bireylerin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların önplanda olduğu görülmektedir. Hastalığın tedavisinde ve ileri evrelerinde yaşanan sorunlarla başedebilmek için Alzheimer hastalığının nasıl ilerlediği, gündelik yaşamdaki belirtileri ve çevresel faktörlerle ilişkisinin de bilinmesi gerekmektedir. Bunun için Uzun Veda kitabının sosyal hizmet meslek elemanları, öğrencileri ve akademisyenleri tarafından değerlendirilerek geriatrik sosyal hizmet çalışmalarında Alzheimer hastası ve yakını için kaynak sunabileceği öngörülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kitabın bilinirliğine yönelik incelemelerin yapılması önemli görülmüştür.

Kaynakça

Akyar, İ. ve Akdemir, N. (2009). Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlükler. *Hacettepe Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 32-49.

- Altın, A. Ve Aydın Avcı, İ. (2016). Evde Alzheimer Hastasına Bakım Verenlerin Hasta Bakımına Yönelik Kullandıkları Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*,15(6),525-531.
- Alzheimer Vakfı, <https://alz.org.tr/alzheimer-hastaligi/> erişim: 18.03.2022.
- American Psychiatric Association APA (2013). *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı* (Çev. Ertuğrul Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Atagün, M.İ., Balaban, Ö.D., Atagün, Z., Elagöz, M. ve Özpolat, A.Y. (2011). Kronik Hastalıklarda Bakım Veren Yükü. *Psikolojide Güncel Yaklaşımlar*, 3(3): 513:552.
- Ateş, E. ve Bilgili, N. (2014). Omurilik Yaralanmalı Bireye Bakım Verenlerde Stresle Baş Etme ve Sosyal Destek. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 15(3): 1-12.
- Bostancı, Ö. (2014). *Alzheimer-Demensli Yaşlıya Bakım Veren Aile Bireylerinin Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, S. (2021). *Alzheimer Hastalarının Bakımını Üstlenen Aile Bireylerinin Güçlendirme Yaklaşımı Çerçevesinde İncelenmesi: Diyarbakır İli Örneği*. Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Çolakoğlu, Z. (2004). *Alzheimer Hakkında Her Şey*. Aktüel Sağlık Kitapları Serisi. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Eker, E. (2008). *Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar, Alzheimer Hastalığı*, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Eğitim Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi. No: 62, 85-110.
- Gillies, A. (2011). *Uzun Veda*. İstanbul: Derin Kitap.
- Göka, E. ve Aydemir, Ç. (2000). Yaşlıya ve Demanslı Hastaya Psikososyal Yaklaşım. *Demans Dizisi*, 5-26.
- Keskin, M. (2021). *Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerin Kaygı, Stres, Başetme Stilleri ve Yaşam Deneyimleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Koca, E., Taşkapılıoğlu, Ö., & Bakar, M. (2017). Alzheimer hastalığı'nda evrelere göre hastaya bakım veren kişi (ler) nin yükü. *Arch Neuropsychiatry*, 54, 82-6.
- Lavrone, A., Ziello, A.R., Pastore, F., Fasanaro, A.M. ve Poderico, C. (2014). Caregiver Burden and Coping Strategies in Caregivers of Patients with Alzheimer's Disease. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, Dovepress, 1407-1413.
- Lök, N., ve Bademli, K. (2016). Alzheimer hastalarında müzik terapinin etkinliği: Sistemik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 266-274. OECD (2013). *Emerging Trends in Biomedicine and Health Technology Innovation: Addressing the Global Challenge of Alzheimer's*, OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. No: 6, Paris, OECD Publishing.

- Perry, R. J. ve Hodges, J. R. (2000). Relationship between functional and neuropsychological performance in early Alzheimer disease. *Alzheimer Disease & Associated Disorders*, 14(1), 1-10.
- Pinquart, M. ve Sorensen, S. (2006). Helping Caregivers Of Persons With Dementia: Which Interventions Work And How Large Are Their Effects? *International Psychogeriatrics*, 18(4), 577-595.
- Quadır, S. E., Birinci, M., Nalçakar, G., Daşcı, N. M., ve Yavuz, Ş. (2019). Alzheimer Hasta Yakınlarının Yaşam Kalitelerinin ve Yaşadıkları Zorlukların Değerlendirilmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 42-51.
- Soner, S. ve Aykut, S. (2017). Alzheimer Hastalık Sürecinde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Hizmet. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 2,375-387.
- Şahin, D. S. (2019). Yaşlılarda Sık Görülen Sağlık Problemleri ile Tedavi ve Bakım Esnasında Ortaya Çıkan Tıp Etiği Sorunları. *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* (Ed.U. Yanardağ, ve M.Z. Yanardağ). Nika Yayınevi, Ankara.
- Tekin, N., Dişçigil, G. ve Altunbaş, E. (2011). Demans Hastalarının Bakımı, Toplumsal Bakış Açısı, Davranış ve Bilgi Kaynakları. *Turkish Journal of Geriatrics*, 14(1), 35-39.
- Tufan, i. (2020). Gerontolojik Bakış Açısından Alzheimer Hastalığına Multidisipliner Yaklaşım, (Ed. Birinci), *Alzheimer Hastalığına Multidisipliner Yaklaşım*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2012). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13425>.
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2017). İstatistiklerle Yaşlılar. www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24644 Erişim Tarihi: 14.03.2022.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.
- Yavla, F. ve Aydın Güngör, H. (2016). *Demansa Klinik Bulgular*. Nükleer Tıp Seminerleri.
- Yılmaz, A. ve Turan, E. (2007). Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerde Tükenmişlik, Tükenmişliğe Neden Olan Faktörler ve Baş etme Yolları. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 27:445-454.

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 17.06.2022 Kabul Tarihi: 02.08.2022	2	2

TİKTOK KULLANAN GENÇLERİN KENDİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ

*Zeynep ATALAY**

*Betül TAMKOÇ***

Öz

Sosyal medya kullanımı dünya genelinde hızla artmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen TikTok uygulaması da yaygın olarak kullanılmaktadır. 2016 yılında Çin’de geliştirilen bu uygulama, dünya üzerinde yaklaşık olarak 1 milyardan daha fazla kullanıcıya sahip bir sosyal medya platformudur. Ağırlıklı olarak 16-64 yaş grubu tarafından kullanılan bu uygulama genel olarak eğlence, iletişim, organize olma ve benlik yaratımı gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Bu araştırma, TikTok kullanımının gençlerin kendilik algısı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla nitel desende tasarlanmış olup söz konusu sosyal medya uygulamasının en fazla 16-25 yaş aralığında bulunan bireyler tarafından kullanılması sebebiyle ilgili aralıkta olan yedi genç ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi ile gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre; gençlerin kendilerine ilişkin olumlu algıya sahip oldukları ancak kendilerini agresif ve düzensiz olarak değerlendirdikleri, bedenlerine yönelik olumlu bir algıya sahip olmalarına rağmen TikTok fenomenlerinin fiziki görünümüne hayranlık duydukları ve bunun etkisiyle kendi bedenlerinde değişiklikler yapmak istedikleri, aile ve sosyal çevrelerince desteklendikleri fakat aynı zamanda tembel, agresif ve güvenilmez olarak tanımlandıkları, TikTok kullanıcılarını samimi bulmadıklarını bu nedenle uygulamaya olumsuz anlamlar yükledikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *TikTok, Genç, Kendilik Algısı*

EXAMINATION OF SELF-PERCEPTIONS OF YOUTH USING

Abstract

The use of social media is rapidly spreading around the world. TikTok application, which is an application developed in this context, also has an application feature that is widely used in the world. Developed in China in 2016, this application is a social media platform with more than 1 billion users around the world. This application is mainly used by the 16-64 age group for purposes such as entertainment, communication, organization and self-creation. This research, which was designed in a qualitative design to determine the effect of TikTok use on young people's self-perception, was conducted with seven young people aged 16-25. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data obtained within the scope of the research. According to the results of the analysis carried out with the descriptive analysis method, the young people have a positive perception of themselves, but they evaluate themselves as aggressive and irregular; they also have a positive perception towards their bodies, but they admire the physical appearance of TikTok phenomena and they want to make changes in their own bodies with the effect of this; they are supported by their family and social circles, but they are described as lazy, aggressive and unreliable by their family and social circles; It has been concluded that TikTok users are not sincere and therefore attribute negative meanings to the application.

Keywords: *TikTok, Youth, Self-Perception*

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, zeynepatalay@sakarya.edu.tr, 0000-0001-7588-0610

** Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, betultamkoc@gmail.com, 0000-0001-5091-5813

Giriş

Günümüzde pek çok sosyal medya uygulaması, bireylerin birbirleriyle etkileşim kurmasına olanak sağlamakta, iletişim ve eğlence aracı olarak kullanılmakta ve yaşamlarında giderek daha fazla yer almaktadır. Bu platformlardan biri olan TikTok uygulaması da hızla yaygınlaşmakta ve pek çok birey tarafından kullanılmaktadır. Öyle ki ilgili uygulamanın dünya çapında 1 milyardan fazla kullanıcısı bulunmaktadır (Wallaroo, 2021). Bu durum da TikTok uygulamasının popülaritesini ortaya koymaktadır.

2016 yılında Çin’de geliştirilen ve on beş saniyelik videolar çekilerek kullanılan platformun kullanıcılarının 16-64 yaş aralığında olduğu (We Are Social, 2021) ve %41’inin 16-24 yaş aralığında yer aldığı (Social Business, 2020) bilinmektedir. Bu da TikTok kullanıcılarının çoğunluğunun gençlerden oluştuğunu göstermektedir.

Gençlerin ilgili platformu eğlenmek, iletişim kurmak, organize olmak gibi amaçlarla kullanmasının yanı sıra benlik yaratımı amacıyla da kullandıkları görülmektedir. Bireyler bir sosyal medya uygulamasını kullanmaya başlamadan önce kendilerine profiller oluşturmakta ve bu şekilde dijital dünyada bir kimliğe sahip olmaktadır. Oluşturulan kimliklerin daha popüler hale gelmesi için bireyler, kendilerini daha zeki, komik veya farklı özelliklerle gösterebilmektedirler. TikTok kullanıcılarının da benzer davranışlarda buldukları ve kitleleri etkileyebilmek için olduklarından daha farklı biçimlerde kendilerini gösterdikleri bilinmektedir (Akpınar, 2021).

Kişiler hazırladıkları videolara göre rollere bürünebilmekte, sosyal hayatlarındaki görünüşlerinden tamamen uzaklaşabilmekte ve diğer katılımcıların ilgisini çekeceklerini düşünebilmektedirler (Ünlü, Kuş, & Göksu, 2020). Böylece bireyler “farklı” ve “özel” olduklarını göstererek dikkat çekmeyi istemekte, popüler olacağına ve takdir edileceğine inanabilmektedirler (Soygüder Baturlar & Günay Yavuz, 2021). Bunun yanı sıra popüler olan diğer kullanıcıların benlik sunumlarına bağlı olarak kişiler, kendilik algılarını şekillendirebilmekte ve popüler kullanıcılarınkine benzer görünüşlere ulaşmak isteyebilmektedirler. Neticede bir bireyin sosyal yaşamındaki görünümü kendilik algısına göre şekillenmektedir ve kendilik algısı diğerleriyle olan ilişkilerimizi de etkilemektedir. Kendilik algısı, kişinin kendisine sorduğu “Kendimizi nasıl tanırız?” sorusunun cevabıdır. Birey, sosyal gerçekliğine göre diğerleriyle kurduğu ilişkiye ve başka bireyleri algılama tarzına bağlı olarak bu soruya cevap vermektedir (Özen, 2014).

Genel anlamda ise kendilik algısı kişinin kendisine dair temel fikirlerini, yapabilirliklerini, yeteneklerini ve kanaatini içermektedir ve bu kanaatler olumlu veya olumsuz olabilmektedir (Bayat, 2003). Kendilik algısının içerisinde aile, sosyallik, akademik başarı, yeterlilik, fiziksel ve duygulanım boyutları vardır ve bunların her biri birbirleriyle ilişkilidir (Hisli Şahin, Basım, & Çetin, 2009). Kişinin yaşamının her dönemini etkileyen kendilik algısı zamanla gelişmektedir ve toplumsal rollerimize ilişkin davranışlarımızı, diğerleriyle

kurduğumuz ilişkileri, yaşamı anlamlandırma ve yeni durumlara alışma sürecimizi etkilemektedir (Yılmaz, Ülker, & Yılmaz, 2018).

Kişinin kendilik algısını etkileyen faktörlerin başında aile ve okul gelmektedir ancak gelişimin bir ömür boyu sürmesi sebebiyle pek çok faktör kişinin kendilik algısını etkileyip şekillendirebilmektedir. Bu bağlamda günümüzde bireylerin kendilik algılarını etkileyen araçlardan biri de sosyal medya uygulamalarıdır (Kılıç, Kırılı, & Ön Esen, 2017).

Bireyler sosyal medyadaki diğer kullanıcılardan etkilenmekte ve bunları davranışlarına yansıtılabilmektedir. Özellikle gençlerin kendi yaşlılarından etkilenerek sosyal medya kullanım şekillerine ve sürelerine bağlı olarak sosyal medyada farklı bir kendilik sunumunda buldukları görülmektedir (Özdemir & Yıldırım, 2019). Bunun yanı sıra kendilik algısı ve benlik saygısına bağlı olarak kişilerin kendilerini olduklarından daha farklı yansıtma eğiliminde buldukları da görülmektedir (Cesur & Dil, 2018). Ayrıca bireylerin sosyal medya kullanımlarına ve benlik saygılarına bağlı olarak olumsuz değerlendirme korkuları yaşamaya başladıkları (Gürkan & Demirel, 2021), yalnızlaşıp mutsuz oldukları (Şener & Yiğit, 2021), beğenilmeme korkuları yaşadıkları (Söner & Yılmaz, 2020), yaşam doyumlarının ve benlik saygılarının azaldığı (Sözkesen & Biçer, 2018), sosyal karşılaştırmalar yaptıkları (Bahtiyar, 2021) ve beden imgelerine dair olumsuz değerlendirmede buldukları (Özbey & Gültekin, 2021) da bilinmektedir.

İlgili çalışmaların çoğunlukla Facebook (Taşdelen & Özkan, 2019; Çakmak, 2018; Uçar, 2015; Horzum Taylor, 2015), Instagram (Kocaman & Kazan, 2021; Metin & Gencer, 2021; Kaya & Dalkıç, 2020; Paslanmaz & Narmanlıoğlu, 2019) ve YouTube (Pınarbaşı & Astam, 2021; Biçer & Şener, 2020; Gök & Kırık & Akşit, 2019; Akgün, 2018) üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. TikTok özelinde de çalışmalar olmasına rağmen (Soygüder Baturlar & Günay Yavuz, 2021; Ünlü, Kuş, & Göksu, 2020) bu çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu araştırmanın problemi, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir seviyesi değişkenleri ve kendilik algısı üzerinden konuyu ele alan araştırmaların sayıca az olmasıdır.

Bu çalışmanın amacı, TikTok kullanan gençlerin kendilik algılarının ortaya konulmasına yöneliktir. Araştırmanın alt amaçları ise sanal mecraların bireyler üzerindeki etkilerinin belirlenmesine ve TikTok'taki benlik sunumlarının ortaya çıkarılmasına yöneliktir.

Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi değişkenleri üzerinden incelemenin yapılacağı çalışmada, kendilik algısına yönelik dört soru üzerinden (kendimi fiziksel olarak nasıl değerlendiriyorum, kendimi bilişsel olarak nasıl değerlendiriyorum, başkaları beni fiziksel ve zihinsel olarak nasıl değerlendiriyor, TikTok'ta olduğumdan daha farklı mıyım) değerlendirme yapılacaktır.

Yöntem

Bu araştırma, TikTok kullanan gençlerin kendilik algılarının belirlenmesi, TikTok kullanımının kişilerin kendilik algıları üzerindeki etkisinin anlaşılması ve TikTok'taki benlik

sunumlarının ortaya konulması amacıyla nitel desende tasarlanmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı olayların kendi doğal ortamlarında bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik bir araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Nitel araştırmalardan elde edilen sonuçlar evrene genellenememekte ancak konuya ilişkin bakış açısı sunmaktadır (Uzunlaşan & Duyan, 2022).

Araştırmada veriler görüşme tekniği ile elde edilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma ile TikTok kullanımının katılımcıların kendilik algılarına etkileri, konuya ilişkin duygu ve düşüncelerinin derinlemesine öğrenilmek istenilmesi sebebiyle nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu çalışma, TikTok kullanan, video paylaşımında bulunan ve 16-25 yaş aralığında olan yedi genç ile gerçekleştirilmiştir. TikTok kullanımının ilgili yaş aralığında yoğunlaşması (Social Business, 2020) sebebiyle bu yaş aralığı seçilmiştir. Bunun yanı sıra TikTok kullanımının cinsiyetler üzerindeki farklarının tespit edilebilmesi için her iki cinsiyet grubunun da araştırmada eşit sayıda temsiline dikkat edilmiştir. Araştırmada farklı bölgelerde yaşayan ve farklı eğitim seviyesindeki gençlerin TikTok'taki benlik sunumuna bakılmıştır. Araştırma kapsamında görüşme yapılacak olan bireylere kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Bu sayede katılımcıların ilişkide olduğu diğer TikTok kullanıcıları ile temasa geçilmiş ve hedeflenen genç kitleye ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmaya, TikTok'ta aktif olarak vakit geçiren ve video yükleyen katılımcılar dahil edilmiştir çünkü katılımcıların videolarında benlik sunumlarının nasıl olduğuna ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcıların özellikleri incelendiğinde yaş ortalamasının yaklaşık olarak 19, sosyo-ekonomik düzeylerinin orta olduğu ve eğitim hayatlarına devam ettikleri görülmektedir. Katılımcılara ait sosyo-demografik özelliklere ise Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve TikTok Kullanım Bilgileri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Ekonomik Durum	Yaşanılan İl	TikTok Kullanmaya Başlama Sebepleri	TikTok Kullanım Süreleri
K1	Kadın	17	Lise Öğrencisi	Orta	Ankara	Diğer sosyal medya platformlarının etkisi	1,5 yıl
K2	Kadın	20	Üniversite Öğrencisi	Orta Alt	Bartın	Diğer sosyal medya	1 yıl

K3	Kadın	16	Lise Öğrencisi	Üst	Ankara	platformlarının etkisi Diğer sosyal medya platformlarının etkisi	2 yıl
K4	Erkek	17	Lise Öğrencisi	Üst	Ağrı	Arkadaş etkisi	7 ay
K5	Erkek	19	Üniversite Öğrencisi	Orta	Sakarya	Diğer sosyal medya platformlarının etkisi	1,5 yıl
K6	Kadın	21	Yüksekokul Mezunu	Orta	Ankara	Arkadaş etkisi	1,5 yıl
K7	Erkek	21	Üniversite Öğrencisi	Orta	Şırnak	Pandemi	1,5 yıl

Verilerin Toplanması

Çalışmanın veri toplama aşaması iki şekilde gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada literatür taramış ve sosyal medya ve kendilik algısına ilişkin sorular hazırlanmıştır. TikTok kullanan gençlerin kendilik algılarının tespit edilmesi için hazırlanan iki temel soruya ve bu temel soruların altında yer alan 14 soruya yer verilmiştir. İlgili sorular kapsamında katılımcıların bedensel ve ruhsal değerlendirmelerine ilişkin görüşleri, çevrelerinin kendileri hakkında ne düşündüğü, TikTok'ta beğenip takip ettikleri kullanıcıların fiziksel ve kişilik değerlendirmelerinin nasıl olduğu ve kendilerini TikTok'ta nasıl yansıttıkları sorulmuştur. İkinci aşamada ise katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, ekonomik durum vs.) ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırmanın başlangıcında Sakarya Üniversitesi'nin Etik Kurulu'ndan 07.04.2021 tarihinde 33 numaralı karar ile gerekli izinler alınmıştır. Görüşmeler telefon bağlantısı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi araştırmacı kendisini tanıtmış, araştırmanın konusu, amacı ve bilgilendirilmiş onam hakkında bilgi vermiş ve araştırmadan elde edilecek bilgilerin bilimsel herhangi bir amaç dışında kullanılmayacağını beyan etmiştir. Bununla birlikte her katılımcıdan görüşmelerin kayıt altına alınmasına dair izin alınmıştır. Tüm katılımcıların görüşme konusunda istekli olmalarına rağmen TikTok kullanımlarını basitleştirme eğiliminde oldukları görülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analiz edilebilmesi için ilk olarak deşifre işlemi yapılmış ve görüşmeler yazıya aktarılmıştır. Deşifre edilen katılımcıların verileri sırasıyla K1, K2 şeklinde tanımlanmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcılardan elde edilen bilgiler

olduğu gibi aktarılmış, herhangi bir kısaltma yapılmamış veya görüşmedeki kelimeler düzeltilmemiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında kayıt altına alınmış ve korunmuştur. Verilerin analiz edilmesinde ise belirlenen temalara göre betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz ile elde edilen veriler belirlenen temalara göre yorumlanmakta ve özetlenmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu sebeple çalışmada betimsel analiz kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

TikTok kullanan gençlerin kendilik algılarının tespit edilmesi için dört temel tema oluşturulmuştur. Bu temalar “fiziksel görünüm”, “kişilik yapısını değerlendirme”, “ilişkisel değerlendirme” ve “benlik sunumu” şeklindedir. Her temanın içinde ise alt temalara yer verilmiştir. Deşifre sonunda elde edilen veriler üzerinden katılımcıların görüşlerinin hangi temalara ve alt temalara denk geldiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ilgili temaların açıklanması sırasında katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilmiştir.

Tablo 2. Temalar ve Alt Temalar

Temalar	Alt Temalar
Fiziksel Görünüm	Kendilik Algısı
Kişilik Yapısını Değerlendirme	Kendilik Algısı
İlişkisel Değerlendirme	Kendilik Algısı
Benlik Sunumu	Kendilik Algısı, TikTok'un Etkisi

Fiziksel Görünüm

Kendilik algısının boyutlarından biri fiziksel değerlendirmeye dayanmaktadır. Bu kapsamda katılımcılara kendilerini fiziksel olarak nasıl değerlendirdikleri ve nasıl bir fiziksel görünüme sahip olmak istedikleri sorulmuştur.

“Gözlerimi beğeniyorum. Yani iri, iri duruyo. Saçımı beğeniyorum. Bi de boyum kısa olduğu için hoşuma gidiyo. ... Boyumu uzatmak isterdim. Bu kadar.” (K1, 17)

“Gözlerim. Gözlerim, dudaklarım bu kadar. ...Zayıflama yani mide ameliyatı olmak istiyorum ama şey hani nasıl diyim liposakşın mı deniyo ona. O, o olabilir.” (K2, 20)

“Bedenimde gözümü beğeniyorum. Saçlarım, ondan sonra yüzümü beğeniyorum. Fiziğimi beğeniyorum. ... Bedenimde bir şeyi değiştirmek isteseydim burnum olurdu.” (K3, 16)

“Bedenimde ayaklarımı seviyom. Başka, başka yok ya saçlarımı seviyom. Saçlarım güzel. ...Değiştirmek istediğim bi yer olsa dudağımı değiştirdim ya. Ya şey, ideal bi dudak. Normal insan dudağı olmasını isterim. Biraz üst dudağım yok gibi o yüzden.” (K5, 19)

“Aynen, yani kendimle barışık bi insanım öncelikle bunu söylüyim. Yakışıklılığa gelince de gayet de yakışıklıyım. Bunu da söylüyim yani. ...Gözlerimi çok severim.

Gözlerimi çok severim sonra söyliyim sakalımı çok severim. Herhalde boyumu uzatmak isterdim” (K7, 21)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan bireyler genel olarak fiziksel özelliklerini beğenmekle birlikte bazı değişiklikler yapmak istediklerini belirtmişlerdir. K1 ve K7 boyunu uzatmak istediğini, K2 daha zayıf bir bedene sahip olmayı arzuladığını, K3 burun ameliyatı olmayı düşündüğünü ve K5 ise dudaklarının daha kalın olmasını istediğini ifade etmiştir.

Bireyler sosyal ağlar aracılığı ile fiziksel ya da psikolojik olarak rahatsız oldukları, hoşnutsuzluk duydukları özelliklerini gizlemekte, değiştirmekte ve kendilerini olduklarından daha farklı bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla sosyal ağlar sanki bir kusursuzlaştırma aracı gibi işlev görmektedir (Uğurlu, 2015). Gençlerin sosyal medya uygulamalarını kullanma süreleri arttıkça bedenlerine ilişkin memnuniyetsizliklerinin arttığı ve benlik saygılarının düştüğü de bilinmektedir (Vall-Roqué vd., 2021). Bu kapsamda hem TikTok hem de diğer sosyal medya uygulamalarının kişilerin dış görünüşleri üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi önemlidir.

“Dediğim gibi fiziksel yönümü çok beğeniyorum. Yani gözlerim, gözlerimin çekikliği. Burun yapım estetik gibi normal de değil ameliyat vs. geçirmedim ama onu da çok beğeniyorum. Bu kadar.” (K6, 21)

“Boyumun uzun olması. Başka, vücut yapım.” (K4, 17)

Bazı katılımcılar ise fiziksel özelliklerine yönelik olumlu bir algıya sahip olup herhangi bir değişiklik düşünmemektedirler. Araştırma kapsamında görüşme yapılan 21 yaşındaki K6, fiziksel özelliklerini beğendiğini bedeninde herhangi bir değişiklik yapmayı düşünmediğini, K4 boyunun uzun olmasını beğendiğini belirtmiştir.

Kişilik Yapısını Değerlendirme

Kendilik algısının diğer boyutunda ise kişilik değerlendirmesi yer almaktadır. Kişilik değerlendirmesi ile birey kendi kişilik yapısını ele almaktadır. Kimlik; kişinin kendi benliğine ilişkin duygusu, kendisi hakkındaki duygu ve düşünceleridir (Özdemir & Yıldırım, 2019). İçerisinde bulunan toplum ise bu duygu ve düşünceleri etkilemektedir. Yani kişinin kendilik algısı çevresine göre göre şekillenmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılardan kişilik yapılarını değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların kendilerine yönelik olumlu kişilik değerlendirmelerinin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte olumsuz değerlendirmeleri olan katılımcılar da bulunmaktadır.

“Kendimi biraz... utangaç biriyim. Eğlenceliyim. İnsanları çok çabuk tanımayı severim. Yani hemen böyle birine çok çabuk ısınmam. Dışarıdan soğuk dursam da

İçerden yani şefkat dolu biri gibiyim. Bu kadar. ...Duygusal olmamayı isterdim. Yani ufak bi şeye bile bazen ağlayabiliyorum.” (K1, 17)

Kendini utangaç olarak tanımlayan K1 onu tanımayan bir insanın mesafeli ve uzak biri olabileceğini düşündüğünü ancak gerçekte öyle olmadığını belirtmiş olup duygusal olmayı istemediğini imkânı olsa bu özelliğini değiştirmek istediğini ifade etmiştir.

“Dobra bir insan olmam. Çünkü böyle hani mesela birisinin arkasından, bi saniye, dobra bi insanımdır. Birisinin arkasından öyle şeye yapmam konuşmam direk yüzüne söylerim. Hani yüzüne gülüp arkasından konuşmam dobra olmamı en çok seviyorum o kadar. ...Ya böyle şey mesela, çok aşırı sinirleniyorum bazı şeylere hani tepki gösterilmemesi gereken şeylere bile bazen çok büyük tepkiler veriyorum. Bu huyumu değiştirmek isterdim.” (K2, 20)

“Çok merhametli biriyim. Hemen kanabilen bi insanım. Huyumda suyumda, çok agresifim onu değiştirmek isterdim” (K4, 17)

“Huyumda ve suyumda ya çok komediyi seven çok yani ne biliyim espri yapan bir anlayışım var. Bu şeyimi çok severim bu yapıyı çok severim. Sevmediğim bi şey de var insanların gururuyla hassasiyetiyle yani hassasiyet duyduğu bazı mesela ne bileyim diyelim ki adam bi kördür veya bi sakatlığı vardır özellikle dalgaya hiç gelemem. Bu tür şeyleri sevmiyorum. ... Biraz sinirli bi yapım var da biraz daha şey olabilirim yani o sınırimi almak isterdim yani gerçekten de” (K7, 21)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan K2, K4 ve K7'nin kişilik özelliklerine ilişkin olumlu değerlendirmeleri bulunmakla birlikte sinirli ve agresif olma özelliklerini değiştirmek istedikleri öğrenilmiştir.

“Yani iyi niyetimden seviyorum, iyi niyetimi seviyorum. İnsanlara karşı empati kurabilme özelliğimi seviyorum. Yani onun haricinde biraz sadece kıskançlık huyumu belki bir huyumu sevmiyorum.” (K3, 16)

“Ya huyumda herkese güveniyorum ben onu değiştirmek isterdim.” (K5, 19)

“Ben kendimi birazcık egolu olacak ama güçlü ve başarılı olarak tanımlıyorum. ...Ben çok konuşmayı severim. Hani konuşkan bi yapıya sahibim. Bi ortama girdiğimde direkt ilk konuşan ... derler zaten. Konudan konuya atlayabilirim. En yani başka bi kişisel olarak bi yönüm yok yani. ...Ben çok affedici bi insanım yani karşımdaki insana çok çabuk güvenirim. Yani bundan olayı en azından bi önyargı yeteneğim olsaydı derdim en azından önyargılı davranayım ki ilerde sıkıntı yaşamıyım. Yani böyle bi şey olsaydı güzel olurdu benim için.” (K6, 21)

Katılımcılardan K3, K5 ve K6 ise insanlara çok çabuk güvendikleri için daha sona pişmanlıklar yaşayabildiklerini ve bu özelliklerini değiştirmek istediklerini ifade etmişlerdir.

İlişkisel Değerlendirme

Kişilerin kendilik algılarının oluşmasında ailelerinin, yakın çevrelerinin, arkadaşlarının ve okul gibi ilişkide oldukları sosyal kurumların etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda diğer kişilerin bireyleri nasıl değerlendirdikleri kendilik algısı açısından önemlidir. Katılımcılara bu konuya ilişkin sorular sorulmuş ve çevrelerinin onları nasıl değerlendirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Bana güvendiklerini pek düşünmüyorum (ailesini kastediyor) ama güvenilmek istiyorum yani çünkü güven güzel bi şey. Ama her daim her şeyde arkamda durduklarını biliyorum. Her şeye destek oluyolar. Bu kadar. ...Onlar hep arkamdan kötü şeyler düşünüyö (arkadaşlarını kastediyor) yani bu çok kötü biri işte bunu yapamaz ya da bunda başarılı olamaz gibi şeyler düşünüyolardır.” (K1, 17)

“Ailem benim hakkımda neler düşünüyö, birazcık sorumsuz olduğumu düşünüyö, çok para harcadığımı düşünüyö. Ondan sonra bu kadar. Başka bişey yok. ...Ailemin çok etkisi var çünkü ailem de böyle biri yani onların karakteristik özellikleri de bu şekilde olduğu için onlara, onların etkisi olduğunu düşünüyorum biraz.” (K2, 20)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan K1 ve K2 ailelerinin kendilerine ilişkin olumsuz algıları olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Sistem kuramının temel öğretilerden biri olan “çevresi içeresinde birey” anlayışına göre kişi içerisinde bulunduğu sosyal çevreden etkilenmekte ve onu etkilemektedir. Dolayısıyla kişilik gelişiminde sosyal çevre önemli bir yere sahiptir.

Özellikle çocukluk döneminde anne ve babanın çocuğa karşı tutumu kişilik gelişimini ve kişinin benlik algısını etkilemektedir. Sosyal çevrenin bireye karşı olumlu tutumlar geliştirmesi bireyi olumlu yönde etkilerken bireye karşı geliştirilen olumsuz tutumlar kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Sezer, 2010).

“Ailem eğlenceli olduğumu söylerler hani duygusal olduğumu çok fazla söylerler. Aşırı sinirlendiğimi ve sinirlendiğimde hani beni tanıyamadıklarını söylüyoldı. Onun haricinde öyle pek başka bi şey yok. ...Arkadaşlarım yani aynı şeyleri düşünüyolar onlar pek hani öyle bi kötü huyumu veya iyi huyumu söylemiyorlar. Sadece genel olarak bütün arkadaş çevrem çok eğlenceli olduğumu onları çok güldürdüğümü söylerler.” (K3, 16)

“Ailem tüm akrabalarım da dahil beni çok severler çok güvenirler. Yani işlerini, işlerini içten teslim ederler. Hiç şüphe duymazlar benden. Akrabalarım komşularla aynı fikirde çok güvenirler, çok severler. Sürekli ailemden birini gördü mü bahsederler işte çok iyi maşallah falan gibi tabirlerde bulunurlar. O şekilde. ...Ailemin ve çevrem etkisi var, evet. Yani kendileri de sürekli söylerler çok iyi bir insan işte çok güvenilir birisin diye söylerler bana.” (K4, 17)

“Onların gözünde ya ilk çocuk olmakla birlikte gerçekten çok sevilen bi insanım. Çalışkan görüyolar beni, hiç durmaksızın çalışıyorum. Ne kadar okusam da 13/14 yaşından beri ticaretin hani içerisindeyim. Kötü biri izlenim yok yani ailemde ben açıdan. Ya o varsa da heralde çok konuşkanlığımı veriyorum. Odur yani. ...yaş ilerledikçe artık bi evin yükülülüğünü alıyorsunuz. Ne kadar da yaşımız hala üniversite çağları olsa da aile destek olma zorunluluğu hissediyosunuz bu güzel bi şey erken yaşta başlıyo. Ablanın vermiş olduğu bi şeyde kardeşlerine göstermesi gereken ilgiler, ne bilim okul olur, düzen olur, temizlik olur, yani bu gibi değişik şeyler yol açıyo ama güzel bi şey en azından kendimize bizi eğiten anne ve babanın ilk başta yaptığını biz kardeşlerimize veriyoruz. Bunun gibi şeyler sorumluluklar. ... Arkadaşlarım, sosyal çevrem de kötü anılan bi insan değilim ama beni tanımayan insanlar açısından konuşacak olursak eğer çok kendisini beğenmiş egoist olarak gözükiyorum dışardan.” (K6, 21)

“Annem beni çok sever. Hani karakterimi olsun yapım olsun, insanlara mesela, insanlarla olan ilişkilerim olsun bunu çok beğenir, annem beni çok beğenir bu konuda çok da takdir eder, benim oğlum der yani, benim oğlum işte. Yani benlen gurur duyar. Babam da biraz hani kendini belli etmez ama o da en çok bana düşkündür. ... Kişiliğimde annemin çok etkisi var. Bunu söylüyim çünkü mesela nasıl desem size şu an yani okumayı şu an yani arkadaşlarımla serbest gidip insanlarla ilişkimin çok güçlü olmasını anneme borçluyum. Annem bana çok şey katmış hani küçüklükten beri bi terbiye söz konusu. Yani bi aile terbiyesiyle büyümüş bi insanım onu söylüyim.” (K7, 21)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan K3, K4, K6 ve K7 ise ailelerinin kendilerine ilişkin duygu ve düşüncelerinin olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

“Ailem benim hakkımda çoğu şeyi bilmiyo ya. Onlara o kadar açık net konuşamıyorum. Ama genel olarak yani öyle iyi biri olarak biliyolar. Arkadaşlarım genelde sevmiyo beni ya. Beni kıskanıyolar.” (K5, 19)

Henüz 19 yaşında bulunan K5 ise ailesi ile açık bir şekilde iletişim kuramadığını bu nedenle ailesi tarafından çok iyi tanınmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Arkadaşlarının da kendisine karşı olumsuz duygulara sahip olduğunu belirten K5 arkadaşları tarafından kıskanıldığını bu nedenle kendisine yönelik olumsuz bir algı olduğunu belirtmiştir.

Benlik Sunumu

Kişi, diğerleri ile etkileşim kurduğu anda kendi varlığının bilincinde olmaktadır. Bu nedenle insan kendini var edebilmek ve benlik sunumunu gerçekleştirebilmek için diğerlerinin varlığına, onlarla iletişim kurmaya ve ilişki içerisinde olmaya ihtiyaç duymaktadır (Türk, Bayrakçı, & Akçay, 2022). Sosyal medya platformlarında kurulan

iletişim esnasında birey, kullandığı taktikler aracılığıyla kendisini olduğundan çok daha farklı biri gibi gösterebilmekte ve karşı tarafta kendisine ilişkin farklı bir algı oluşturabilmektedir (Hepekiz & Gökalliler, 2019).

Araştırmaya katılan katılımcıların TikTok'taki benlik sunumlarının anlaşılması için TikTok'ta ne tür videolar çektikleri, etkilendikleri kullanıcıların videolarının neler olduğu ve TikTok'taki diğer kullanıcıları değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların TikTok'ta oyun, eğlence, akım (dönemsel olarak popüler olan video türleri), dans videoları çektikleri ve kendi ilgi alanlarına göre diğer katılımcıları takip ettikleri görülmüştür.

“PubG video oyun videoları çekiyorum. ...Oyunda işte oyuna başladığımızda adama giderken yani oyunda videoları çekiyorum. Oyunda dans figürleri oluyo onların videolarını çekiyorum. Eğlenceli. ...Eğlenceli videolar oluyo genelde yani duygusal ya da ağlamaklı videoları pek sevmiyorum.” (K1, 17)

“Genelde araba hikayesi, modifiye tarzı video çekiyom. Diğer kullanıcıların, videoları da dikkatimi çekiyo. Renkler ve seslerin güzelliği, videoların güzelliği, çevre, etraf. O şekilde.” (K4, 17)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 17 yaşındaki K1 bir oyun ile ilgili videolar çektiğini ve TikTok kullanma sebebinin daha çok eğlence amaçlı olduğunu belirtmiştir. K4 ise araba modifiye videoları çektiğini, ses efektleri sayesinde videoların daha güzel olduğunu bunun onu mutlu ettiğini belirtmiştir. Bu iki katılımcının ifadelerinden hareketle TikTok kullanımının bazı bireyler tarafından eğlence amaçlı olduğu söylenebilmektedir.

“Ne tür videolar? Genelde TikTok'taki akımlar oluyo mesela bi akım çıkıyo, işte atıyorum bi dans akımı olabilir veya bi şey yapma herhangi bi şey yapma akımı. Akımlar üzerine genelde veya makyaj tırnak güzellikle alakalı videolar bazen. ...E genelde keşfette çıkan işte o akımdaki videolardan falan etkileniyorum ya da işte böyle karşıma güzellik videoları falan çıkıyo onlardan bakarak aa bende bunu böyle yapabilirim veya işte değiştirerek şöyle yapabilirim falan diye o şekilde.” (K2, 20)

“Akım videoları var, tam olarak biliyor musunuz bilmiyorum ama bi video çekilir o tutarsa buna akım diyolar TikTok'ta. Ben çok dans, komik faayl videolar. Faayl videolar normalde çekmek istediğinin dışı videolar çekilir. Bunları çekiyoruz, eğlenceli olduğu için. Evde yaşadığımız hayattan mesela, annenin konuşmaları, terlik fırlatma, babanın herhangi yaptığı davranışlar, komik şeyler. Bunlarla zaman geçiriyoruz.” (K6, 21)

TikTok paylaşım videolarının bir kısmını ise akımlar oluşturmaktadır. Kullanıcılar akımlar üzerinden etkileşim kurmakta ve herhangi bir dans ya da farklı bir kurguya ilişkin videoyu

çekerek akıma dahil olmaktadır. Genellikle bu tür videolar çektiklerini belirten K2 ve K6 bu şekilde eğlenceli zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir.

“Ne tür videolar, daha çok böyle işte arkadaşlarıma kışkırtma yaptığım videoları paylaşıyorum. Ondan sonra onun haricinde slowmoşın videoları çekiyorum arkadaşlarımla etiket yapılabilir tweet yapılabilir tarzda videolar. Ondan sonra ironik videolar çekiyorum. Sonra işte edit falan yapıyorum onları paylaşıyorum, bu şekilde. Daha çok povlar var, yaratıcı povlar mesela işte bi insanın hayatını anlatıyorlar ya da acıklı bi şeyi anlatıp insanlara ders çıkarmaya çalışan videolar oluyor. Bunlar daha çok hoşuma gidiyo benim bu tarz videolar ve bazen de slowmoşın videolar çok hoşuma gidiyo.” (K3, 16)

“Şöyle söyliyim hani arkadaşım biz kendi aramızda bize yapardı mesela komiklik olsun ses dizaynı olsun bize bi video çektirirdi bizim üzerimizden tabi bunu bende görünce bende harekete geçtim tabii bende karşı bi tepki koymaya çalıştım. Ben de dedim ki ya bende bi tane TikTok videosu çekiyim de biraz da ben üste çıkayım biraz da ben onla dalga geçeyim. Kesinlikle yani ordan çıktı.” (K7, 21)

Kullanıcıların bir kısmı ise çektikleri videolar aracılığı ile diğer arkadaşlarına meydan okuyup bir üstünlük kurmaya çalışmaktadırlar. Nitekim araştırma kapsamında görüşme yapılan K3, videolar ile arkadaşlarını kışkırttığını (diğer kullanıcıların tepki vermesine yönelik video tarzı) belirtirken K7 de daha önce TikTok kullanmadığını ancak bir arkadaşının TikTok aracılığı ile kendisiyle alay ettiğini, onu küçük düşüren olumsuz videolar çektiğini kendisinin de buna karşılık vermek amacıyla videolar çekmeye başladığını belirtmiştir.

Katılımcılardan kendilerini etkileyen diğer kullanıcıların özelliklerini sıralamaları istendiğinde ise çoğunlukla fiziksel görünüm üzerinden değerlendirme yaptıkları kendi bedenlerine göre daha “çekici, zayıf ve güzel” kullanıcıları tarif ettikleri görülmüştür.

“Ya bedensel olarak genelde mesela ben de kilolu bi insanım. Ve böyle daha zayıf oluyorlar mesela hani biraz daha zayıf olmayı isterdim fiziksel olarak. Kişisel olarak da yani çok bi yok ya kişisel olarak yok yani. Hani herkes gözüktüğü gibi olmayabiliyo. O yüzden şu karakteri çok iyi diyebilceğim bi şey olmuyo. Genelde videolarıyla ilgileniyorum kişisel, karakteriyle değil yani.” (K2, 20)

“Bedensel olarak sevdiğim Y. A. var bi tane beni çok benzettirler. Onun yani o bana daha çok böyle sempatik geliyo iyi niyetli bi insan olarak yani onu daha çok kendime yakın görüyorum. Ve ona benzemek isterdim yani. Huy olarak görünüş olarak. ... Yani zayıf, ince belli. Yani böyle fiziği güzel ama biraz fazla zayıf ama yani güzel. Yüz olarak da çok güzel onun yüzü. Burnu. Yüz hatları. Keskin yüz hatları var yani onun da o da hoşuma gidiyo.” (K3, 16)

Katılımcıların TikTok uygulamasına ve diğer kullanıcılara ilişkin ise negatif değerlendirmelerinin olduğu görülmüştür. Katılımcılar, TikTok'ta popülerliğin sağlanabilmesi için çoğunlukla cinsel içerikli videolar çekilmesi gerektiğini ve TikTok'un "güvenilmez" bir sosyal medya platformu olduğunu belirtmiştir.

"Yani ünlü olmak için biraz açık saçık giyiniyorlar yani onlar insanları çok etkilediğini düşünüyorum özellikle gençlerin çünkü günümüzde zaten kötü bi dönemdeyiz o yüzden onlar da kötü etkiliyo ve hani kötü oluyo yani. ...Yani niyeti kötü olanlar beğeniyorlar tabii ki de. Ama bence güzel değil. ...Birbirleriyle prim yapmak için yani kişilikleri belli olmuyo. Bi iyi oluyolar bi kötü oluyolar. ...Yani hepsi sahte, yalancı geliyo. Samimi gelmiyor." (K1, 17)

"Ya şey video fikri bulamadım açıkçası kendime. Çünkü artık her şey TikTok'ta saçmalamaya başladı. Hep cinsellik vs. onun üzerine gidiyo videolar. Hani sevmediğim konular bunlar ben genelde mizah amaçlı şey yapıyorum hani insanları güldürmeye yönelik videolar çalışıyodum. Yani artık onun da civığı çıktı TikTok'ta. Bende dedim artık çekmeye gerek yok yani neyin nasıl ünlü olduğunu herkes biliyo. ...Evet insanlar zaten genelde TikTok'ta hani dışarıda sosyal bi çevresi olmayanlar TikTok'ta fenomen oluyo. Hani insan kendini olmadığı gibi yansıtıyo orada mesela yakışıklı olmak istiyio oradan bi kendine efekt filan seçiyio kendini yakışıklı yapıyo. Ondan sonra belki bilgisiz biri kendini bilgili gibi olarak gösterebiliyo. Yani tamamen yanıltmaya yönelik gibi bi şey zaten." (K5, 19)

K1 ve K5 ise TikTok videolarının genel olarak cinsel içerikli olduğunu, insanların buna göre giyim tercihlerinde bulduklarını ve bunu daha fazla izlenmek için yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu kendilerinin aslında onaylamadığını, bu nedenle TikTok videolarının gerçeği yansıtmadığını ve samimi gelmediğini belirtmişlerdir.

"Onların kişilik özellikleri, ya bazen bazı kullanıcıların böyle oyunculuk yaptığını düşünüyorum. Yani bize farklı aslında farklı olduklarını falan bize karşı daha farklı olduklarını düşünüyorum yani birazcık nasıl diyim çift karakterli mi denir, çift karakterli olduklarını düşünüyorum." (K2, 20)

"Sadece TikTok biraz şey bi platform yani kurtlar sofrası gibi yani birbirlerinin arkasından sallayan şudur budur çok fazla. Bu yüzden bu kişisel özelliği hani kimsede sevmiyorum çünkü bütün TikTok genel olarak sosyal medyadaki bütün fenomenler bu şekilde ilerliyo. ...Pek samimi gelmiyo çoğu kişi bana ama tabii içlerinde sevdiğim gerçekten samimi bulduğum insanlar var." (K3, 16)

"Şöyle söyleyim hiçbir TikTokçu benim kendi görüşüm, kendini kişisel özelliğini göstermez. Daha çok orda iki yüzlülüğü oynar. Bunlar daha çok kendi seslerini kullanan TikTokçulardır. Sadece beğenilme, takipçi sayısı artma, hani bunların olması gerektiği gibi zaten ajanslarla ilerleyen TikTokçular. Beğeniyorum

dediklerim var, bazıları gerçekten kendi kişiliğini yansıtıyorlar ama bazıları dediğim gibi ajansları gereği takipçi artması için yapmış oldukları akımları gerçekleştiriyorlar. ...Hani kendimi göstermek için bi yerlerimi açmak yerine dansımı göstermeliyim diyorum mesela.” (K6, 21)

“Mesela para için kendini değiştirenler mesela bağırانlar deli taklidi yapanlar.” (K4, 17)

Katılımcılardan K2, K3, K4 ve K6 ise sanal bir ortam olan TikTok platformunda insanların samimi olmadıklarını, farklı bir karaktermiş gibi gözükme çalıştıklarını, bunu da daha fazla izlenmek ve bu platform aracılığıyla maddi bir gelir sağlamak amacıyla yaptıklarını belirtmişlerdir.

“Ya son bakıyorum da şu an mesela TikTok’un mesela Türkiye’nin aslında genel durumuna bakış açısında baktığımızda hani ben çok kitap okuyan bi insanım çok da mesela sosyal medyayla aram yok. Şöyle yani bilmiyorum insanımızı çok değiştiren bi uygulama özellikle. Hani affedersiniz bi yerlerini açık bi şeyler yapıp şeye kurmaksızın sürekli maddi durumu düşünen insanlar hani gidip salak saçma videolar çektiler mesela çok yani çok yanlış da olacak tabirim. Yani bilmiyorum ya bana pek çoğu hiçbir şey katmayacağını düşünüyorum yani. Öyle söylüyüm. ...Tabi ki farklı yani adam mesela nedir telefoncu veya bakkalci veya ne biliyim adam gidip neresini çekiyo affedersiniz annesini çekiyo babasını çekip atıyo yani bunlar ayıp şeyler yani bizim kültürümüzde bizim Türkiye’imizde olmayacak şeyler ama gidip çekiyo herkeşe gösteriyosa ne özel durum bırakıyo ne aile özel durumu bırakıyo ne biliyim yani bu tür şeyler insana pek fazla bi şey katmaz. Yani ekonomik durumdan hariç.” (K7, 21)

1,5 yıldır TikTok kullanan üniversite öğrencisi K7 ise aslında bu sosyal medya platformunun kendisine uygun olmadığını, kitap okumayı seven ve sosyal medyayı çok fazla kullanmayan bir insan olduğunu belirtmiştir. Temelde TikTok ve orada paylaşılan videoların Türk kültürü ile uyumlu olmadığını düşünmektedir ve TikTok’un değerleri yok ettiğini, insanlara katkısı olmayan bir uygulama olduğunu savunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde sosyal medya uygulamaları; iletişim, eğlence, etkileşim, haberleşme ve organize olma gibi pek çok amaçla kullanılmaktadır. Bu sosyal medya uygulamalarından biri de TikTok’tur. 2016 yılında geliştirilen ve 15 saniyelik videolar aracılığıyla kullanılan uygulamanın dünya çapında 1 milyardan fazla kullanıcısı bulunmaktadır. Sosyal medya uygulamaları iletişim ve eğlence aracı olarak kullanılmalarının yanı sıra benlik yaratımı amacıyla da kullanılmakta ve kişilerin kendilik algıları üzerinde etkili olmaktadır. Kendilik algısı, bireyin kendisine sorduğu “Ben kimim?” soruna verdiği cevaptır. Bu bağlamda bireyin kendisine yüklediği olumlu ve olumsuz anlamlar ile kendine ilişkin fiziksel, zihinsel ve ilişkisel değerlendirmeleri bu kapsam içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar ilk olarak

aile ve okul gibi sosyal kurumlar bireylerin kendilik algısının oluşmasında etkili olsa da günümüzde sosyal medya uygulamaları da bu süreçte etkilidir.

Bu araştırma kapsamında bireylerin kendilik algıları TikTok kullanımları üzerinden ele alınmıştır. Söz konusu uygulamanın kullanıcılarının çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında 16-25 yaş aralığında olan gençlerle çalışma yapılmıştır. Nitel yöntemin betimsel analizine göre gerçekleştirilen bu araştırma sonrasında, gençlerin zihinsel değerlendirme düzeyinde kendilerine yönelik olumlu algılarının olduğu ancak kendilerini agresif ve düzensiz olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Farklı bir çalışmada ise TikTok kullanıcılarının videoları incelenmiş ve kullanıcıların ruh sağlığı sorunları yaşadıklarına ilişkin belirtiler bulunmuştur (Basch vd., 2022).

Araştırmaya katılan gençlerin fiziksel değerlendirmelerine bakıldığında ise bedenlerine yönelik olumlu algıları olmasına rağmen takip ettikleri TikTok fenomenlerinin fiziksel özelliklerine öykündükleri için bedenlerinde değiştirmek istedikleri yönlerin olduğu anlaşılmaktadır. Maes ve Vandenbosch'un (2022) çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmış ve gençlerinde beden imajlarını değiştirmek istedikleri ve bunda diğer kullanıcıların da etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu ise kullanıcıların sosyal medyada onaylanma ihtiyacını ortaya koymakta ve bedenlerine ilişkin kaygılar yaşamalarına sebep olmaktadır (Papageorgiou vd., 2022). İlişkisel değerlendirmeye bakıldığında ise gençler, aileleri ve sosyal çevreleri tarafından desteklendiklerini ancak onlar tarafından "tembel, agresif ve güvenilmez" olarak tanımlandıklarını belirtmişlerdir.

TikTok kullanımı ve kendilik algısının benlik sunumu üzerine etkisi incelendiğinde ise gençlerin TikTok kullanımına olumsuz anlamlar yüklediği görülmüştür. Ayrıca gençler, uygulamayı kullanan kişilerin "gerçek" kendiliklerini sergilemediklerini ve TikTok'ta popüleritenin sağlanabilmesi için kişilerin cinselliğe ve absürt davranışlara yöneldiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar bu tür eylemleri desteklemediklerini, kendi videolarını üretirken bu tür videolara benzememeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların kendilik algılarını TikTok'taki yaygın kullanımın aksine doğru şekillendirmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Görüşmeler sırasında katılımcılar, TikTok uygulamasını "beğenmediklerini", "uygulamayı geçici olarak kullandıklarını", "diğer kullanıcıların absürt, mantıksız ve cinsel içerikli videolarını tasvip etmediklerini" beyan etmişlerdir. Farklı bir çalışmada kadın kullanıcılar üzerinden benzer sonuçlara ulaşılmıştır ve kullanıcıların daha fazla hayran kitlesine ulaşmak için bedenlerini ve güzelliklerini ön plana çıkarmaya çalıştıkları tespit edilmiştir (Du vd., 2022). Ancak katılımcıların tüm bu beyanlarına rağmen uygulamayı kullanmaya devam ettikleri ve görüşme sırasında TikTok kullanımlarını basitleştirme eğiliminde oldukları fark edilmiştir. Bu ise TikTok kullanımının belirli tehlikelerinin olduğunu ve uygulamayı aktif ve pasif şekilde kullanan bireylere yönelik daha fazla çalışmaya ihtiyaç

duyulduğunu göstermektedir (Montag vd., 2021). Katılımcıların TikTok kullanım sebepleri arasında ise diğer uygulamaların ve arkadaş etkisinin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda sosyal medya kullanımında, uygulamaların kullanıcıların tercihlerini etkilediği ifade edilebilmektedir. Yapılacak çalışmalarda TikTok'un kişiler üzerindeki risklerinin ve ekran baskısının etkilerinin anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Kriegel vd., 2021).

Sosyal medya uygulamaları pek çok avantaja sahip olmakla birlikte yanlış kullanıma bağlı olarak kişilere zarar verebilmektedir. Bu araştırma odağında, katılımcıların ifadelerine göre TikTok'taki kullanıcıların popüler olabilmek için cinsel içerikli, absürt videolara yönelmeleri çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Bu durum kişilerin cinsel istismara maruz kalmalarına, bağımlılığa ve ilişkilerin zarar görmesine sebep olabilmektedir. Bu bağlamda medya okuryazarlığının geliştirilmesi, gençlerin sosyal medya kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi, sosyal medyanın bireylerin kendilik algıları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin gösterilmesi araştırmanın önerileri arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Akgün, E. (2018). Sosyal Medya Platformlarından Youtube Üzerinden Benlik Sunumunun Dramaturjik Bir Analizi. *Yeni Medya*, Sayı 4, 29-49.
- Akpınar, M. E. (2021). TikTok Akımlarının Sosyal Medyadaki Eleştirisi: Twitter Üzerinden Yapılan Eleştirilerin İncelenmesi. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 363-381.
- Bahtiyar, M. (2021). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Karşılaştırma, Sosyal Medya Tutumu ve Beden İmgesi İlişkisinin İncelemesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 8(2), 23-38.
- Basch, C. H., Donelle, L., Fera, J., & Jaime, C. (2022). Deconstructing TikTok Videos on Mental Health: Cross-sectional, Descriptive Content Analysis. *JMIR Formative Research*, 6(5), e38340.
- Bayat, B. (2003). Bireylerin Benlik Algısı (Benlik Tasarımları) Sistemi ve Bu Sistemin Davranışları Üzerindeki Rolü. *Kamu Dergisi*, 7(2), 123-137.
- Biçer, S., & Şener, Y. (2020). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Youtube Kullanım Alışkanlıkları. *Selçuk İletişim*, 13(2), 589 - 627.
- Cesur, A., & Dil, K. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyada Benlik Sunumları ve Yansımaları: *Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği*. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 33-45.
- Çakmak, V. (2018). Online Benlik Sunumu ve Narsisizm Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 9(31), 137-152.

- Du, Y., Lin, S., & Zhang, X. (2022). An Empirical Study on the Factors Influencing the Number of Fans of Female-Oriented Accounts on Chinese Tik Tok. *Frontiers in Psychology*, 13, 826819.
- Gök, B., Kırık, A. M., & Akşit, M. (2019). Y ve Z Kuşağı'nın Youtube Kullanım Alışkanlıkları. *Asya Studies*, 4(10), 77-89.
- Gürgen, U., & Demirel, N. (2021). Ergenlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Sosyal İlişkilerine ve Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 79-104.
- Hepekiz, İ., & Gökallı, E. (2019). Sosyal Medya Aracılığıyla Yaratılan Kişisel Markalar ve Benlik Sunumu. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 761-782.
- Hisli Şahin, N., Basım, N., & Çetin, F. (2009). Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarında Kendilik Algısı ve Kontrol Odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 153-163.
- Horzum Taylor, I. (2015). Facebook and The Being Liked Motive. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1216-1227.
- Kaya, Z., & Dalkıç, A. (2020). Instagram Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerde Beden Algısı ve Öz-yeterliliğin İncelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(Özel Sayı), 48-74.
- Kılıç, B., Kırılı, G., & Ön Esen, F. (2017). Sosyal Medya Kullanımı Benlik Algısı İlişkisi: Turistik Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), 70-85.
- Kriegel, E. R., Lazarevic, B., Athanasian, C. E., & Milanaik, R. L. (2021). TikTok, Tide Pods and Tiger King: Health Implications of Trends Taking over Pediatric Populations. *Current Opinion in Pediatrics*, 33(1), 170-177.
- Kocaman, G., & Kazan, H. (2021). Lise Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Instagram Bağımlılıkları ve Sosyal Görünüş Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2638 - 2664.
- Maes, C., & Vandenbosch, L. (2022). Adolescent Girls' Instagram and Tiktok Use: Examining Relations with Body Image-Related Constructs over Time Using Random Intercept Cross-Lagged Panel Models. *Body Image*, 41, 453-459.
- Metin, O., & Gencer, M. (2021). Instagram Kullanımının Lisans Öğrencilerinin Yaşam Biçimleri Üzerine Etkisi. *İçtimaiyat*, 5(1), 129-142.
- Montag, C., Yang, H., & Elhai, J. D. (2021). On the Psychology of TikTok Use: A First Glimpse From Empirical Findings. *Frontiers in Public Health*, 9, 641673.
- Özbey, H., & Gültekin, M. (2021). Lise Öğrencilerinde Beden Algısı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Medya ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 429-441.

- Özdemir, B., & Yıldırım, G. (2019). Dijitalleşen İletişim Ortamlarında Kimlik İnşası ve Benlik Sunumu: İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *e-Journal of New Media*, 3(3), 178-191.
- Özen, Y. (2014). Kendilik, Kendilik Algısı ve Kendilik Algısına Bağlı Psikosomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 40, 1-12.
- Paslanmaz, İ., & Narmanlıoğlu, H. (2019). Instagram Hikayelerinde Benliğin Sunumu: Influencer'lar Üzerine Bir Araştırma. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 10(39), 23-51.
- Papageorgiou, A., Fisher, C., & Cross, D. (2022). "Why don't I look like her?" How Adolescent Girls View Social Media and Its Connection to Body Image. *BMC Women's Health*, 22(1), 261.
- Pınarbaşı, T. E., & Astam, F. K. (2021). Sosyal Medyada Çocuk: YouTube Oyun Kanalları Üzerine Dramaturjik Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 14(3), 1183 - 1212.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19.
- Social Business. (2020). 2020 Sosyal Medya İstatistikleri. Erişim Adresi: <https://www.socialbusinessstr.com/2020/11/13/2020-sosyal-medya-istatistikleri/>
- Soygüder Baturlar, Ş., & Günay Yavuz, U. (2021). TikTok Uygulamasının Sanal Şöhretimsileri: Gıda Sektöründe Çalışan İşçilerin TikTok Paylaşımları ile Şöhreti Bulma Çabaları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 54, 83-106.
- Söner, O., & Yılmaz, O. (2020). Ergenlerin Sosyal Medya Beğenilmeme Korkularının Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Benlik Tasarımı. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(7), 51-68.
- Sözkesen, M. E., & Biçer, S. (2018). Instagram'da Sosyal Kıyaslama, Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Fırat Üniversitesi Üzerinde Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29. Özel Sayı, 302-326.
- Şener, S., & Yiğit, B. N. (2021). Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 529-553.
- Taşdelen, B., & Özkan, Ş. (2019). X, Y Ve Z Kuşaklarının Instagram ve Facebook Aracılığıyla Oluşturdukları İmaj. *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı 18, 57-86.
- Türk, G. D., Bayrakçı, S., & Akçay, E. (2022). Metaverse ve Benlik Sunumu. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12(2), 316-333.

- Uçar, F. (2015). Facebook'ta Benlik Sunumu ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Selçuk İletişim*, 9(1), 312-338.
- Uğurlu, Ö. (2015). Kadının Benlik Sunumunun Güncel Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar Bir Tasarım Unsuru: "Kusursuzlaştırma". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 231-248.
- Uzunaslan, Ş., & Duyan, V. (2022). Damgalanmış Bir Grubun "Farklılık" Algısı ve Damganın Yeniden Üretilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 1-21.
- Ünlü, D., Kuş, O., & Göksu, O. (2020). "Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol Yapmaktayım" : TikTok Kullanıcılarının Benlik Performansları Üzerine Bir İnceleme. *Intermedia International e-Journal*, 7(12), 115-128.
- Wallaroo (2020). Tik Tok Statistics – Updated June 2021. Erişim Adresi: <https://wallaroomedia.com/blog/social-media/tiktok-statistics/>
- We Are Social. (2021). Digital 2021: The Latest Insights Into The 'State of Digital'. UK: We Are Social.
- Vall-Roqué, H., Andrés, A., & Saldaña, C. (2021). The Impact of COVID-19 Lockdown on Social Network Sites Use, Body Image Disturbances and Self-Esteem among Adolescent and Young Women. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*, 110, 110293.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, H., Ülker, M., & Yılmaz, A. S. (2018). Kadınlarda Ebeveynlik Rollerine İlişkin Kendilik Algısı'nın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 415-431.

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 18.07.2022 Kabul Tarihi: 03.08.2022	2	2

ENGELLİ KADINLARIN YAŞADIKLARI SORUNLARI PIERRE BOURDIEU'NUN SOSYAL-EKONOMİK-KÜLTÜREL SERMAYE TERİMLERİ BAĞLAMINDA DÜŞÜNMEK

Özlem ŞAKAR*

Öz

Engelli kadınların toplumsal hayat içerisinde yaşadıkları sorunlar, kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önünde bariyer teşkil etmektedir. Bu durum bir anlamda engelli kadınların sosyalleşme süreçlerinde, ilişki ağlarında yani özel ve kamusal alanda rol ve statü elde edememelerine yol açmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı Bourdieu'nun sosyal sermaye ve sosyal sermayenin dönüştürülmüş biçimi olan ekonomik ve kültürel sermaye terimleri bağlamında engelli kadınların yaşadıkları sorunları ortaya koymak, benlik algılarını ve kendilerini gerçekleştirebilmelerini desteklemektir. Araştırma fenomenoloji deseni ile şekillendirilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda kuramsal arka plana sahiptir. Araştırmada Bourdieu'nun sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimlerinden temalar belirlenmiştir. Bu temalar doğrultusunda engelli kadınların hayatlarında birçok alana nasıl yön verdikleri tespit edilmiştir. Kartopu örneklem yöntemi ile 15 engelli kadına ulaşılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verilerine yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak ulaşılmıştır. Görüşmeler sonucunda ulaşılan veriler arasında anlamlı ve tutarlı ilişkiler kurmak amacıyla MAXQDA programı kullanılmıştır. Sosyal-ekonomik-kültürel sermayeleri incelenen engelli kadınların toplumsal hayat içerisinde çeşitli sorunlar yaşadıkları saptanmıştır. Engelli kadınların yaşadıkları sorunları çözmeye mikro-mezzo-makro anlamda sosyal sermayelerine yönelik işlevsel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Ahahtar Kelimeler: Engelli Kadınlar, Sosyal Sermaye, Kültürel Sermaye, Ekonomik Sermaye, Sosyal Sorunlar

THINKING ABOUT THE PROBLEMS EXPERIENCED BY WOMEN WITH DISABILITIES IN THE CONTEXT OF PIERRE BOURDIEU'S CONCEPTS TERMS OF SOCIAL, ECONOMIC AND CULTURAL CAPITAL

Abstract

The problems experienced by women with disabilities in public life are a barrier to their ability to realize themselves. In a sense, this situation leads to the fact that women with disabilities cannot achieve roles and status in socialization processes, relationship networks, that is, in the private and public sphere. In this direction, the aim of the research is to identify the problems experienced by women with disabilities in the context of Bourdieu's terms of social capital and economic and cultural capital, which is a transformed form of social capital, to support their self-perception and self-realization. The research is shaped by the phenomenology pattern. This work also has a theoretical background. In the research, the themes of Bourdieu's terms of social-economic-cultural capital are identified. In line with these themes, it has been determined how disabled women guide many areas in their lives. Interviews were conducted by reaching 15 disabled women using the snowball sampling method. The data of the study were obtained using a semi-structured interview form. The MAXQDA program was used to establish meaningful and consistent relationships between the data obtained as a result of the interviews. It was determined that disabled women, whose social-economic-cultural capitals were examined, experienced various problems in social life. In order to solve the problems experienced by disabled women, it is necessary to carry out functional studies on social capital in the micro-mezzo-macro sense.

Keywords: Women with Disabilities, Social Capital, Cultural Capital, Economic Capital, Social Problems

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, sakarozlem431@gmail.com, 0000-0002-1026-8962

1. GİRİŞ

Engelli kadınların sosyal hayattaki durumları sosyo-demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Meekosha (2005: 17-18) engelli bireylerin cinsiyet, yaş, toplumsal kimlik, sınıf vb. farklılıklarının hiyerarşi olarak anlaşılmasını, çeşitlilik olarak kabul edilip farkında olunması gerektiğini belirtmiştir. Pearson (2012: 32) engelliliğin sadece bireysel ve tıbbi boyutta ele alınarak homojenleştirilmesine karşı çıkan araştırmacıların, engelliliğin cinsiyet vb. gibi olgularla birleştirilmesi gerektiğini ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca sınıf, ırk, cinsiyet, yaş, cinsellik ve engelliliğin birbirinden ayrı olgular değil toplumsal hayat içerisinde birbirlerini etkileyen eş zamanlı olgular olduğuna dikkat çekmiştir. Kahraman-Güloğlu (2019) da “engelli bireyler ve kadınlar arasındaki çeşitliliğin” (s. 263) göz ardı edildiğini vurgulamıştır. Aslında engelli kadınların özelliklerinin ve yaşamsal deneyimlerinin farkında olunmaması ve çeşitliliklerin kabul edilmemesi durumu engelli kadınların farklı alanlarda ayrımcılıkla karşılaşmasına neden olmaktadır. Yine Makkonen (2002: 10) engelli bireyin “cinsiyet, yaş ve engellilik” nedeniyle engelli bir kadının ise nitelikli bir işe kabul edilmede “toplumsal cinsiyetçi yapı” nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmiştir. Engelli kadın tekerlekli sandalye kullandığı için binalara erişimde sorunlar yaşıyorsa “engellilik” nedeniyle ayrımcılığa uğradığını da ifade etmiştir. Engelli kadınların yaşadıkları ayrımcılık onların birçok alanda sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Araştırmacılar, engelli kadınların toplumsal hayat içerisinde, aile ve evlilik hayatından, eğitim, istihdam ve sağlık alanından, toplumsal bilinçsizlik ve önyargılardan, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan, erişilebilirliğin-ulaşılabilirliğin olmamasından kaynaklı sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Altıntaş, 2020; Buz ve Karabulut, 2015; Boylan, 1991'den akt.: Karataş ve Gökçearsan-Çıfci, 2010: 151; Çelik ve Çalık-Var, 2021; Kurnaz-Özdemir, 2012; Orhan ve Özkan, 2016).

UN Women (2018: 7) de engelli kadınların karşılaştıkları marjinalleşme, yapısal ve sosyal engeller bir araya geldiğinde daha düşük ekonomik seviye ve sosyal statü, daha fazla şiddet ve istismar riskine neden olduğu ve bu durumun engelli kadınların eğitim olanaklarına, üreme sağlığı ve cinsel sağlık hakkına erişimine, sivil, siyasi ve hukuki alandaki karar alma mekanizmalarına katılımına engel oluşturduğu belirtilmiştir. Stubbs ve Tawake (2009: 7) de engelli kadınlar ve kız çocukları için acil çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu çalışmaların, onların haklarını geliştirecek ve kapsamını artıracak kanunların, plan ve programların olması gerektiğini, eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, nitelikli sağlık hizmetlerine erişimlerinin artırılması, işsizliklerinin azaltılması, binalara ve toplu taşıma araçlarına erişimlerinin kolaylaştırılması yönünde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Singleton ve ark. (2002: 1) engelli kadınların uluslararası kalkınma alanlarında yeterince görünmediğini ve hizmetlere erişiminin

yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Eğitim olanaklarının ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğine, yoksulluğa, şiddete ve istismara karşı önlemlerin alınmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Engelli kadınların yaşadıkları sorun alanlarının belirtilmesine ve çeşitli önlemlerin alınmasına yönelik ifadelere uluslararası çalışmalarda da rastlanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan uluslararası çalışmalar aşağıdaki gibidir:

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin giriş kısmının (v) bendinde "engelli bireylerin, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimini sağlamak ayrıca engelli bireylerin, insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmasını sağlamadaki öneminin kabul edilmesi" gerektiği vurgulanmıştır. BM EHİS'in genel yorumlarından üçüncüsü engelli kadınları ve kız çocuklarını konu almıştır. BM Engelli bireylerin Hakları Komitesi tarafından BM EHİS'in 6. Maddesinde engelli kadınların ve kız çocuklarının haklarının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. CEDAW'ın 18 Sayılı Tavsiye Karar'ında Taraf Devletlerin "engelli kadınların eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenliğe eşit erişimlerini ve sosyal ve kültürel hayatın her alanına katılımlarını sağlayacak (...)" tedbirleri dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun (1995) kritik alanlar kısmının 44. Paragrafında kadınlar için var olan anlayış, engelli ve engelsiz tüm kadınların ve kızların istihdam, eğitim, sağlık haklarına erişimi, medyadaki görünümü, yeteneklerini ortaya koyabilecekleri kaynaklara erişimi, karar alma mekanizmalarına katılımı, geleneksel toplumsal cinsiyetçi yapının kalıp yargıları konusunda ve alanlarında yaşadıkları eşitsizlikler ve yetersizlikler sebebiyle birçok kurum ve kuruluşun stratejik eylem ve planlar yapmasına yönelik anlayıştır.

Kahraman-Güloğlu (2019) Engelli Kadınlar için Uluslararası Liderlik Forumu'nun 15-20 Haziran 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Washington D.C.'de gerçekleştirildiğini ve bu forumda "engelli kadınlar ve kız çocukları için eğitim, sağlık hizmetleri, istihdam, aile kurma ve toplumsal yaşama erişim" (s. 275) gibi önemli alanlarda önlemlerin alınması ve araştırmaların yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Literatürde engelli kadınların yaşadıkları sorunları ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma Bourdieu'nun sosyolojik araştırma temellerini oluşturan sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri etrafında konuyu ele alması açısından önemlidir.

Bu araştırmanın amacı Bourdieu'nun sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri bağlamında engelli kadınların, sosyal hayatlarında yaşadıkları sorunları ortaya koymak, benlik algılarını ve kendilerini gerçekleştirebilmelerini desteklemektir. Ayrıca engelli

kadınların, bireylerle ve kurumlarla olan iletişimlerini, bağlılık ve güven düzeylerini tespit etmektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için ilk olarak giriş kısmında engelli kadın ayrımcılığına birkaç yazarın çalışması doğrultusunda dikkat çekilmiştir. Daha sonra engelli kadınların toplumsal hayat içerisinde yaşadıkları sorun alanlarını ele alan araştırmacıların çalışmalarına ortak vurguda bulunulmuştur. Bir sonraki başlıkta çalışma kuramsal arka plana sahip olduğu için Bourdieu'nun sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri açıklanmıştır. Daha sonraki başlıkta sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri engelli kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Yöntem kısmında çalışmanın oluşturulma süreçleri belirtilmiştir. Bulgular kısmında görüşmeler sonucu ulaşılan verilere yer verilmiştir. Sonuç kısmında çalışma genel olarak değerlendirilmiştir. Öneriler kısmında ise yapılan uygulama doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Pierre Bourdieu'da Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Terimi

Sosyal sermaye terimini Fransız sosyolog yazar Pierre Bourdieu ve ABD'li sosyolog yazarlar James Coleman ve Robert Putnam kendi bakış açılarıyla kavramsallaştırmışlardır. Ekonomi, siyaset ve sosyoloji gibi birçok alanda sosyal sermaye terimi üzerine araştırmalar yapılmıştır.

Bourdieu, sermayeyi üç başlık altında ele almıştır.

“Hemen ve doğrudan paraya dönüştürülebilen ve mülkiyet hakları içerisinde kurumsallaştırılabilen *iktisadi sermaye*; belirli şartlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve eğitim nitelikleri şeklinde kurumsallaştırılabilen *kültürel sermaye*; sosyal yükümlülükler oluşturan (“bağlantılar”), belirli şartlarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve asillik unvanı şeklinde kurumsallaştırılabilen *sosyal sermaye*.” (Bourdieu, 1986: 16).

Bourdieu (1986: 24-26) sosyal ve kültürel sermayenin kökeninde ekonomik sermaye olduğunu ve sermayelerin birbiri ile ilişkili ve dönüştürülebilir özelliklere sahip olduklarını ifade etmiştir. Dönüştürülmüş ve gizlenmiş ekonomik sermaye türlerini tamamen ortak bir tanımda toplamanın mümkün olmadığına da dikkat çekmiştir. Ekonomik sermayenin kültürel ve sosyal sermayeye, sosyal sermayenin ekonomik ve kültürel sermayeye, kültürel sermayenin ise sosyal ve ekonomik sermayeye dönüştürülebilir nitelikte olduklarını belirtmiştir.

Bourdieu (1983) sermayenin “ya madde biçiminde birikmiş emek ya da iç içe geçmiş emek (...)” (s. 183) olduğunu belirtmiştir. Bourdieu (1986: 16) sermayeyi sadece ekonomide bilinen ve ifade edilen anlamı ile değil de tüm şekliyle anlayıp tanımadıkça toplumsal yapıyı ve dokuyu anlamının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bourdieu, sosyal sermayeyi şu şekilde tanımlamıştır:

“Gerekirse yararlı “destekler” sağlayan sosyal ilişkilerin sermayesi: Herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerinin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir” (Bourdieu, 1977: 64).

Bourdieu ve Wacquant (1992) ise sosyal sermaye kavramını şu şekilde tanımlamışlardır: “Sosyal sermaye, gerçekte veya uygulamada karşılıklı tanışma ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, sağlam iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin ya da grubun doğru olarak payına düşen kaynakların toplamıdır” (s. 119). Başka bir çalışmada, Bourdieu (1983) sosyal sermayeyi “toplumsal dünyanın birikmiş tarihidir” (s. 183) şeklinde ifade etmiştir.

Bourdieu (1986) sosyal sermayenin kazanılmasında açık ifadelerle “bir gruba üye olmak, aidiyet desteği, güven, güven erozyonu, ağlar, bağlantılar, sosyal ilişkiler, aile, akrabalık, komşuluk ve işyeri ilişkileri, sosyalleşme süreci, yetenek, eğitim” (90-92) gibi kavramların önemini vurgulamıştır.

Bourdieu (1986: 248-249) bireyin aile, akraba, arkadaşlık ve grup bağlantıları ve kurduğu ilişkilerinin işlevselliğinin ve sağlamlığının (veya bireyin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyi) her bir bağlantının ehil olduğu sermayenin hacmiyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Kültürel sermaye somutlaştırılma, nesnelleştirilme ve kurumsallaştırılma durumunda bulunmaktadır. Kültürel sermaye ilk somutlaştırılma durumunda, fikirlerin ve bedenin temayülü şeklinde, ikinci nesnelleştirilme durumunda sanatsal ve edebi eserlerle ortaya çıkan kültürel araçlar şeklinde, üçüncü olarak kurumsallaştırılmada ise akademik kurumlar şeklinde bulunmaktadır (Bourdieu, 1986: 243).

Kültürel sermaye “dini sermaye”, “bürokratik sermaye”, “politik sermaye”, “eğitimsel sermaye” şeklinde birçok alanda anlam bulabilmektir (Palabıyık, 2011: 134).

Bu araştırmada engelli kadınların kültürel sermayeleri eğitim hayatı, ekonomik sermayeleri çalışma hayatı, sosyal sermayeleri ise bireylerle iletişimleri ve bağlılık düzeyleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Engelli Kadınların Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Düzeyleri

Özkul ve arkadaşlarına (2017) göre “cinsiyetler arası eşitsizlik, ayrımcılık ve istismar” (s. 371) gibi durumlar ve Erdurak’a (2022) göre de “(...) sosyal dışlanmanın, disfonksiyonel yaklaşımların, noksanlık, acizlik ve yük algısının, aidiyet ve kimliğe ilişkin damgalanmaların varlığı (...)” (s. 18) genel olarak kadınların özel olarak engelli kadınların sosyal hayatın birçok alanında kaynak ve fırsatlara erişememelerine, aile ve evlilik hayatında sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Türkiye’de engelli kadınların

karşı karşıya kaldığı sorunları, Erdoğan (2017) "istihdam, toplumsal yaşama katılım, eğitim, farkındalık" (s. 113) olarak sıralamıştır. Engelli kadınların yaşadıkları sorunların nedeni sadece bireysel faktörlere mi dayanmaktadır? Engelli kadınların yaşadıkları sorunlar, Sastry'e (2012) göre "ayrımcılık, aşağılama, taciz, yıldırma" gibi olumsuz davranış ve hareketler "genellikle sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörlere dayanmaktadır" (s. 12). Sastry'e (2012: 12) göre olumsuz davranış ve hareketler engelli kadınları sosyal etkinliklerden uzak tutarak onları temel yaşam alanlarından ve özgürlüklerinden yoksun bırakmaktadır.

"Bir milyar insan veya dünya nüfusunun %15'i bir tür engellilik yaşıyor. Ortalama olarak, bir grup olarak engelli kişilerin, engelli olmayan kişilere göre olumsuz sosyo-ekonomik sonuçlarla karşılaşma olasılığı daha yüksektir" (The World Bank, 2022). Bu olumsuz duruma karşı engelli kadınların yetkin bireyler olması için sosyal sermaye ve sosyal hizmetin kesişimi noktasında önlemler alınması gerekmektedir. Mathbor (2007: 359) sosyal hizmetin, "sosyal adalet", "insan hakları ilkeleri" bağlamında "engelli kadınların"¹ toplumsal kapasitelerini, işlevselliklerini artırmak için dayanışma, iş birliği, sosyal etkileşim ve sosyal ağlar gibi sosyal sermaye unsurlarını kullandığını belirtmiştir. Hawkins ve Maurer (2012: 356) sosyal sermayeyi, sosyal hizmetin bireysel (mikro), kurumsal (mezzo), toplumsal (makro) boyutlarındaki sosyal ilişkilerin ve sosyal etkileşimlerin ürünü olarak tanımlamışlardır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Bu araştırma nitel yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre "nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşımdır" (s. 41). Çalışmada engelliliğe Bourdieu'nun oluşturduğu kuramsal temelden yaklaşılmıştır. Bourdieu, "felsefe, sosyoloji, psikoloji, dil vb. alanların araştırma ilkelerini bir çatı altında sentezleyerek kendi sosyolojik araştırma yöntemini oluşturmuştur" (Dursun, 2018: 71). Bourdieu, sosyolojik araştırmalarının temelini alan ve habitus kavramları ile ifade etmiştir. Bu araştırma ise "sermaye" kavramına odaklanmıştır. Bourdieu'nun sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimlerinden temalar belirlenmiştir. Bu temalardan alt amaçlar oluşturulmuştur. Oluşturulan alt amaçlar araştırmanın sorularına dönüştürülmüştür. Engelli kadınların, bireylerle ve kurumlarla olan iletişimlerine, bağlılık ve güven düzeylerine yönelik deneyimlerini derinlemesine tespit etmek ve bu doğrultuda sosyal hayatta yaşadıkları sorunları saptamak amacıyla araştırma, fenomenoloji deseni ile şekillendirilmiştir. İnsanların yaşanmış deneyimlerini esas alarak

¹ Not: Tırnak işareti içindeki engelli kadınlar kelimesini araştırmacı sonradan eklemiştir.

olguları betimlemeye ve yorumlamaya çalışan fenomenolojik araştırma, sosyolojide, psikolojide, eğitim ve sağlık bilimlerinde kullanılan nitel yöntemin temel desenlerinden birisidir (Creswell, 2018: 77). Bu desende araştırmacılar, “fenomenle ilgili deneyime sahip olan kişilerden veri toplar ve bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme ortaya koyar. Bu betimleme, onların “neyi”, “nasıl” deneyim ettiklerinden oluşur” (Moustakas, 1994'den akt.: Creswell, 2018: 77).

2.2. Araştırmanın Soruları

- Güvene dayalı bir ortam ile güvene dayalı olmayan bir ortam, engelli kadınların sosyal iletişim ağlarını, sosyal bağlılık düzeylerini ve kendilerine olan güvenlerini olumlu yönde mi olumsuz yönde mi etkilemektedir?
- Engelli kadınların aile bireyleri ile olan ilişkileri ve bağlılık düzeyleri olumlu yönde mi olumsuz yönde midir?
- Engelli kadınların yaşadıkları çevrede akrabaları, arkadaşları ve komşuları ile olan ilişkileri ve bağlılık düzeyleri olumlu yönde mi olumsuz yönde midir?
- Çalışan engelli kadınlara çalıştıkları kurumda sağlanan fırsatlar nelerdir? Ayrıca işverenin ve diğer çalışanların engelli kadınlara karşı tutum ve davranışları nasıldır? Bu tutum ve davranışlar engelli kadınların kendilerini güvende hissetmeleri üzerinde etkili midir?
- Çalışmayan engelli kadınların işe girememelerinin önündeki engeller nelerdir? Bu engeller engelli kadınların iyi oluş hallerini ne düzeyde etkilemektedir?
- Engelli kadınların yeteneklerini ortaya koyabilecekleri ve kendilerini gerçekleştirebilecekleri eğitim olanaklarına erişimleri ne düzeydedir?
- Engelli kadınların kendilerini gerçekleştirebilmeleri adına sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yapılması gereken çalışmalar nelerdir?

2.3. Araştırma Grubunun Belirlenmesi

Araştırma grubunu 18 yaş üstü engelli kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelere katılmak istemeyen engelli kadınlar olduğu için araştırmacı da iki engelli kadın ile “Bu konuda bana yardımcı olabilecek, yönlendirebileceğiniz engelli kadın tanıdığınız var mı?” sorusu ile iletişime geçip kartopu örneklem yöntemini kullanarak birbirini tanıyan 15 engelli kadına kolaylıkla ulaşmıştır. Engelli kadınların ikamet ettikleri şehre yönelik bir sınırlama olmamasına rağmen ilk başta iletişime geçilen iki engelli kadın Bursa’da yaşadığı için yönlendirdikleri engelli kadınların da aynı şehirde oldukları tespit edilmiştir. Bu durum, araştırmanın Bursa’da yaşayan engelli kadınlarla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Araştırma kapsamında gönüllü 15 engelli kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada fenomenoloji deseni doğrultusunda her bir katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapıldığı için araştırma grubu sınırlı tutulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerine yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak ulaşılmıştır. Görüşmeler için engelli kadınların müsait olduğu günler belirlenmiştir. Görüşmelere başlanılmadan önce engelli kadınlara konu hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra katılımcılara, görüşmelerin ses kayıt cihazına alınacağı söylenmiştir. Görüşmeler telefon ile 19.03.2022-30.05.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yüz yüze değil de telefon ile gerçekleştirilmesi katılımcıların doğal ortamlarında gözlemlenememesine neden olmuştur.

2.5. Verilerin Analiz Edilmesi

Ses kayıt cihazındaki görüşmeler yazıya geçirildikten sonra elde edilen veriler arasında tutarlı ve anlamlı ilişkiler kurmak amacıyla verilerin analiz edilmesinde MAXQDA 2022 programı kullanılmıştır. Analiz sürecinde içerik analizi tekniği dikkate alınmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre "içerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır" (s. 242). Ayrıca bu kavramlara ve ilişkilere "verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması" (s. 243) aşamalarını uygulayarak ulaşılabileceğini de ifade etmişlerdir. Analiz sırasında görüşmeler sürekli okunarak engelli kadınların düşünce ve deneyimlerinin benzerliğine göre ana temalar belirlenmiştir. Bu temalar kod matrisi, kod-alt-kod modeli, doğrudan alıntılarla açıklanarak yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Tablo 1. Görüşülen Kişilerin Demografik Özellikleri

	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çalışma Durumu	Engel Nedeni	Engel Kayıp Oranı
G1	27	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışmıyor	Görme Engelli	%97
G2	25	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışmıyor	Süreğen Hastalığı Olan Engelli [Tiroid-Çölyak Rahatsızlığı ve Turner Sendromu]	%49
G3	38	Lise Mezunu	Boşanmış ve 3 çocuğu var	Çalışıyor	Ortopedik Engelli-Süreğen Hastalığı Olan Engelli [Tip 1 Diyabet-Hipertansiyon]	%70

Engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunları Pierre Bourdieu'nun Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Terimleri Bağlamında Düşünmek

G4	32	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışıyor	Süreğen Hastalığı Olan Engelli [Turner Sendromu]	%61
G5	25	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışıyor	Görme Engelli	%56
G6	33	Lise Mezunu	Bekar	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli	%96
G7	29	Lise Mezunu [Ön Lisans Okuyor]	Bekar	Çalışmıyor	Bedensel Engelli	%92
G8	27	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışıyor	Ortopedik Engelli	%92
G9	40	Okur-Yazar değil	Bekar	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli [Serebral Palsi]	%100
G10	47	Ortaokul Mezunu	Bekar	Çalışıyor	Ortopedik Engelli	%95
G11	47	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışmıyor	Bedensel Engelli	%91
G12	38	İlkokul Mezunu	Bekar	Çalışmıyor	Bedensel Engelli	%96
G13	39	İlkokul Mezunu	Evli ve 2 çocuğu var	Çalışmıyor	Ruhsal Engelli [Atipik Psikoz-Hafif Derece Mental Reterdasyon]	%63
G14	54	İlkokul Mezunu	Evli ve 2 çocuğu var	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli [Çocuk Felci-Polio]	%80
G15	26	Üniversite Mezunu	Bekar	Çalışıyor	Bedensel Engelli	%90

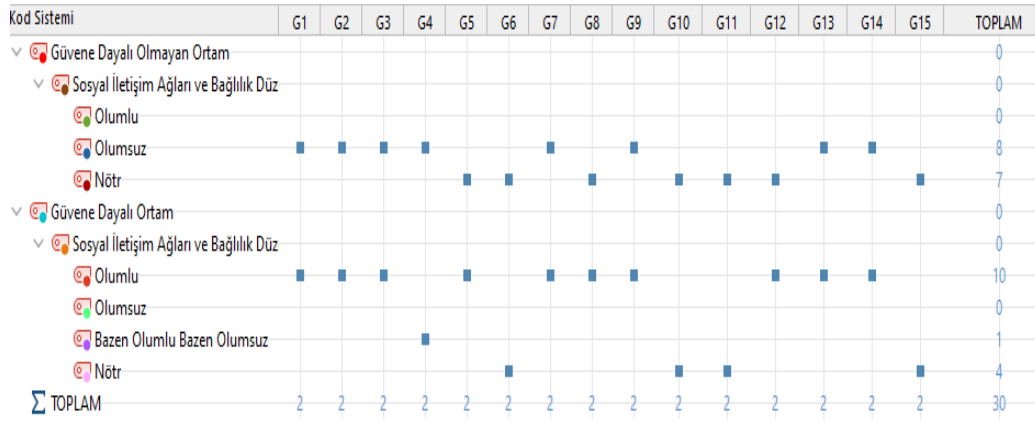
Engelli kadınlardan 6'sı ortopedik engelli, 4'ü bedensel engelli, 2'si görme engelli, 2'si süreğen hastalığı olan engelli, 1'i ruhsal engellidir. 6 ortopedik engelli kadın içerisinde 1 ortopedik engelli kadının süreğen hastalıktan kaynaklı engeli de bulunmaktadır. Engelli kadınlardan 6'sı 25-30 yaş, 6'sı 30-40 yaş, 3'ü ise 40-55 yaş aralığındadır. Engelli kadınlardan 11'i bekar, 2'si evli, 1'i ise eşinden boşanmıştır. Engelli kadınların 7'si üniversite, 2'si lise, 1'i ortaokul, 3'ü ilkokul mezunudur. 1'i okur-yazar değildir. 2 lise mezunu engelli kadından 1'i aynı zamanda ön lisans okumaktadır. Engelli kadınlardan 9'unun çalışmadığı, 6'sının ise çalıştığı görülmektedir.

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler "Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeyi", "Aile, Akrabalık, Arkadaşlık, Komşuluk İlişkileri ve Bağlılık Düzeyi", "Çalışma Hayatı", "Eğitim Olanaklarına Erişim" temaları altında yorumlanmıştır.

3.1. Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeyi

Bu tema altında engelli kadınların güvene dayalı ortam ile güvene dayalı olmayan ortamdaki sosyal iletişim ağları ve bağlılık düzeyleri incelenmiştir. Bu doğrultuda engelli kadınların kendi deneyimlerinden tespitler yapılarak yaşadıkları sorunlar da ortaya koyulmuştur.

Aşağıdaki şekilde güvenli ve güvensiz ortamın katılımcıların sosyal iletişim ağlarını ve bağlılık düzeylerini nasıl etkilediğine dair düşüncelerin dağılımları gösterilmiştir.

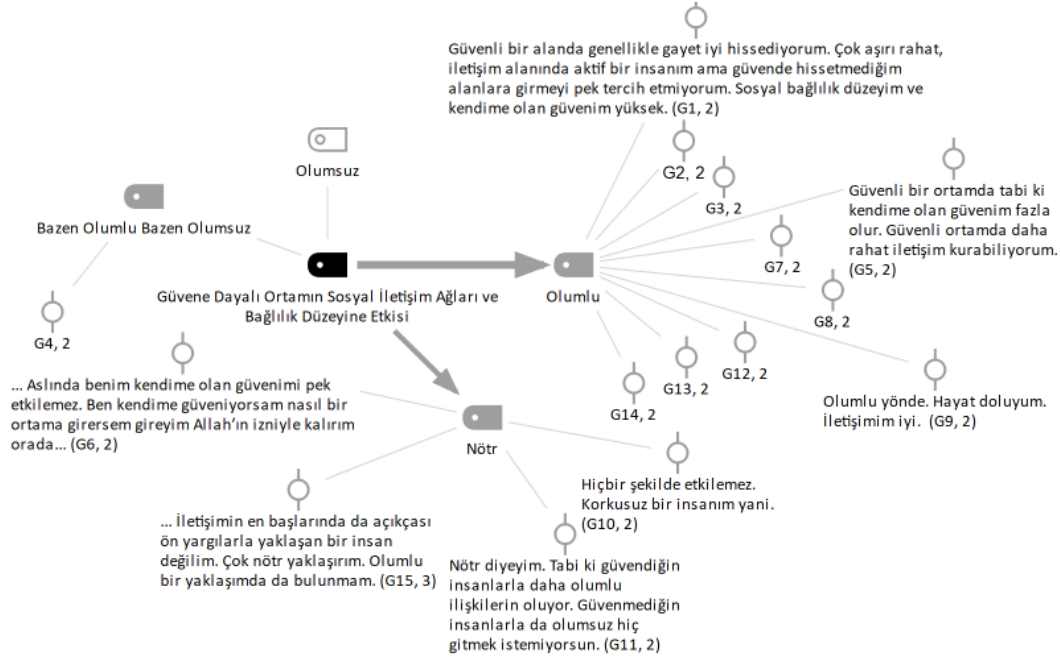
Şekil 1. Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeyi Kod Matrisi

30 görüşün ifade edildiği kod matrisinde güvenli ortam ile güvensiz ortam için ana kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. Güvenli ortamın 10 katılımcının sosyal iletişim ağlarını ve bağlılık düzeylerini olumlu, 1 katılımcıyı bazen olumlu bazen olumsuz yönde etkilediği, 4'ünü hiç etkilemediği, güvensiz ortamın ise 8 katılımcıyı olumsuz yönde etkilediği, 7'sini ise hiç etkilemediği görülmektedir.

Katılımcıların düşünce ve deneyimleri güvene dayalı ortam ile güvene dayalı olmayan alt temaları altında değerlendirilmiştir.

3.1.1. Güvene Dayalı Ortam

Bu alt temaya yönelik düşünceler genel olarak "güvendiğin insanlarla daha olumlu ilişkilerin oluyor" şeklindedir. Katılımcıların bazılarının güvenli ortama dair düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 2. Güvene Dayalı Ortamdaki Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeylerine Yönelik Görüşlerin Kod-Alt- Kod Modeli

Yine bu alt temaya yönelik diğer katılımcıların düşünceleri ise şu şekildedir:

“Olumlu yönde etkiliyor. Sosyal bir insan olduğumun farkına varabildim. Ev hanımlığı yaparken boş bir insan olduğumu fark ettim. Yeni ortamlar görebildim. Arkadaş çevresi edinebildim. Programlarda yer alıp başarabildiğim için kendime güven duygusu daha çok arttı. Kişisel olarak kimseye güvenmiyorum. Yaşım itibarıyla, gördüğüm ortamlar sayesinde daha iyiyim, ayakları üstünde duran birisiyim şu an.” (G3)

Daha öncesinde ev hanımı olan sonrasında meslek sahibi olan G3'ün sosyal iletişim ağlarına katılımı arttıkça kendisine olan güveninin de arttığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma hayatı, alınan eğitimler, yaş, kültür, deneyim vb. faktörler bireylerin sosyal iletişim ağlarının ve kendilerine olan güvenin artmasında ya da azalmasında etkili olduğu ifade edilebilir.

“Olumlu yönde etkilemektedir. Güven duyduğum yerde dururum. Güvendiğim kişilerin ne ihtiyacı olursa elimden geleni yaparım.” (G7)

G7'nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere güven duygusunun olduğu bireyler arasında dayanışma ve yakınlık da artmaktadır.

Bir katılımcı ise güvenli ortamda sosyal iletişim ağlarının ve bağlılık düzeyinin bazen olumlu bazen olumsuz yönde olduğunu şu ifadelerle aktarmıştır:

“Bazı insanlara güvenemezsin bazı insanlara güvenirsin ama genelde güvenirim. İnsanlara kolay şekilde güvenim, kendime olan güvenimi bazen olumlu bazen olumsuz yönde etkiliyor. O zaman kendine ya da karşındakine kırılıyorsun. İnsanlara baştan bir

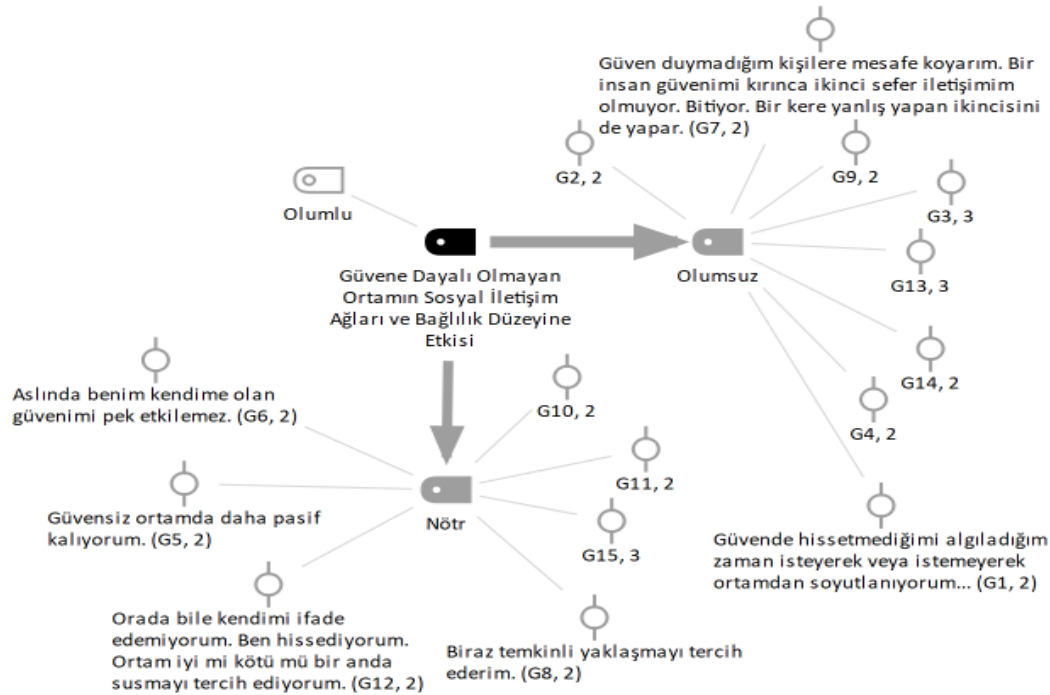
güven veririm. Yaşadıklarımın dolaylı görünce bile korktuğum insanlar var. Özellikle karşı cinsten ya da akrabalarımın beni korkutan tipleri var. Çocukluğumda bana zorbalık, kötülük eden insanlara benzeyen tipleri. Tanımadan görünce bile irkildiğim, yanında kaskatı kesildiğim, rahat davranmadığım insanlar... Sıkılıyorum, yoruluyorum, bunalıyorum onların karşısında elimi, ayağımı nereye koyacağımı bilmiyorum. Korku var içimde çünkü bunlar kaldı geriye. Yaşadıklarımın sonra verdiğim güveni yavaş yavaş geri almayı bir tık öğrendim diyebilirim.” (G4)

G4'ün geçmişte ve şu anda yaşadığı olumsuzlukların kendisini ruhen yorgunluk ve korku duygusu içerisinde bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu duygular ise katılımcının insanlarla olan sosyal iletişimine ve bağlılığına etki etmiştir. Geçmişte ve içinde bulunulan anda yaşanan olumlu ve olumsuz durumların sosyal sermaye ve sosyal iletişim ağlarına pozitif veya negatif yönde etkisi olduğu söylenebilir.

Şekil 2’de nötr alt kodu altında yer verilen düşüncelerden katılımcıların kendilerine olan güven duygularının tam olmasından dolayı buldukları ortamdaki etkilenmedikleri anlaşılmaktadır.

3.1.2. Güvene Dayalı Olmayan Ortam

Güvensiz ortamda ise katılımcıların genel olarak ortamdaki soyutlandıkları, mesafeli ve temkinli oldukları, pasif kaldıkları, korunma mekanizması oluşturdukları tespit edilmiştir. Katılımcıların bir kısmının güvensiz ortama dair düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 3. Güvene Dayalı Olmayan Ortamdaki Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeylerine Yönelik Düşüncelerin Kod-Alt- Kod Modeli

Şekil 3'te düşüncelerine yer verilen katılımcılara ek olarak bir başka katılımcı insanlara olan güveninin kırıldığını ve ruhen yorgunluk içerisinde bulunduğunu şu cümlelerle aktarmıştır:

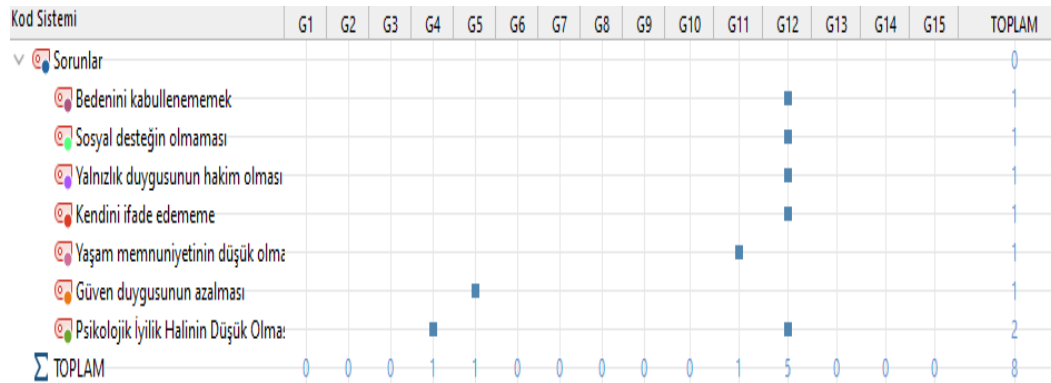
"...Çok sevdim, çok güvendim... Güvenim kırıldı, canım yandı... Şu an psikolojik olarak yoğun, ruhumun yara aldığı bir dönemdeyim. Bu yaralarla ilgileniyorum. Şu an terapistten destek alıyorum. Yaşam koçuyum, bu alanda insanlara faydalı olmaya çalışırken kendimle ilgilenmez, kendi yaralarımı yok sayarsam hiçbir yol kat edemeyeceğimi düşünerek kendimle ilgilenmeye başladım." (G4)

G2 güvensiz ortamdaki iletişiminden ve bağlılık düzeyinden şu şekilde bahsetmiştir:

"...Güvensiz ortamda iletişimim kuvvetli olmaz. Karşımdaki kişiye güvenmediğim zaman bir şeyler paylaşmam." (G2)

Şekil 3'te nötr alt kodu altında yer verilen düşüncelerden katılımcıların güvensiz ortamdan pek etkilenmedikleri, pasif kaldıkları anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki şekilde sorun yaşadığı anlaşılan katılımcıların düşüncelerinden tespit edilen sorunların dağılımları gösterilmiştir.

Şekil 4. Sosyal İletişim Ağları ve Bağlılık Düzeyi Konusundaki Düşüncelerden Tespit Edilen Sorunların Kod Matrisi

8 görüşün ifade edildiği kod matrisinde sorunlara dair alt kodlar oluşturulmuştur. G4, G5, G11, G12'nin düşüncelerinden sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. G12'nin daha çok sorun yaşadığı görülmektedir. Diğer katılımcıların ise sorun yaşamadıkları anlaşılmaktadır.

Toplum içerisindeki bireyler arasında güven duygusunun oluşmadığı, iletişimin ve bağın bozulduğu durumlarda yabancılaşma duygusu hâkim olmaya başlamaktadır. "Yabancılaşma, insanın çevresinden, işinden, emeğinin ürününden ya da benliğinden uzaklaşma ya da ayrılma duygusunu dile getiren kavramdır" (Ünaldı, 2011: 1). Bu doğrultuda yabancılaşma, yalnızlaşma, memnuniyetsizlik, güvensizlik, üzüntü, özgüven eksikliği gibi faktörler sosyal iletişimi ve kendine güveni azaltmaktadır.

Katılımcılar arasından G12'deki katılımcı insanlara olan güveninin ve bağının azaldığı durumlarda iyi oluş halinin düştüğünü, hayatının anlamsızlaştığını ve yalnızlaştığını şu şekilde ifade etmiştir:

"İnsanlara güvenmiyorum. Kötü ortama girmiyorum. Çok fazla çevre edinmiyorum. Kendimi ifade edemiyorum. Psikoloji olarak iyi değilim. Her zaman böyle yalnızım. Boşluğa düşüyorum. Kendi başıma kalkmaya çalışıyorum. Beden olarak, kafa olarak yorgunum. Kendimi engelli olarak görmesem de ister istemez bedensel halimi takıyorum." (G12)

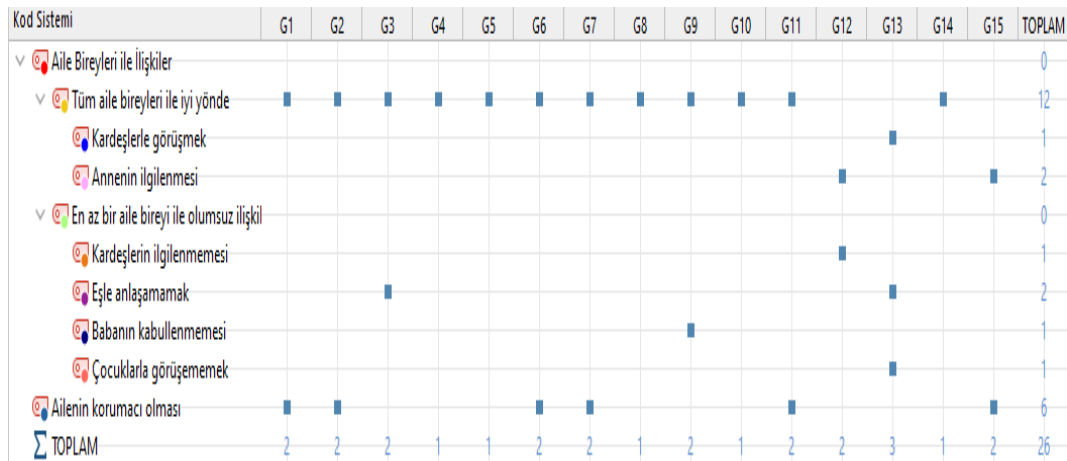
G12'nin ifadelerinden sosyal sermaye düzeyinin düşük, G4, G5, G11'in ise yaşadıkları sorunlara göre sosyal sermayelerinin orta düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tema altında sorun yaşamadığı anlaşılan katılımcıların birçoğunun ise güvenli ve güvensiz ortamdaki sosyal iletişim ağları ve bağlılık düzeylerine yönelik sosyal sermayelerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Aile, Akrabalık, Arkadaşlık, Komşuluk İlişkileri ve Bağlılık Düzeyi

3.2.1. Aile Bireyleri ile İlişkiler ve Bağlılık Düzeyi

Bu alt tema altında katılımcıların aile bireyleri ile ilişkileri ve bağlılık düzeyleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların kendi deneyimlerinden tespitler yapılarak yaşadıkları sorunlar da ortaya koyulmuştur.

Aşağıdaki şekilde katılımcıların aile bireyleri ile ilişkilerine dair düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir.

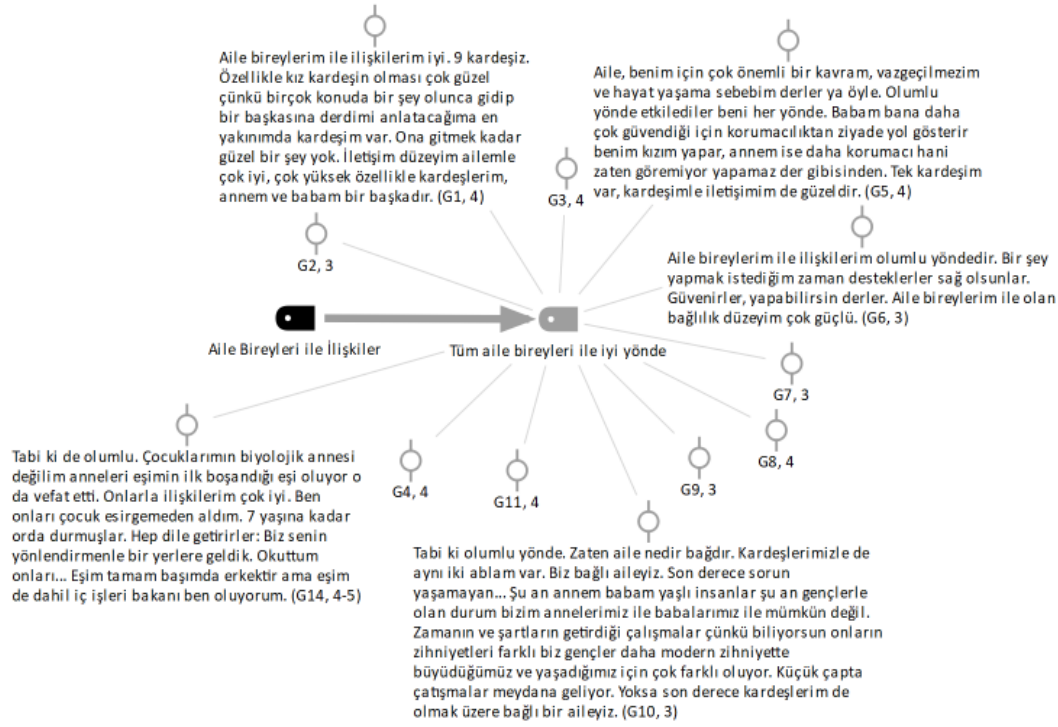

Şekil 5. Aile Bireyleri ile İlişkilerin Kod Matrisi

26 görüşün ifade edildiği kod matrisinde aile bireyleri ile ilişkiler için ana kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. 15 katılımcının aile bireyleri ile ilişkisi iyi yönde, bu katılımcılar içerisinde 1 katılımcının kardeşleri ile 2 katılımcının ise annesi ile ilişkileri iyi yöndedir. 5 katılımcının ise en az bir aile bireyi ile ilişkileri olumsuz yöndedir. Aile bireyleri ile

ilişkilerinin iyi yönde olduğunu ifade eden 6 katılımcı ise ayrıca ailelerinin korumacı olduğunu da vurgulamıştır.

Katılımcıların bir kısmının bu temaya yönelik düşünceleri genel olarak "Aile bireylerim ile ilişkilerim iyi yönde" şeklindedir. Bu katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 6. Aile Bireyleri ile İlişkileri İyi Yönde Olan Katılımcıların Düşüncelerinin Kod-Alt-Kod Modeli

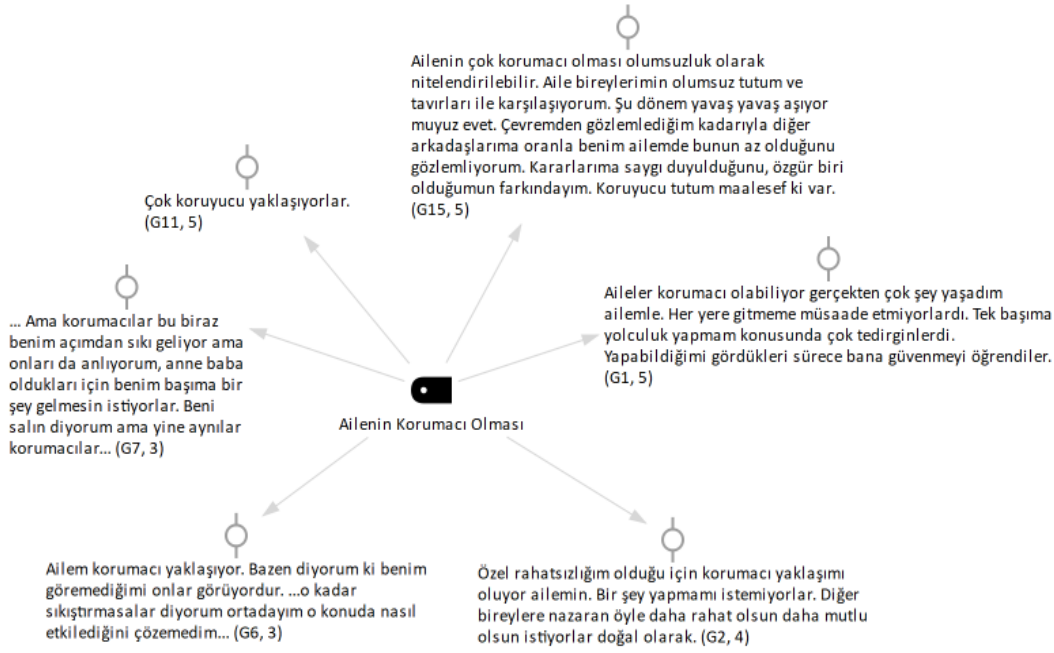
Aile bireylerinden özellikle annesi veya kardeşleri ile ilişkilerinin iyi yönde olduğunu belirten 3 katılımcının düşünceleri şu şekildedir:

"...Annem ilgileniyor çünkü benim ağrılarım var. Ağrılarımın başa çıkmaya çalışıyorum. O da bana bir şekilde yardımcı olmaya çalışıyor..." (G12)

"Annem, babam vefat etti. Kardeşlerim uzakta. Onları her gün arıyorum. Onlar da beni arıyorlar. Mutlu oluyorum. Her zaman geliyorlar." (G13)

"Olumlu yönde olduğunu ifade edebilirim. Özellikle ailemde annem ile ilişkim oldukça olumlu ve bağlılığımızda yüksek bu açıdan olumsuz bir deneyimim yok." (G15)

Aile bireyleri ile ilişkilerinin iyi yönde olduğunu belirten katılımcılar ayrıca ailelerinin çok korumacı olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların ailelerinin korumacı olmasına yönelik düşünceleri şu şekildedir:

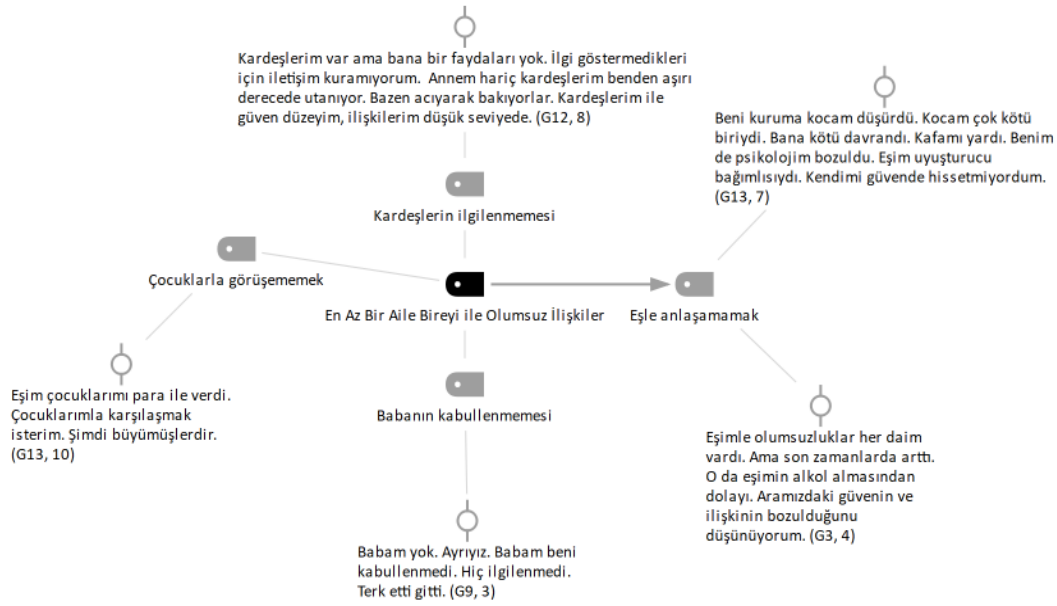

Şekil 7. Aile Bireylerinin Korumacı Olduğunu İfade Eden Katılımcıların Düşüncelerinin Kod-Alt-Kod Modeli

Aile bireyleriyle ilişkilerinin iyi yönde olduğunu ifade eden bir başka katılımcı ayrıca ailesi ile ilişkisini “Aileme bağılıyım, bağımlı değilimdir” cümlesini vurgulayarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Aileme bağılıyım. Bağımlı değilimdir. Sorunlar yaşarız illaki ama ailemi severim. Bunun için biraz uğraşmam gerekti. Ben yaşitlarımdan hassastım, küçüktüm. Korumak için beni işlere ve çevreye karşı fazla korkuttular. Lisede, üniversitede yaptıklarımı tek başıma yaptığımı göstererek, endişelerini sararak yapabildim bunu. Zaman istedi. Ailem bana üzülüyor. Samimi oldukları, acımsı bir üzülmeye olmadığı için etkilemiyor. Hepsi benimle gurur duyuyorlar. Hani bazen söylerler bazen söylemezler. Onu biliyorum. Hissediyorum.” (G4)

En az bir aile bireyi ile ilişkilerinin olumsuz yönde olduğunu ifade eden katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 8. En Az Bir Aile Üyesi ile Yaşanan Olumsuz İlişki Yaşayan Katılımcıların Düşüncelerinin Kod-Alt-Kod Modeli

O halde aile bireyleri ve eş ile olan ilişkiyi bozan temel faktörlerin *güvensizlik, sadakatsizlik, aşırı korumacılık, ilgisizlik, şiddet* olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki şekilde sorun yaşadığı anlaşılan katılımcıların düşüncelerinden tespit edilen sorunların dağılımları gösterilmiştir.

Kod Sistemi	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	TOPLAM
✓ Aile ve Eş ile Yaşanan Sorunlar																0
✓ Eş ile Yaşanan Sorunlar																0
Güvenin azalması ve bağın kopması			■										■			2
Çocuklarını para ile satması													■			1
Alkol ve madde kullanması			■										■			2
Şiddet													■			1
✓ Aile ile Yaşanan Sorunlar																0
✓ En az bir aile üyesinin ilgisiz olması																0
Babanın ilgilenmemesi									■							1
Kardeşlerin ilgilenmemesi												■				1
Ailenin zorla evlendirmesi													■			1
Evlenilecek kişinin ailesinin kabul etmesi													■			1
Ailenin evlenmeye karşı çıkması													■			1
Ailenin korumacı olması	■	■				■	■				■				■	6
Σ TOPLAM	1	1	2	0	0	1	1	0	1	0	1	3	5	0	1	17

Şekil 9. Aile Bireyleri ile İlişkiler ve Bağlılık Düzeyi Konusundaki Düşüncelerden Tespit Edilen Sorunlar

17 görüşün ifade edildiği kod matrisinde sorunlara dair alt kodlar oluşturulmuştur. 10 katılımcının düşüncelerinden sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. G12 ve G13'ün daha çok, 8 katılımcının daha az sorun yaşadığı görülmektedir. 5 katılımcının ise sorun yaşamadığı

anlaşılmaktadır. Ancak aile içerisinde sorunların olmayacağı anlamına gelmediği de katılımcıların düşüncelerinden ortaya koyulmuştur.

G3, G13'ün eşi, G12'nin kardeşleri, G9'un babası ile olan ilişkisine yönelik sosyal sermaye düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ailenin korumacı olması alt kodunda düşünceleri olan katılımcıların aileleriyle ilişkilerinin iyi yönde olduğu ancak ailelerinin korumacı olmasının onların kendilerini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Hem bu katılımcıların hem de sorun yaşamadığı tespit edilen katılımcıların ise genel olarak aile bireyleri ile sosyal sermaye düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

3.2.2. Akrabalık, Arkadaşlık, Komşuluk İlişkileri ve Bağlılık Düzeyi

Bu alt tema altında katılımcıların akrabaları, arkadaşları ve komşularıyla ilişkileri ve bağlılık düzeylerine yönelik düşünceleri ve deneyimleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda engelli kadınların kendi deneyimlerinden tespitler yapılarak yaşadıkları sorunlar da ortaya koyulmuştur.

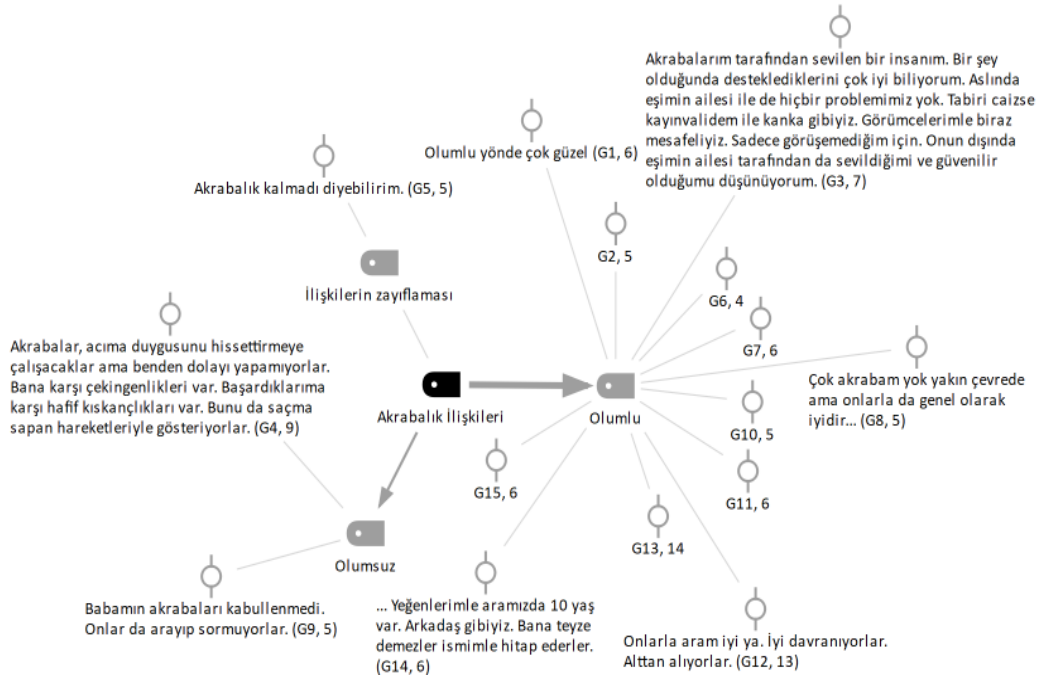
Aşağıdaki şekilde katılımcıların akrabaları, arkadaşları ve komşularıyla ilişkilerine dair düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir.

Kod Sistemi	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	TOPLAM
▼ Akrabalık-Arkadaşlık-Komşuluk ilişkileri																0
▼ Komşuluk ilişkileri																0
İlişkilerin zayıflaması																1
Nötr																1
Olumlu																13
▼ Arkadaşlık ilişkileri																0
Hem olumlu hem olumsuz																1
Arkadaş canlısı olmamak																2
Olumlu																12
▼ Akrabalık ilişkileri																0
İlişkilerin zayıflaması																1
Olumsuz																2
Olumlu																12
Σ TOPLAM	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	45

Şekil 10. Akrabalık, Arkadaşlık ve Komşuluk İlişkilerinin Kod Matrisi

45 görüşün ifade edildiği kod matrisinde ana kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. 12 katılımcının akrabaları ile ilişkileri olumlu, 2 katılımcının olumsuz yönde olduğu, 1 katılımcının ise akrabaları ile ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir. Yine 12 katılımcının arkadaşları ile ilişkileri olumlu, 1 katılımcının hem olumlu hem olumsuz yönde, 2 katılımcının arkadaş canlısı olmadığı anlaşılmaktadır. 13 katılımcının komşuları ile ilişkileri olumlu, 1 katılımcının ilişkilerinin zayıfladığı, 1 katılımcının ise herhangi bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir.

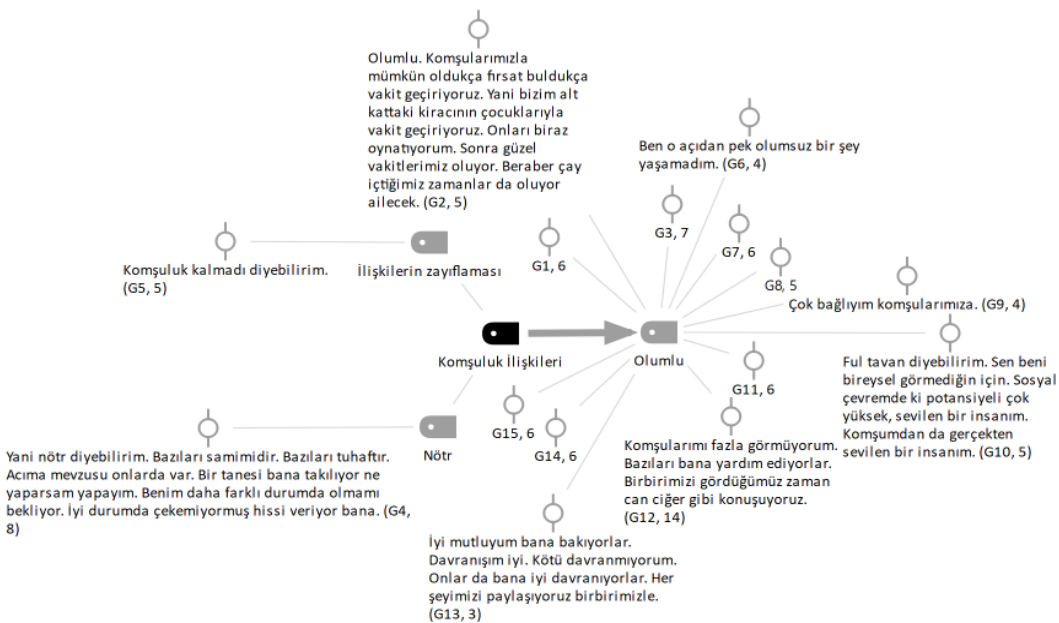
Akrabalık ilişkilerine yer verilen bazı katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 11. Akrabalık ilişkilerine yönelik düşüncelerin kod-Alt-Kod Modeli

Analiz sonucunda katılımcıların birçoğunun akrabalık ilişkilerinin olumlu yönde olduğu görülmektedir. Katılımcıların akrabalığa önem verdikleri anlaşılmaktadır. Akrabalık bağı kuvvetlendiren faktörler *sevgi, saygı, anlayış, ilgidir*. Akrabalık ilişkilerinin olumsuz yönde olduğunu ve akrabalığın kalmadığını ifade eden katılımcıların düşüncelerinden anlaşıldığı üzere akrabalık bağı zayıflatan faktörler *kıskançlık, umursamazlık, acıma duygusudur*.

Komşuluk ilişkilerine yer verilen bazı katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

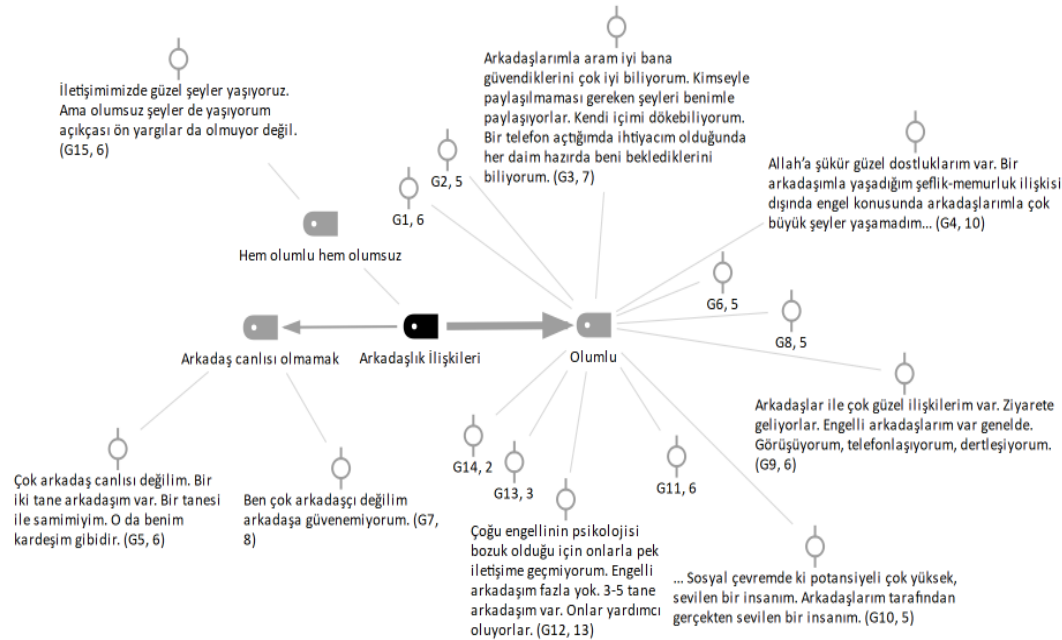

Şekil 12. Komşuluk İlişkilerine Yönelik Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Analiz sonucunda katılımcıların birçoğunun komşularıyla ilişkilerinin olumlu yönde olduğu görülmektedir. Katılımcıların komşuluğa önem verdikleri anlaşılmaktadır. Komşuluk bağınu kuvvetlendiren faktörler *yardımseverlik, sevgi, samimiyet, iletişimdir*. Komşuluğun artık kalmadığını ve komşularıyla herhangi bir ilişkisinin olmadığını ifade eden katılımcıların düşüncelerinden anlaşıldığı üzere komşuluk bağınu zayıflatan faktör acıma duygusudur.

Şekil 11 ve 12'den anlaşılacağı üzere akrabalarıyla ilişkileri iyi yönde olan katılımcıların komşularıyla da ilişkileri iyi yöndedir.

Arkadaşlık ilişkilerine yer verilen bazı katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 13. Arkadaşlık İlişkilerine Yönelik Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Analiz sonucunda katılımcıların birçoğunun arkadaşlarıyla ilişkilerinin olumlu yönde olduğu görülmektedir. Katılımcıların arkadaşlığa, dostluğa önem verdikleri anlaşılmaktadır. Arkadaşlık bağınu kuvvetlendiren faktörler *ziyaret, sohbet, dertleşmek, sevmek, samimiyettir*. Arkadaş canlısı olmadığını ve arkadaşlarıyla hem olumlu hem olumsuz yönde ilişkisi olduğunu ifade eden katılımcıların düşüncelerinden anlaşıldığı üzere arkadaşlık bağınu zayıflatan faktörler *güvensizlik ve önyargıdır*.

Bu alt temaya yönelik veriler değerlendirildiğinde katılımcıların önemli sorunlar yaşamadıkları tespit edilmiştir. Katılımcılar ara sıra olumsuz sayılabilecek sorunlar yaşanabildiğini ayrıca ifade etmişlerdir. Ancak bu sorunlara rağmen bağlarının devam ettiğini aktarmışlardır. Bu doğrultuda katılımcıların akrabaları, komşuları, arkadaşları ile ilişkilerine yönelik sosyal sermayelerinin yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Çalışma Hayatı

Aşağıdaki şekilde katılımcıların çalışma durumlarına ilişkin düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir.

Kod Sistemi	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10	G11	G12	G13	G14	G15	TOPLAM
Çalışma Durumu																0
Çalışıyor																6
İşyerinde sağlanan fırsatlar																0
Evden çalışmak																2
Küçük sermaye ile iş imkanı																1
Fiziksel şartların iyileştirilmesi																1
Engelli aparatı																1
İdare izni																1
Doktor hizmeti																1
Fırsatın sağlanmaması																1
İşyerindeki tutum ve davranışlar																0
Olumlu																5
Olumsuz																0
Hem olumlu hem olumsuz																1
Kendine güven üzerine etkisi																0
Etkili																5
Etkili değil																1
Çalışmıyor																9
Çalışmama önündeki engeller																0
Evdeki sorumluluklar																1
Mesleğe uygun iş bulamama																1
Engel nedeninden kaynaklı																3
Atanamamak																1
Sağlık sorunları																2
Erişilebilirlik-ulaşılabilirlik so																1
İşverenlerin olumsuz tutumları																3
Herhangi bir engel yok																1
Çalışmanın iyi oluş haline etkisi																0
Kötü etkilemekte																4
Orta düzeyde etkilemekte																5
TOPLAM	3	3	4	5	4	5	5	4	3	5	3	3	3	3	4	57

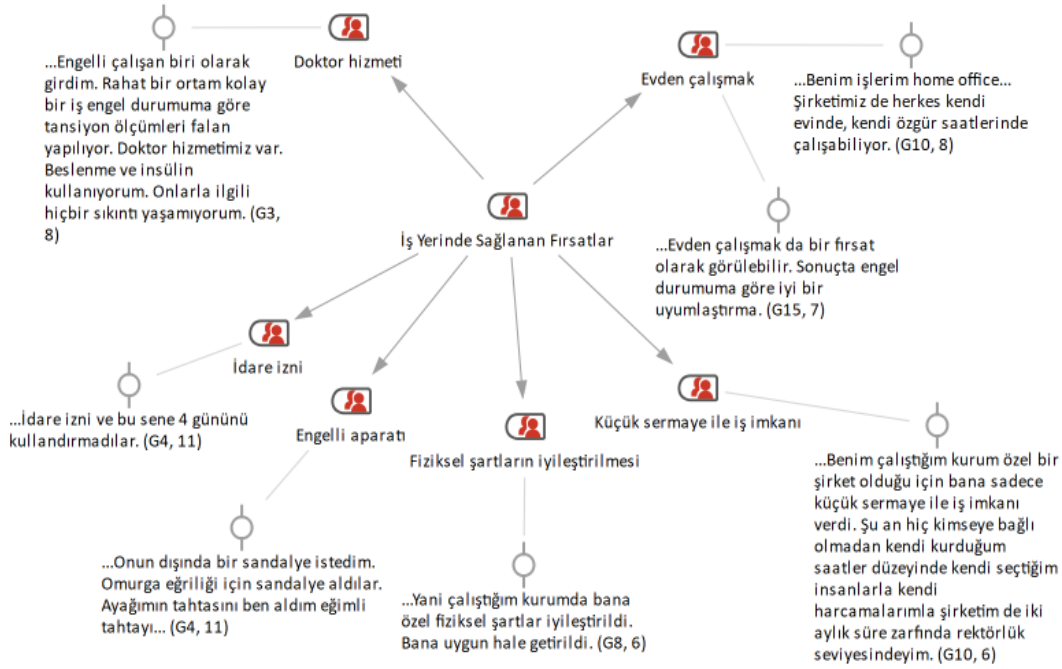
Şekil 14. Çalışma Durumuna İlişkin Kod Matrisi

57 görüşün ifade edildiği kod matrisinde ana kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. 6 katılımcının çalıştığı ve bu katılımcılar içerisinde 5'i için iş yerinde çeşitli fırsatlar sağlandığı, 1'i için herhangi bir fırsat sağlanmadığı görülmektedir. 5 katılımcı için iş yerinde işverenler ve iş arkadaşları tarafından sergilenen tutum ve davranışların olumlu, 1 katılımcı için hem olumlu hem olumsuz yönde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tutum ve davranışların 5 katılımcının kendilerini güvende hissetmeleri üzerinde etkili olduğu, 1 katılımcı için etkili olmadığı tespit edilmiştir. Bu katılımcılar haricinde 9 katılımcı ise çalışmamaktadır. 9 katılımcı çalışmamalarının önünde çeşitli engellerden bahsetmişlerdir. 1 katılımcı çalışmamasının önünde herhangi bir engelden bahsetmemiştir. Bu engellerin 4 katılımcının iyi oluş halini kötü etkilediği, 5 katılımcının iyi oluş halini ise orta düzeyde etkilediği görülmektedir.

3.3.1. Çalışan Engelli Kadınlar

Katılımcılar kendileri için iş yerinde sağlanan fırsatlardan şöyle bahsetmişlerdir:

Engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunları Pierre Bourdieu'nun Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Terimleri Bağlamında Düşünmek

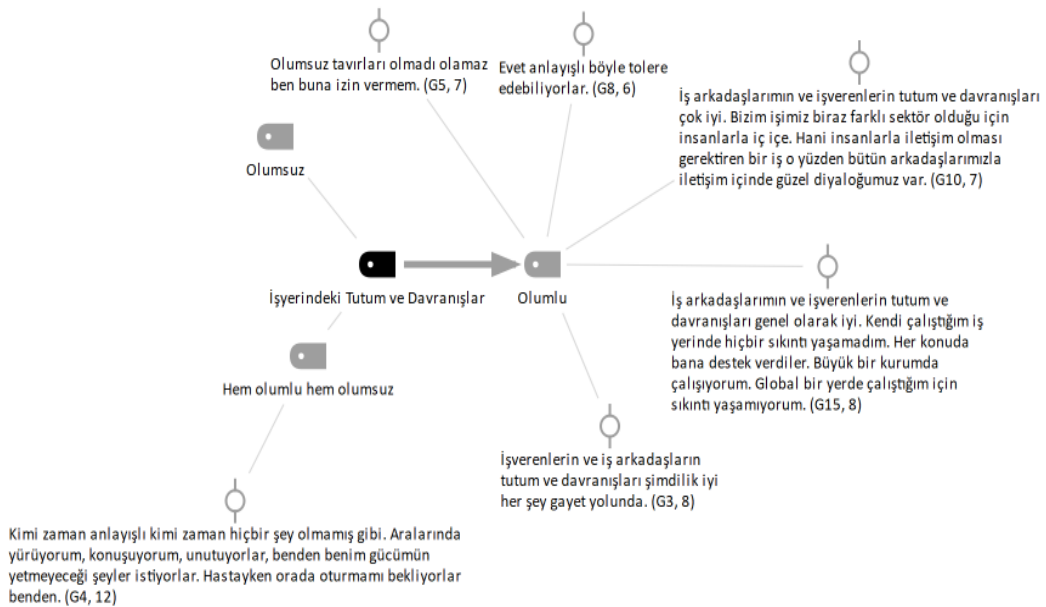

Şekil 15. İş Yerde Sağlanan Fırsatların Kod-Alt-Kod Modeli

Kendisi için herhangi bir fırsat sağlanmadığını ifade eden katılımcının düşünceleri ise şu şekildedir:

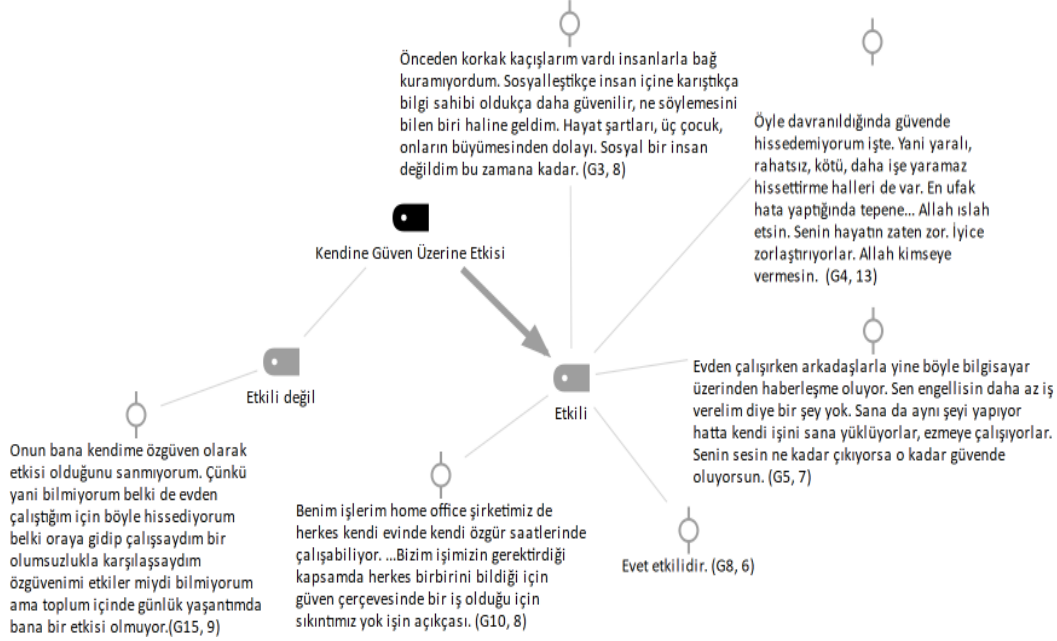
“Hiçbir fırsat sağlanmıyor. Sadece engelli izni var. Geri kalan herkesle aynı gibi. Evden çalışırken arkadaşlarla yine böyle bilgisayar üzerinden haberleşme oluyor. Sen engellisin daha az iş verelim diye bir şey yok. Sana da aynı şeyi yapıyor...” (G5)

Katılımcılar işverenler ve iş arkadaşları tarafından kendilerine karşı sergilenen tutum ve davranışlardan şu şekilde bahsetmişlerdir:

Şekil 16. İşverenler ve İş arkadaşları Tarafından Sergilenen Tutum ve Davranışlara Karşı Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Katılımcılar iş yerinde sergilenen tutum ve davranışların kendini güvende hissetme üzerinde etkili olup olmadığına yönelik düşüncelerini şu şekilde aktarmışlardır:

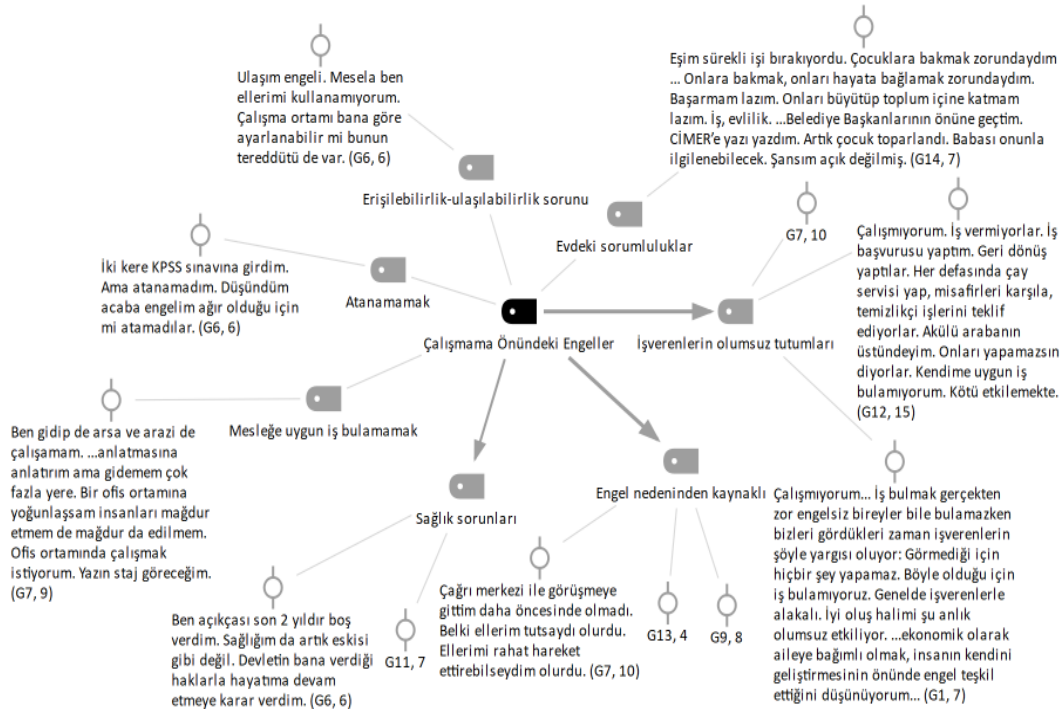
Şekil 17. İş Yerinde Sergilenen Tutum ve Davranışların Kendini Güvende Hissetme Üzerinde Etkili Olup Olmadığına Yönelik Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Çalışma hayatı içerisinde bulunan engelli kadınlar hem ekonomik hem de psiko-sosyal yönden kendilerini geliştirebilme fırsatı elde edebilmektedirler. Bu doğrultuda engelli kadınların ailelerine ve eşlerine olan bağımlılığını azaltan, diğer bireylerle sosyal uyumunu ve yaşam kalitesini artıran, toplumda yer edinmesini sağlayan temel belirleyici etkenin *çalışma hayatı* olduğu söylenebilir.

3.3.2. Çalışmayan Engelli Kadınlar

Katılımcılar çalışmamalarının önündeki engellerden şu şekilde bahsetmişlerdir:

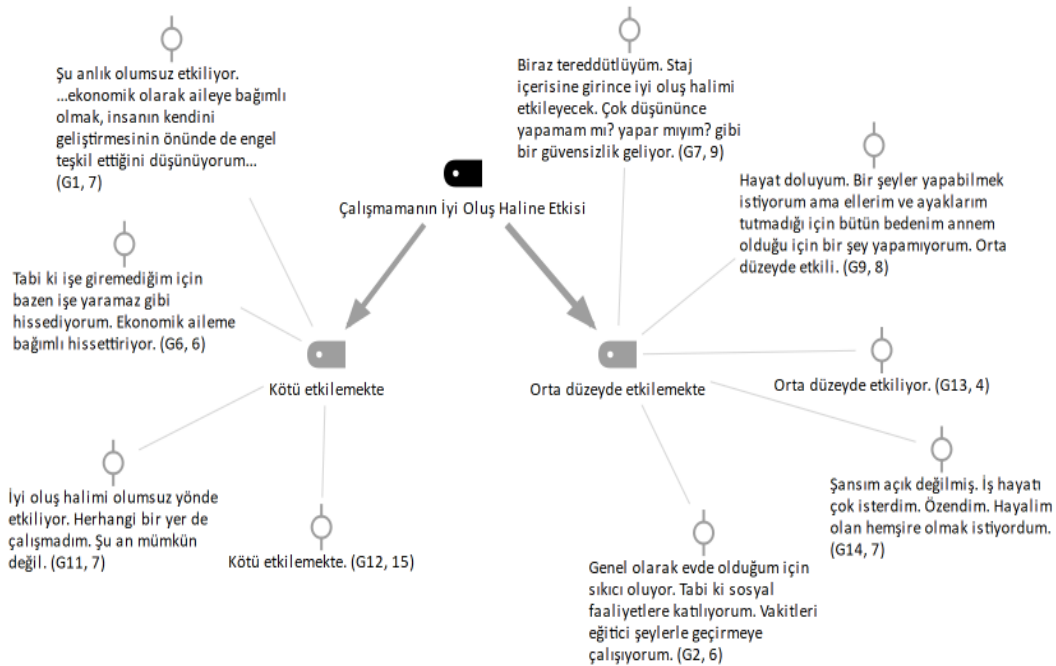
Engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunları Pierre Bourdieu'nun Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Terimleri Bağlamında Düşünmek

Şekil 18. Çalışmamanın Önündeki Engellerin Kod-Alt-Kod Modeli

Analiz sonucunda çalışmama önündeki engellerin en fazla *işverenlerin olumsuz tutumlarından ve engellilikten kaynaklı* nedenler olduğu görülmektedir. Engelli bireylerin işverenler tarafından bir işi yapamaz, bağımlı bireyler olarak görülmeleri onların çalışma hayatının içerisine girmelerine engel olmaktadır.

Katılımcılar çalışmamanın iyi oluş hallerine etkisini şu düşüncelerle ifade etmişlerdir:

Şekil 19. Çalışmamanın İyi Oluş Haline Etkisine Yönelik Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

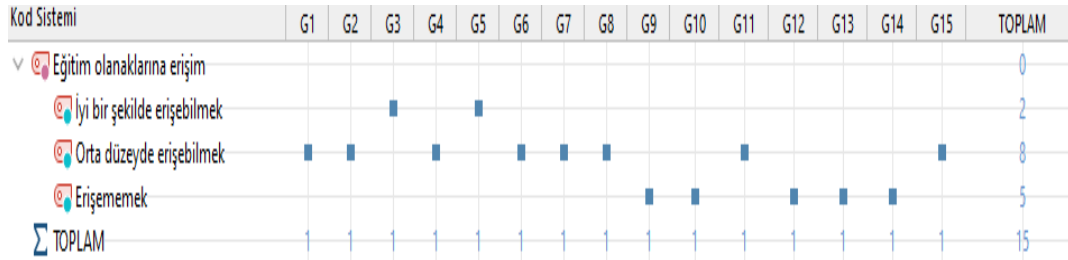
Katılımcılar çalışmamanın iyi oluş hallerini kötü etkilediğini “ekonomik olarak aileme bağıyım, kendimi geliştiremiyorum, işe yaramaz hissediyorum” kelimeleri ile aktarmışlardır. İyi oluş hallerini orta düzeyde etkilediğini ifade eden katılımcıların ise “güvensizlik geliyor, şansım açık değilmiş, sıkılıyorum” kelimelerini ve “korku, tereddüt” duygularını vurguladıkları anlaşılmaktadır.

Çalışma hayatı teması altında sorun yaşayan katılımcıların çalışma hayatı içerisine giremeyen katılımcılar olduğu tespit edilmiştir. Şekil 18’de bahsedilen çalışmama önündeki engeller, engelli kadınların “ekonomik olarak aileye bağımlı olmak, yoksulluk, kendini geliştirememek, sosyal güvencesizlik, iyi oluş halinde azalma” gibi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada ekonomik sermayesi düşük seviyede olan engelli kadın sayısının ekonomik sermayesi yüksek düzeyde olan engelli kadın sayısından daha fazla olduğu saptanmıştır. Ekonomik sermayesi düşük olan engelli kadınlar ise ailelerinden ve eşlerinden maddi destek almaktadırlar.

3.4. Eğitim Olanaklarına Erişim

Aşağıdaki şekilde katılımcıların eğitim olanaklarına erişimine ilişkin düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir.

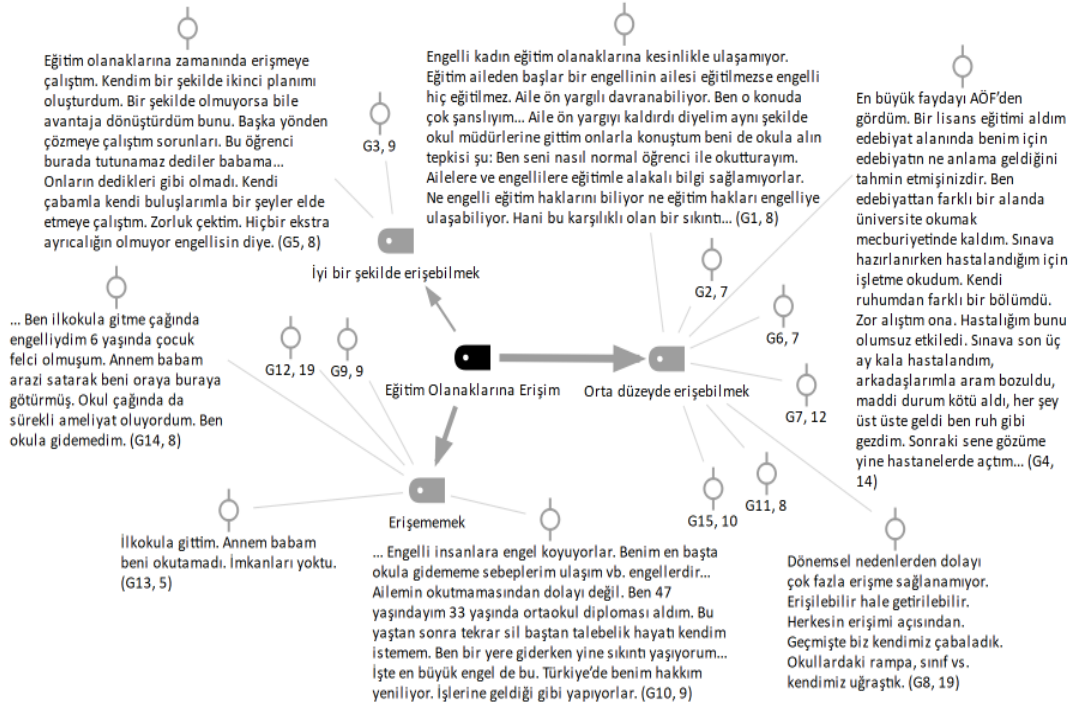

Şekil 20. Eğitim Olanaklarına Erişime İlişkin Kod Matrisi

15 görüşün ifade edildiği kod matrisinde ana kod ve alt kodlar oluşturulmuştur. 2 katılımcının eğitim olanaklarına iyi bir şekilde, 8 katılımcının orta düzeyde erişebildiği görülmektedir. 5 katılımcı ise eğitim olanaklarına erişemediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların eğitim olanaklarına ne düzeyde erişebildiklerine dair düşünceleri şöyledir:

Engelli Kadınların Yaşadıkları Sorunları Pierre Bourdieu'nun Sosyal-Ekonomik-Kültürel Sermaye Terimleri Bağlamında Düşünmek

Şekil 21. Eğitim Olanaklarına Erişime İlişkin Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Analiz sonucunda eğitim olanaklarına orta düzeyde erişebildiğini ve hiç erişemediğini ifade eden katılımcı sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların düşüncelerinden eğitim olanaklarına erişimdeki engellerin; erişilebilirlik-ulaşılabilirlik sorunu, ailelerin önyargılı olması, sağlık sorunları, atanamamak, engel durumu, okuldaki olumsuz tutumlar, eğitim haklarını bilmemek, maddi yetersizlik olduğu saptanmıştır.

Eğitim olanaklarına orta düzeyde erişebildiğini belirten bir diğer katılımcının düşünceleri şöyledir:

"Ulaşmak istediğime ulaşıyorum. Hiçbir yeteneğim yok. Kendimi odun gibi kabul ediyorum... Mücadele edecek yeteneğimi kaybettim. Yoruldum ben artık." (G11)

G11'in düşüncelerinden kendini gerçekleştiremediği ve yaşam memnuniyetinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim olanaklarına erişemediğini belirten G12'nin düşünceleri şöyledir:

"Halk eğitim merkezlerinin el sanatları kursuna gidiyorum. Çok başarılıyım. Filografi yapıp satıyorum. Bu şekilde hayat ile mücadele ediyorum. Okumam yazmam iyi, bireysel eğitimde öğrendim. Ailem hiç okula göndermedi. Benim hayatımla oynadılar. Aile ilgisiz olduğu sürece o engelli her zaman sürünür. Ailem destek olmuyor. Ben tek başıma mücadele ediyorum. Ben tek başıma çalışmam ki başımda bir öğretmen olması lazım." (G12)

G12 okuyamamasının önündeki engellerin ailesinden kaynaklı olduğunu vurgulamıştır.

Eğitim olanaklarına iyi bir şekilde erişebildiğini ifade eden katılımcılar ise kendi çabalarıyla ikincil planlarını oluşturduklarını ancak engelli kadınların eğitim olanaklarına erişiminde olumsuz tutumların engel teşkil ettiğini de vurgulamışlardır.

Çalışmadaki engelli kadınların eğitim seviyeleri genel olarak düşük değildir. 7'si üniversite, 3'ü lise mezunudur. 5 kişiden 1'i okur-yazar değil, 3'ü ilkökula, 1'i ortaokula kadar okumuştur. Eğitim seviyeleri düşük ve yüksek olan katılımcılardan yalnızca 5'inin kendi mesleğini yerine getirdiği, 1'inin özel bir şirkette çalıştığı, okur-yazar olmayan, ilkökula kadar okuyan ve üniversite mezunu katılımcılardan ev hanımı olan, atanamadığı için kendi mesleğini yapamayan ve daha öncesinde tarım işinde çalışmış katılımcıların ise ekonomik olarak ailelerine ve eşlerine bağımlı yaşamlarını sürdürdükleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda engelli kadınların eğitimlerine yönelik kültürel sermayelerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Bourdieu'nun sosyolojik araştırma temelini oluşturan sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimleri bağlamında 15 engelli kadının kendi düşüncelerinden yaşadıkları sosyal sorunlar tespit edilerek benlik algıları ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri desteklenmiştir.

Çalışmada, ilk olarak engelli kadınların güvenli veya güvensiz ortamdaki sosyal iletişim ağları ve bağlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Engelli kadınların genellikle güvenli ortamda daha rahat iletişim kurdukları, güvensiz ortamda ise mesafeli oldukları görülmüştür. Çoğunluğun güvenli ve güvensiz ortamdaki sosyal iletişim ağları ve bağlılık düzeylerine yönelik sosyal sermayelerinin yüksek düzeyde, 4 katılımcının ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak engelli kadınların aileleri, akrabaları, arkadaşları ve komşuları ile olan ilişkileri ve bağlılık düzeyleri incelenmiştir. Engelli kadınların büyük bir kısmının tüm aile bireyleriyle, akrabaları, komşuları ve arkadaşlarıyla sosyal iletişimlerine yönelik sosyal sermayelerinin yüksek düzeyde, 4 engelli kadından 2'sinin eşi, 1'inin kardeşleri, 1'inin babası ile sosyal sermayelerinin ise yetersiz olduğu saptanmıştır. Üçüncü olarak engelli kadınların çalışma hayatı değerlendirilmiştir. Çalışma hayatı içerisinde bulunan 6 engelli kadın iş yerinde kendilerine sağlanan fırsatların; engelli aparatı, idare izni, fiziksel şartların iyileştirilmesi, küçük sermaye ile iş imkânı, evden çalışmak, doktor izni olduğunu ifade etmişlerdir. İşverenler ve iş arkadaşları tarafından sergilenen tutum ve davranışların genel olarak olumlu yönde olduğunu belirtmişlerdir. Çoğunluk bu tutum ve davranışların kendilerini güvende hissetme üzerinde etkili olduğunu söylemiştir. Çalışmayan 9 engelli kadın ise işe girememenin önündeki engellerin; erişilebilirlik-ulaşılabilirlik sorunundan, atanamamaktan, mesleğe uygun iş bulamamaktan, evdeki sorumluluklardan, işverenlerin olumsuz tutumlarından,

engellilikten, sağlık sorunlarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. İşsizliğin bir kısım engelli kadının iyi oluş halini orta düzeyde etkilediği, bir kısım engelli kadını ise kötü etkilediği saptanmıştır. Çalışmada ekonomik sermaye yetersizliği hisseden engelli kadın sayısı daha fazladır. Dördüncü olarak engelli kadınların eğitim olanaklarına ne düzeyde eriştikleri tespit edilmiştir. Eğitim olanaklarına orta düzeyde erişebildiğini belirten katılımcı sayısı fazla olduğu için engelli kadınların eğitim olanaklarına erişimine yönelik kültürel sermayelerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın amacı açısından değerlendirildiğinde engelli kadınların toplumsal hayat içerisinde işsizlik, işverenlerin önyargıları, sosyal destek yetersizliği, yalnızlık, güvensizlik, kendini gerçekleştirememek, yaşam memnuniyetinin ve iyi oluş halinin düşük olması, aile ve evlilik hayatına ilişkin sorunlar, atanamamak, engellilikten kaynaklı sağlık sorunları, fiziksel çevrenin erişilebilir-ulaşılabilir olmaması gibi farklı sorunlar yaşadıkları saptanmıştır. Bu sorunlar engelli kadınların, bireylerle ve kurumlarla olan iletişimlerinin, bağlılık ve güven düzeylerinin düşük olmasına neden olmaktadır. Engelli kadınların sosyal hayatta yaşadıkları sorunları anlamada ve sorunlara karşı çözüm önerisi geliştirmede mikro-mezzo-makro anlamda sosyal-ekonomik-kültürel sermaye terimlerini dikkate almak gerekmektedir. Bu doğrultuda engelli kadınlara yöneltilen “Toplumun bir bireyi olarak yaşadığınız şehirde size ve diğer tüm engelli kadınlara yönelik sosyal, kültürel ve ekonomik alanda ne tür çalışmaların yapılmasını isterdiniz?” sorusuna verilen cevaplar, Mayer'in (2003: 6-7) dezavantajlı gruplar için belirttiği çeşitli kaynaklara uygun olarak başlıklar altına yerleştirilmiştir.

Bilgiler: Haklarını bilmeyen engelli kadınlar için bilinçlendirme programları düzenlenmelidir.

İstihdam: Ekonomik olarak ailesine bağımlı olan engelli kadınların ekonomik gücünün artırılması için çalışma hayatında fırsatlar oluşturulmalıdır. İstihdam hayatı içerisinde ihtiyacın çok olduğu alanlarda mesleki eğitimler verilmelidir. Engelli birey çalıştıran kurum ve kuruluşların düzenli olarak denetimi sağlanmalıdır. Kendi işini kurmak isteyen engelli kadınlar desteklenmelidir.

Eğitim: Eğitimin her kademesinde engelli kadınlar ve kız çocukları desteklenmelidir. Bunun için ücretsiz eğitim kurumlarının sayısı artırılabilir. İlgili meslek elemanlarına farkındalık eğitimleri verilmelidir. Eğitim hayatına katılımında aileler önyargılı davranabilmektedir. Ailelere eğitimler verilmelidir. Engelli kadınların mezun oldukları alanlarla ilgili TÜBİTAK etkinliklerine ve projelerine katılımı kolaylaştırılmalıdır.

Sağlık: Süreğen hastalığı olan engelli kadınların tüketmeleri gereken ürünlerin fiyatlarında indirim yapılmalıdır.

Duyarlı destek sistemleri: Engelsiz kafe sayıları artırılmalıdır. Engelsiz kanallar açılmalıdır. Toplumsal hayat içerisinde engelli kadınların yaşadıkları erişilebilirlik-ulaşılabilirlik sorunu için işlevsel çözümler üretilmelidir. Senaryo yazarı, yönetmen ve oyunculuk alanlarında kendilerini gerçekleştirmek isteyen engelli bireyler eğitimlerle desteklenmelidir.

Toplumsal düzen ve adalet için engelli kadınların haklarını işlevsel bir şekilde kullanabileceği bir düzen oluşturulmalıdır. Engelli kadınların haklarını kullanmalarına engel oluşturan insanlar bir yaptırımla karşılaşmalıdır.

Destek topluluğu: Engelli kadınların birbirleriyle iletişimini artırmak adına fırsatlar oluşturulmalıdır. Engelli kadınların sosyalleşebilmeleri için sosyo-kültürel etkinlikler (Müzelere ve tarihi yerlere geziler, tiyatro gösterileri, şenlikler, festivaller vb.) artırılmalıdır. Engelli kadınlar için psiko-sosyal destek hizmetleri verilmelidir.

Gelişmeyi teşvik etme: Kişisel gelişim kursları ile engelli kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik alanda kendilerini ifade edebilmeleri için özgüvenlerini artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Kendi kendine saygı: Toplum, genelde engelli bireylere özelde engelli kadınlara olan bakış açısını iyileştirmelidir.

Kaynakça

- Altıntaş, Ö. (2020). İşitmek engelli kadın olmak. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 1121-1128.
- Bourdieu, P. (1977). Cultural reproduction and social reproduction. (J. Karabel ve A. H. Halsey (der.). *Power and Ideology in Education*. (ss. 487-511). New York: Oxford University Press. piggottclass.weebly.com/uploads/2/3/1/7/23179512/bourdieu_cultural_and_social_reproduction.pdf
- Bourdieu, P. (1983). Ökonomisches kapital, kulturelles kapital, soziales kapital. Hrsg: Kreckel, Reinhard, *Soziale Ungleichheit, Soziale Welt, Sonderband 2*. Göttingen. 183-198. bourdieukapital.pdf (blogsport.de)
- Bourdieu, P. (1986). The field of capital. In *Handbook of Theory and Research For The Sociology of Education*. J. Richardson (Ed.). New York: Greenwood. 241-258. rbsasicsbourdieu1986-theformsofcapital.pdf
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press. reflexive-sociology-b-and-w.pdf (middlebury.edu)
- Buz, S., ve Karabulut, A. (2015). Ortopedik engelli kadınlar: Toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 25-45.
- BM ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME (BM EHİS). (2006).

- Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma Deseni. (Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi. John W. Creswell - Nitel Araştırma Yöntemleri.pdf - Free Download PDF (kupdf.net).
- Çelik, Ş. N. ve Çalık Var, E. (2021). İşitme engeli olan kadınların sosyal uyumlarının incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(52), 425-451.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu ile düşünmek. *Global Media Journal TR Edition*, 8 (16), 68-123.
- Erdoğan, O. (2017). İnsan hakları bağlamında engelli kadınların sosyo-ekonomik sorunları: Trabzon ili örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(14), 90-114.
- Erdurak, Y. (2022). Dezavantajlı grupların toplumla bütünleşmesinde sosyal sermaye ve sosyal hizmet yaklaşımı. Fatma Kahraman Güloğlu (Ed.). Sosyal Hizmet Çalışmaları 3 içinde, (ss. 13-47). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Hawkins, R., & Maurer, K. (2012). Unravelling social capital, disentangling a concept for social work. *British Journal of Social Work*, 42(1), 353-370. untitled (nyu.edu)
- Mayer-Steven, E. (2003). What is a "disadvantaged group?". Effective Communities Project. What is a "Disadvantaged Group?" (studylib.net)
- Meekosha, H. (2005). A feminist/gendered critique of the intersections of race and disability: The Australian experience. <http://www.womenaustralia.info/leaders/bib/WLP004466.htm>
- Makkonen, L. M. T. (2002). Multiple, compound and intersectional discrimination: Bringing the experiences of the most marginalized to the fore. institute for human rights. Åbo Akademi University. <http://hdl.handle.net/20.500.12389/20334>
- Mathbor, G. M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster Relief and Management. *International Social Work*, 50(3), 357-369. <http://doi.org/10.1177/0020872807076049>
- Kurnaz-Özdemir, D. (2012). Ortopedik engelli kadınların sorun ve beklentileri üzerine bir araştırma: Tuzla ilçesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 23(1), 67-81.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2019). Uluslararası çalışmaların gündeminde engelli kadın ayrımcılığının ifadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 30 (1), 260-285.
- Karataş, K ve Gökçearsan-Çifci, E. (2010) Türkiye'de engelli kadın olmak: Deneyimler ve çözüm önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (13), 147-153.
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1-19.

- Özkuş, M., Kalaycı, I., Aslan, A. (2017). Yaşlılık ve kadın sorunlarını toplumsal sermaye perspektifinden düşünmek. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 366-386.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "habitus", "sermaye" ve "alan" üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, (62), 1-21.
- Pearson, H. E. (2012). A methodological approach to examining racial and ethnic minorities with disabilities: intersecting and interlocking race/ethnicity, disability, and gender. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Iowa: Iowa State University Graduate College. <https://dr.lib.iastate.edu/entities/publication/c339c29b-aab3>
- Pekin Deklarasyonu. (1995). Dördüncü Dünya Kadın Konferansı.
- Stubbs, D., & Tawake, S. (2009). Pasific sisters with disabilities: At the intersection of discrimination. United Nations Development Programme (UNDP) Pacific Center. <https://pacificwomen.org/research/pacific-sisters-with-disabilities>.
- Singleton, T. L., Breslin, M. L., Lewis, C. ve Metts, R. L. (2002). Gender and disability: A survey of interAction member agencies, findings and recommendations on inclusion of women and men with disabilities in international development programs. Mobility International USA (MIUSA). <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/downloaddoi=10.1.1.531.4727&rep>
- Sastry, T. S. N. (2012). University of pune human rights of vulnerable & disadvantaged groups course book-II. University of pune. Book_II_final (unipune.ac.in)
- The World Bank. (2022, April 14). Disability inclusion. <https://www.worldbank.org/en/topic/disability#1>
- UN Women. (2018). The Empowerment of Women and girls with disabilities- towards full and effective participation and gender equality. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/12/the-empowerment-of-women-and-girls-with-disabilities>
- Ünaldı, H. (2011). Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 28.02.2022 Kabul Tarihi: 13.04.2022	2	2

EVLİ KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARININ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE BELİRLENMESİ

Hülya ALTUN*

Öz

İçinde bulunduğumuz toplumun sahip olduğu kültürel ve geleneksel yapı bireylerin olgu ve olaylara yönelik bakış açılarını belirlemede en önemli faktörlerden biridir. Kültürel ve geleneksel yapı toplum kimliğinin oluşumunda etkili olmakta ve bu kimlik birçok alışkanlık ve davranışın şekillenmesine yol açmaktadır. Cinsiyet olgusunun toplum tarafından şekillenmesiyle oluşan toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetler arasında eşitsizliğin oluşmasına yol açmaktadır. Kadın ve erkek cinsiyeti arasında yaşanan eşitsizlik, birçok alanda kadınları kısıtlamakta ve ikincil duruma düşürmektedir. Bu çalışmanın amacı, evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açılarının oluşumunda kadınların; evlenme yaşı, evlenme süresi, çocukluğun geçtiği yer, çalışma durumu, eğitim durumu, gelir durumu gibi sosyo-demografik değişkenlerin etkisini incelemektir. Bu araştırma genel tarama modellerinden ilişkisel tarama yöntemiyle yapılan nicel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, kolay örnekleme yöntemiyle ulaşılmış İstanbul'da yaşayan 20-50 yaş aralığındaki 105 evli kadın oluşturmaktadır. Araştırmanın verilerini toplamak için Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği ve sosyo-demografik bilgi sorularının bulunduğu bir anket formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların yaşları, evlilik şekilleri, evlilik süreleri, eğitim durumları ve çalışma durumları ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasında anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Cinsiyet Eşitsizliği, Toplumsal Cinsiyet

DETERMINATION OF MARRIED WOMEN'S ATTITUDES TOWARDS GENDER ROLES ACCORDING TO SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Abstract

The cultural and traditional structure of the society we live in is one of the most important factors in determining the perspectives of individuals on facts and events. Cultural and traditional structure are effective in the formation of social identity and this identity leads to the formation of many habits and behaviors. Gender roles, which are formed by shaping of the gender phenomenon by the society, lead to the formation of inequality between the sexes. The inequality between the genders of men and women restricts women in many areas and makes them secondary. The aim of this study is to determine the perspectives of married women on gender roles and the effects of socio-demographic variables such as age at marriage, duration of marriage, childhood place, working status, education level, income status on gender roles. This research is a quantitative research conducted with the relational survey method, one of the general survey models. The study group of the research consists of 105 married women between the ages of 20-50 living in Istanbul, which was reached by easy sampling method. Gender Roles Attitude Scale and a questionnaire with socio-demographic information questions were used to collect the data of the study. As a result of the research, significant differences were found between the participants' ages, marriage type, duration of marriage, education and working status, and their attitudes towards gender roles.

Keywords: Social Gender Roles, Gender Inequality, Social Gender

* Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, shu.hulyaaltun@gmail.com, 0000-0001-5885-7216

1. Giriş

Cinsiyet, bir bireyin genetik, fizyolojik ve biyolojik yönden kadın ya da erkek olarak sınıflandırılmasıdır. Toplumsal cinsiyet ise cinsiyeti kadın veya erkek olarak belirlenmiş bireylere, toplum tarafından belirli rol ve sorumlulukların yüklenmesidir. Diğer bir deyişle bir toplum içerisindeki kadın ve erkeklerin, toplumun kurduğu düzen içinde cinsiyet farklılıklarına göre şekillenmesidir (Erol, 2008; Haymana, 2019: 15). Toplumsal cinsiyette asıl olan biyolojik farklılıklar değil, toplum tarafından dayatılana uygun olarak hareket etmektir. Bireylerin cinsiyetlerinin sebebi olarak gösterilen biyolojik farklılıklar, toplumun sahip olduğu kültür tarafından şekillenerek toplumsal cinsiyeti oluşturur. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetleri bilinçsiz ve kasıtsız olarak kültürel inanç ve normlara göre sınıflar (Fine, 2010; Belek, 2013: 21). Kültürün kazandırdığı duygu, düşünce ve davranış biçimleri toplumsal rolleri tanımlamakta kullanılırken bu duygu, düşünce ve davranış biçimlerinin cinsiyetlere özel olarak birbirinden ayrılmış olması ise toplumsal cinsiyet farkları olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2009: 210).

1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlara ve erkeklere cinsiyetleri temel alınarak atfedilen ve kalıplaşmış olan sorumluluklar, kişilik özellikleri ve davranış biçimleri olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin tarihin ilk çağlarından itibaren cinsiyetler arasında farklı biçimde geliştiği çeşitli araştırmalar sonucunda kanıtlanmıştır. Avcı-toplayıcı olarak nitelendirilen ilk çağ insanlarına bakıldığında erkeklerin barınılan yerin dışındaki işlerle ilgilendiği kadınların ise daha çok barınılan yerin içindeki işlerde sorumlu olduğu bilinmektedir. Bu durumun geleneksel cinsiyet rollerinden pek farklı olmadığı göz önünde bulundurularak, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumdan topluma, kültürden kültüre, kuşaktan kuşağa aktarıldığı söylenebilmektedir.

İlk olarak 1955 yılında John Money, toplumsal cinsiyet rolleri kavramını bireylerin biyolojik cinsiyet özelliklerinden de etkilenmesinin yanı sıra kendilerini erkek ve kadın olarak belirlemek için yaptıkları her türlü şey olarak tanımlamıştır (Haymana ve Kolburan, 2019: 31). Bireylerin kadın ve erkek olarak belirlenmesi onlara atfedilmiş roller aracılığıyla sağlanır. Bu rollerin nasıl belirlendiğini ifade etmek için çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğini biyolojik farklılıklarla temellendiren açıklamalar, kadın ve erkek arasındaki farklılığın doğuştan kazanıldığını ve eşit olmayan bir toplum yapısının kaçınılmaz olduğunu ileri sürerken, toplumsallıkla temellendiren açıklamalar toplum ve kültürün etkisiyle cinsiyet rollerinin öğrenildiğini öne sürmektedir (Puruççuoğlu, E. ve Aydın, E., 2010: 14). Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılıklarını daha çok biyolojik olarak değerlendiren Freud'un psikososyal gelişim kuramına göre, çocukta cinsiyet kazanımı üç dönemde gerçekleşmektedir. Bu üç dönem; çocukların cinsiyetlerini fark ettikleri oral dönem, cinsiyetler arasındaki farkı fark ettikleri anal dönem ve cinsiyetlerinin getirdikleri özellikleri fark ettikleri fallik dönemdir. Fallik dönemde kız çocuklarının cinsel organlarından dolayı erkekleri daha üstün gördüklerini

ifade eden ve bu durumu 'penis kıskançlığı' olarak açıklayan Freud, kadınların organları sebebiyle 'eksik' olarak nitelendirilmesinin bir sonucu olarak ikincilleştirilmeye maruz kaldıklarını öne sürmektedir (Selçuk, 2021: 6).

Toplumsal temelli açıklamalara göre ise cinsiyetlere atanan davranışlar gözlemlenerek öğrenilir ve bu öğrenme ilk olarak ailede başlar. Öğrenmeye doğdukları an itibarıyla başlayan çocuklar 'çevre' faktörünün uygun norm ve beklentileriyle kadınsı ve erkeksi olmayı öğrenirler (Giddens, 2012: 506). Giddens gibi Eagly (1983) de bu farklılıkları kültürel yapıyla ilişkilendirerek kültürün erkek ve kadın arasında bir statü farkı inşa ettiğini söylemiş ve bu statü farkının cinsiyet rollerini birbirinden ayırdığını belirtmiştir (Dökmen, 2010: 81)

1.2. Aile İçinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kavramı

Bir ailenin parçası olarak dünyaya gelen birey, ailenin aktardığı şekilde toplumu tanımaya ve toplumun beklentileri karşısında kendini şekillendirmeye başlar. Bu sebeple de toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımında aile önemli bir noktadadır. Toplumsallaşma süreci olarak adlandırılan süreçte çocuk koşullanma, model alma, gözleme gibi çeşitli öğrenme yöntemleriyle cinsiyetine ait olan rolleri içselleştirir (Gök, 2013: 8). Sosyo-kültürel bir varlık olan insan, toplumun belirlediği bu 'doğal-normal' olguya adapte olmak için uğraşır. Böylelikle, toplumsal cinsiyetlerinin davranması gerektiği gibi davranarak, düşünmesi gerektiği gibi düşünerek, konuşması gerektiği gibi konuşarak topluma uyum sağlamaya çalışır ve bu şekilde toplumda kendini var eder.

Bir toplumu oluşturan sosyal, ekonomik, ahlaki ve kültürel faktörler çeşitli kalıp yargıların gelişmesine yol açarlar. Gelişen bu kalıp yargılar, cinsiyetler arası eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır. Eşitsizlik, ailede kadın ve kız çocuklarının yerinin ev olarak belirlenmesi, eğitimde erkek çocuklara öncelik tanınması, iş hayatında kadınların erkeklerden daha düşük statüde konumlandırılmasıyla toplumun her alanında kendini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyetlere biçilen rol ve sorumluluklarda etkili olduğu kadar kişilik özelliklerinde de kendini belli etmektedir. Kadınlar daha uyumlu, sevgi dolu, merhametli (Purutçuoğlu, E. ve Aydın, E., 2010: 15) kişilik özellikleri ile özdeşleşirken erkekler, girişken ve bağımsız kişilik özellikleri ile özdeşleşmektedir (Damarlı, 2006: 29). Eril düzen içerisinde cinsiyete biçilen bu rol, sorumluluk, özellik ve değer yargıları sembolik şiddetin bir sonucu olarak kadında 'yetersizlik' ve 'değersizlik' hislerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Bourdieu, 2001 akt. Belek, 2013: 22).

Geleneksel cinsiyet rolleri kadınları ev dışı her alanda sınırlamaktadır. Bu sınırlamalar kadınların çevresindekiler ile iletişim kurma şeklinde, sosyal hayatında, eğitimde, meslek seçiminde, çalışma yaşamındaki konumunda ve emeklerinin karşılığını alma noktasında olumsuz bir şekilde kadınların karşısına çıkmaktadır. Kadının ev içindeki konumuna bakıldığında bu sınırlamaların şekli değişmekte hatta erkeğe göre hem nicelik hem de nitelik olarak daha fazla rol ve sorumluluğa sahip olduğu görülmektedir. Ev içinde kadın,

aile bireylerinin her türlü bakımını yapan kişi konumundadır. Kadın ev içinde bakım vermenin yanı sıra aile içi ilişkilerin düzenlenmesinde etkin rol oynayarak aile bireylerine duygusal destekte bulunmakta ve çatışmaların çözümlenmesinde sorumluluk sahibi olmaktadır (Çiçek ve Çopur, 2018: 4). Adil ve eşit olmayan bu cinsiyet rolleri kadını politik, ekonomik ve sosyal olarak birçok noktada erkeğe göre geri planda konumlandırmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet rollerindeki bu eşitsizliğin kadınların karşılaştığı sorunların temel nedenini oluşturduğu söylenebilmektedir (Haymana ve Kolburan, 2019: 32).

Günümüzde yaşanan küreselleşme ve yaşam koşullarının değişmeye başlamasıyla birlikte gelenekselleşen kadın ve erkek rollerinde de değişimler görülmektedir. Kadınların daha fazla eğitim hayatına katılması, daha fazla istihdamda yer alması, ev içi rollerde eşleriyle daha paylaşımlı sorumluluklara sahip olması bu değişimlerin başında gelmektedir. Bu değişimlere bakıldığında geleneksel aile yapısının bir dönüşüme uğradığını söylemek yanlış olmaz. Dedeoğlu, aile yapısında yaşanan bu dönüşümün hem modern bir toplum hem de kadınlar için eşitlikçi bir toplum yaratmak noktasında önemli bir gelişme olduğunu ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2000: 154). Fakat bu değişimlerin daha çok kent ailesinde meydana geldiğini söyleyen Kıray, geleneksel rollerin giderek çeşitlilik göstermeye başladığını ve kadın rolünde büyük dönüşümler görmesek de bir farklılaşmanın olduğunu aktarmaktadır (Kıray, 1984 akt. Gülay ve Bener, 2011: 159). Buradan hareketle kadınların çalışma durumu, eğitim durumu gibi değişimler, kadın ve erkek rollerinin değişimine neden olduğu gibi bu rollere ilişkin tutumların da değişimine ve çeşitli değişkenler ile farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada ise kadınların mevcut yaşı, evlendikleri yaşları, evlilik şekilleri, eğitim durumu, çalışma durumu, yetiştiği yer gibi değişkenler bağlamında evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ele alınmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nicel bir çalışmadır. Nicel araştırma, bir konuda sayısallaştırma amacıyla incelemelerin yapıldığı nesnel gerçekliğe sahip bir araştırma yöntemidir (Akarsu ve Akarsu, 2019: 27). Bu çalışmada nicel araştırmanın genel tarama deseni, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama deseninde araştırma verileri olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha çok sayıdaki değişkenin birbirleriyle arasındaki değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir. Bu çalışmada da evli kadınların yaş, evlilik yaşı, evlilik süresi, evlilik şekli, çocukluğun geçtiği yer, eğitim durumu, çalışma durumu, ailenin gelir durumu gibi değişkenler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ile ilişkilendirilecektir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu İstanbul'da yaşayan 20-50 yaş aralığındaki evli kadınlardan oluşmaktadır. Çalışma grubunda ilçe ayrımı yapılmamış, İstanbul ili geneli ele alınmıştır. Araştırmanın daha çok günümüzü yansıtmayı istenildiğinden yaş sınırlamasına gidilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken katılımcılar kolay örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Kolay örnekleme tekniği, ankete cevap veren herkesin çalışma grubuna dahil edildiği bir örnekleme türüdür (Coşkun ve ark.,2019: 168). Kolay örnekleme yöntemiyle toplamda 105 kadına ulaşılmıştır. Covid-19 sürecinden kaynaklı olarak katılımcılara yüz yüze ulaşma noktasında zorluklar yaşandığından çalışma grubu sayısı sınırlı kalmıştır. Coşkun, Altunışık ve Yıldırım (2019)'a göre akademisyenlerce yaygın olarak kabul edilen kurallardan birisi, 30-500 aralığındaki çalışma gruplarının birçok araştırma için yeterli büyüklükte olduğudur. Bu bakımdan bu araştırma için çalışma grubunun büyüklüğünün yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada iki bölümden oluşan bir veri toplama süreci gerçekleşmiştir. İlk bölümde, araştırmanın değişkenlerini içeren sosyo-demografik anket formu, ikinci bölümde ise Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ) bulunmaktadır.

Sosyo-demografik bilgi formu katılımcının yaş, evlilik yaşı, evlilik süresi, evlilik şekli, çocukluğun geçtiği yer, eğitim durumu, çalışma durumu ve ailenin gelir durumunu içeren bir bilgi formudur. Katılımcıların sosyo-demografik bilgilerinin alınmasından önce, çalışmanın amacı ve verilen bilgilerin sadece araştırma için kullanılacağı, sözlü ve yazılı olarak bildirilmiş, gizlilik hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ), Zeyneloğlu (2008) tarafından hazırlanan ve üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumunu belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Toplamda 38 maddeden oluşan ölçek, 5'li likert yapıya sahip bir ölçektir. Ölçek; eşitlikçi cinsiyet rolü (max. 40, min. 8 puan), kadın cinsiyet rolü (max. 40, min. 8 puan), evlilikte cinsiyet rolü (max. 40 min. 8 puan), geleneksel cinsiyet rolü (max. 40, min. 8 puan) ve erkek cinsiyet rolü (max. 30, min. 6 puan) şeklinde 5 boyutta toplanmıştır. TCRTÖ'nden toplamda alınabilecek en yüksek puan 190, en düşük puan 38'dir.

TCRTÖ alt boyutlarında; eşitlikçi cinsiyet rolü katılımcıların gündelik yaşamda kadın ve erkek arasındaki eşit rolleri, kadın cinsiyet rolü toplumun kadına atfettiği rolleri, evlilikte cinsiyet rolü evlilik hayatında katılımcılara yüklenen rolleri, geleneksel cinsiyet rolü toplumun aktardığı şekilde katılımcıların rollerini ve erkek cinsiyet rolü de erkeklere atfedilen rolleri ifade eden tutumları içermektedir (Zeyneloğlu, 2008; 37).

Araştırma verileri yüz yüze ve daha çok online olmak üzere iki şekilde toplanmıştır. Elde edilen verilerin SPSS programı ile analizleri yapılmıştır. Veriler değerlendirilirken ilk olarak katılımcıların demografik bilgilerinin dağılım yüzdeleri, TCRTÖ'nden aldıkları puanlar tablo haline getirilmiştir. Daha sonra ölçek alt boyutları ile demografik

değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla t-Testi ve ANOVA uygulanmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların sosyo-demografik dağılımları ve özellikleri ile TCRTÖ'nde verdikleri cevaplar arasındaki ilişki tespit edilerek bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Sonuçları

Yaş			Evlilik Süresi			Evlilik Yaşı		
Grup	N	%	Grup	N	%	Grup	N	%
20-25	7	6,7	0-5 Yıl	19	18,1	-18	18	17,1
26-35	25	23,8	6-10 Yıl	11	10,5	19-24	51	48,6
36-45	51	48,6	11-20 Yıl	35	33,3	25-29	26	24,8
46-50	22	21,0	21+ Yıl	40	38,1	30+	10	9,5
Toplam	105	100,0	Toplam	105	100,0	Toplam	105	100,0
Evlilik Şekli			Çalışma Durumu			Öğrenim Durumu		
Grup	N	%	Grup	N	%	Grup	N	%
G. Usulü	43	41,0	Çalışıyor	37	35,2	Okur-yazar	23	21,9
Flört ederek	62	59,0	Çalışmıyor	68	64,8	Ortaokul	15	14,3
Toplam	105	100,0	Toplam	105	100,0	Lise	31	29,5
Gelir Seviyesi						Lisans+	36	34,3
Grup	N	%				Toplam	105	100,0
Alt	16	15,2						
Orta	78	74,3						
Üst	11	10,5						
Toplam	105	100,0						

Bu çalışmada toplamda 105 kişiye ulaşılmıştır. Tablo 1'de araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımları gösterilmiştir. Tablo 1'e göre katılımcıların %48,6'sı 36-45 yaş aralığında olup, %23,8'i 26-35 yaş aralığı, %21'i 46-50 yaş aralığı ve %6,7'si 20-25 yaş aralığında olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %38,1'inin 21 yıldan daha fazla süredir ve %33,3'ünün ise 11-20 yıldır evli oldukları görülmektedir. Tamamı evli olan katılımcıların önemli büyüklükte olan kısmı (%48,6) 19-24 yaş aralığında ve yarısından fazlası (%59) flört ederek evliliklerini gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların öğrenim durumları %34,3'ü lisans ve lisansüstü, %29,5'i lise, %21,9'u okur-yazar ve %14,3'ü ortaokul mezunu olmak üzere dağılım göstermektedir. Mevcut durumda katılımcıların %64,8'inin bir işte çalışmadığı ve %74,3'ünün gelir durumlarının orta seviyede olduğu bilinmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş-Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutumu İlişkisi

	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S.S.	F	p
		20-25	7	37,14	3,33		
		26-35	25	29,96	5,81		

Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Belirlenmesi

YAŞ	Kadın Cinsiyet Rolü	36-45	51	27,68	5,66	7,405	0,000
		46-50	22	26,04	6,52		
	Erkek Cinsiyet Rolü	20-25	7	28,57	2,99	2,547	0,060
		26-35	25	25,92	3,70		
		36-45	51	24,92	3,83		
		46-50	22	24,40	3,94		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	20-25	7	36,85	3,23	6,409	0,001
		26-35	25	31,92	5,28		
		36-45	51	28,68	5,44		
		46-50	22	27,63	7,17		
	Evlilikte Cinsiyet Rolü	20-25	7	38,71	0,95	3,254	0,025
		26-35	25	37,28	2,24		
		36-45	51	35,00	4,99		
		46-50	22	34,54	4,84		
	Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	20-25	7	39,57	0,53	3,246	0,025
		26-35	25	37,00	2,62		
36-45		51	35,00	5,11			
46-50		22	34,54	5,40			

Tablo 2’de katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları yaş değişkeni üzerinden incelenmiştir. Yaş değişkeninin TCRTÖ alt boyutlarındaki etkisi araştırılmıştır. TCRTÖ alt boyutlarından (Ö.A.B) alınan puanlar incelendiğinde 20-25 yaş aralığındaki katılımcıların tüm alt boyutlarda en yüksek puana sahip olduğu, puanların yaşın artması ile birlikte düştüğü saptanmıştır

Tablo 2’de de görüldüğü gibi ANOVA testi ile yapılan inceleme sonuçlarına göre katılımcıların yaşları ile erkek cinsiyet rolleri arasında anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra diğer ölçek alt boyutlarına bakıldığında kadın cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve eşitlikçi cinsiyet rolü ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) bulunmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Evlenme Şekilleri-Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

EVLENME ŞEKLİ	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S.S.	t	p	
	Kadın Cinsiyet Rolü	Gör. Usulü		43	25,69	6,09	-4,100	0,000
		Flört ederek		62	30,46	5,69		
	Erkek Cinsiyet Rolü	Gör. Usulü		43	24,11	4,01	-2,679	0,009
		Flört ederek		62	26,11	3,56		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	Gör. Usulü		43	27,00	6,04	-4,198	0,000
Flört ederek			62	31,80	5,56			

Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Belirlenmesi

	Evlilikte Cinsiyet Rolü	Gör. Usulü	43	34,20	5,52	-2,931	0,004
		Flört ederek	62	36,69	3,12		
	Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	Gör. Usulü	43	34,67	4,81	-1,875	0,064
		Flört ederek	62	36,40	4,52		

Tablo 3'te katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları evlenme şekli değişkeni üzerinden incelenmiştir. Evlenme şeklinin TCRTÖ alt boyutlarındaki etkisi araştırılmıştır. Bu inceleme t testi ile yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda ölçeğin tüm alt boyutlarında görücü usulü ile evlenen kadınların flört ederek evlenen kadınlara göre daha düşük toplumsal cinsiyet tutum puanına sahip oldukları görülmüştür. Puanlar arasındaki farkın en fazla olduğu ölçek alt boyutu, kadın cinsiyet rolüdür.

Tablo 3'te de görülen t testi ile yapılan inceleme, kadınların evlilik şekilleri ile kadın cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve evlilikte cinsiyet rolü tutumları anlamlı bir farklılık ($p < 0,05$) bulunmaktadır. Eşitlikçi cinsiyet rolü ile kadınların evlilik şekilleri arasında ise anlamlı bir farklılık ($p > 0,05$) bulunmamaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Evlilik Süreleri- Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S. S	F	p
	EVLİLİK SÜRESİ	Kadın Cinsiyet Rolü	0-5 Yıl	19	34,05	4,66	7,947
6-10 Yıl			11	29,72	6,82		
11-20 Yıl			35	26,91	6,11		
21+ Yıl			40	26,95	5,55		
Erkek Cinsiyet Rolü		0-5 Yıl	19	26,84	3,97	1,488	0,222
		6-10 Yıl	11	25,81	3,18		
		11-20 Yıl	35	24,71	4,35		
		21+ Yıl	40	24,92	3,42		
Geleneksel Cinsiyet Rolü		0-5 Yıl	19	35,21	4,44	7,499	0,000
		6-10 Yıl	11	29,36	5,23		
		11-20 Yıl	35	29,05	5,51		
		21+ Yıl	40	27,95	6,29		
Evlilikte Cinsiyet Rolü		0-5 Yıl	19	38,31	1,66	5,602	0,001
		6-10 Yıl	11	38,09	1,70		
		11-20 Yıl	35	34,11	5,44		
		21+ Yıl	40	35,17	4,13		
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	0-5 Yıl	19	38,05	2,24	3,624	0,016	
	6-10 Yıl	11	37,63	2,41			
	11-20 Yıl	35	34,31	5,70			
	21+ Yıl	40	35,22	4,56			

Tablo 4'te katılımcıların evlilik süresi değişkeni ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Evlilik süresi değişkeninin TCRTÖ alt boyutlarına olan etkisi araştırılmıştır. Kadınların ölçek alt boyutlarından aldıkları puanlara bakıldığında 0-5 yıllık bir evlilik süresine sahip olan kadınların daha uzun süredir evli olan kadınlara göre tüm alt boyutlardan daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmektedir. Grup ortalamaları arasında en büyük fark geleneksel cinsiyet rolünde görülmektedir.

Tablo 4'te katılımcıların evlilik süreleri ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasındaki ilişki ANOVA testi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre kadınların evlilik süreleri ile kadın cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p < 0,05$) bulunmaktadır. Kadınların evlilik süreleri ile erkek cinsiyet rolü tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p > 0,05$) bulunmamaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Evlilik Yaşları-Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları İlişkisi

EVLENME YAŞI	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S.S.	F	P
	Kadın Cinsiyet Rolü	-18	18	26,05	4,90	1,204	0,312
		18-24	51	28,92	6,33		
		25-29	26	28,84	7,09		
		30+	10	30,00	5,83		
	Erkek Cinsiyet Rolü	-18	18	25,27	2,53	0,036	0,991
		18-24	51	25,23	4,18		
		25-29	26	25,50	4,57		
		30+	10	25,10	2,23		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	-18	18	28,66	4,83	0,584	0,627
		18-24	51	29,45	6,44		
		25-29	26	30,69	6,82		
		30+	10	31,10	4,90		
	Evlilikte Cinsiyet Rolü	-18	18	36,16	2,81	0,931	0,429
		18-24	51	35,15	5,15		
		25-29	26	35,69	4,36		
		30+	10	37,60	2,45		
	Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	-18	18	35,05	5,79	0,534	0,660
		18-24	51	35,41	4,98		
		25-29	26	36,11	3,94		
30+		10	37,10	2,42			

Tablo 5'te katılımcıların evlilik yaşı değişkeni ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ilişkilendirilmiştir. Evlilik yaşının TCRTÖ alt boyutları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Tablo 5'te yer alan sonuçlara göre erkek cinsiyet rolü tutumları dışında tüm alt boyutlarda 30 yaş sonrasında evlenen kadınların daha yüksek toplumsal cinsiyet

puanlarına sahip oldukları görülmektedir. Erkek cinsiyet rolü tutumlarında ise gruplar arası puanların neredeyse eşit olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te yapılan t testi sonucuna göre ise kadınların evlilik yaşları ile tüm alt boyutlardaki toplumsal cinsiyet rolleri tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Çocukluklarını Geçirdikleri Yer-Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları İlişkisi

ÇOCUKLUĞUN GEÇTİĞİ YER	Ö.A.B.	Grup	N	Ort.	S.S.	F	p
	Kadın Cinsiyet Rolü	Köy-Kasaba	31	26,80	5,91	1,645	0,198
		İlçe	19	29,10	5,11		
		Şehir-B.şehir	55	29,27	6,75		
	Erkek Cinsiyet Rolü	Köy-Kasaba	31	24,90	3,70	0,851	0,430
		İlçe	19	26,31	2,92		
		Şehir-B.şehir	55	25,16	4,22		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	Köy-Kasaba	31	28,35	5,94	1,776	0,174
		İlçe	19	31,68	4,84		
		Şehir-B.şehir	55	30,03	6,66		
Evlilikte Cinsiyet Rolü	Köy-Kasaba	31	35,29	3,63	1,051	0,353	
	İlçe	19	37,00	2,88			
	Şehir-B.şehir	55	35,43	5,17			
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	Köy-Kasaba	31	35,67	4,02	0,001	0,999	
	İlçe	19	35,73	5,23			
	Şehir-B.şehir	55	35,69	4,93			

Tablo 6'da evli kadınların çocukluklarını geçirdikleri yer değişkeni ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Çocukluğun geçtiği yerin TCRTÖ alt boyutlarındaki etkisi araştırılmıştır. Katılımcıların tüm alt boyutlardaki puanları incelendiğinde, çocukluğunu köy-kasabada geçirmiş olanların puanlarının ilçede ve şehir-büyükşehirde geçirmiş olanlardan daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6'da da görüldüğü gibi yapılan ANOVA testi sonucuna göre katılımcıların çocukluklarını geçirdikleri yer ile toplumsal cinsiyet rollerine tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunamamıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Gelir Durumu-Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları İlişkisi

GELİR DURUMU	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S. S	F	p
	Kadın Cinsiyet Rolü	Alt	16	25,81	7,00	3,404	0,037
		Orta	78	28,56	6,13		
		Üst	11	32,09	4,74		
	Alt	16	24,68	3,53			

Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Belirlenmesi

	Erkek Cinsiyet Rolü	Orta	78	25,17	4,04	1,310	0,274
		Üst	11	27,00	2,60		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	Alt	16	27,81	5,28	3,265	0,042
		Orta	78	29,69	6,33		
		Üst	11	33,81	5,09		
	Evlilikte Cinsiyet Rolü	Alt	16	35,37	4,24	0,253	0,777
		Orta	78	35,61	4,63		
		Üst	11	36,54	3,17		
	Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	Alt	16	36,93	2,61	1,448	0,240
		Orta	78	35,70	4,65		
		Üst	11	33,81	6,79		

Tablo 7’de evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ailelerinin gelir durumu değişkeni üzerinden incelenmiştir. Gelir durumunun TCRTÖ alt boyutları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yapılan ANOVA testi sonucuna göre kadın cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rolü tutumları ile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık ($p < 0,05$) bulunmaktadır. Diğer alt boyutlar ile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık ($p > 0,05$) bulunmamaktadır.

Tablo 7’de verilen ANOVA testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunan kadın cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rolünün, gruplara göre puanları incelendiğinde ise üst gelir durumuna sahip katılımcıların diğer gruplara göre daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Eğitim Durumları-Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları İlişkisi

EĞİTİM DURUMU	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S.S.	F	P
	Kadın Cinsiyet Rolü	Okur-yazar	23	25,26	6,66	10,472	0,000
		Ortaokul	15	26,53	4,29		
		Lise	31	27,09	6,32		
		Lisans+	36	32,63	4,49		
	Erkek Cinsiyet Rolü	Okur-yazar	23	24,47	3,61	3,919	0,011
		Ortaokul	15	25,33	2,82		
		Lise	31	24,00	4,29		
		Lisans+	36	26,91	3,54		
	Geleneksel Cinsiyet Rolü	Okur-yazar	23	26,08	6,02	8,316	0,000
		Ortaokul	15	29,53	4,76		
		Lise	31	28,74	6,37		
		Lisans+	36	33,30	5,01		
	Evlilikte Cinsiyet Rolü	Okur-yazar	23	33,86	4,32	5,924	0,001
		Ortaokul	15	36,46	2,74		
		Lise	31	34,22	5,97		
		Lisans+	36	37,75	2,03		

Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Belirlenmesi

	Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	Okur-yazar	23	35,82	3,02	2,716	0,049
		Ortaokul	15	36,00	3,33		
		Lise	31	33,87	6,08		
		Lisans+	36	37,05	4,34		

Tablo 8’de evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları eğitim durumu değişkeni üzerinden incelenmiştir. Eğitim durumunun TCRTÖ alt boyutlarındaki etkisi araştırılmıştır. Tablo 8’de de görüldüğü gibi, lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan katılımcıların tüm boyutlardaki cinsiyet rolleri puanları okur-yazar, ortaokul ve lise eğitimine sahip katılımcılardan daha yüksektir.

Tablo 8’de sonuçları verilen ANOVA testi sonuçlarına göre ise, katılımcıların ölçeğin tüm alt boyutlarında geçerli olmak üzere eğitim durumları ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) bulunmaktadır.

Tablo 9. Katılımcıların Çalışma Durumları-Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi

	Ö. A. B	Grup	N	Ort.	S.S	t	p
	ÇALIŞMA DURUMU	Kadın Cinsiyet Rolü	Çalışıyor	37	31,59	4,94	3,951
Çalışmıyor			68	26,83	6,34		
Erkek Cinsiyet Rolü		Çalışıyor	37	25,91	3,50	1,222	0,224
		Çalışmıyor	68	24,95	4,03		
Geleneksel Cinsiyet Rolü		Çalışıyor	37	32,37	4,76	3,531	0,001
		Çalışmıyor	68	28,45	6,49		
Evlilikte Cinsiyet Rolü		Çalışıyor	37	37,32	2,21	3,577	0,001
		Çalışmıyor	68	34,77	5,04		
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü		Çalışıyor	37	37,08	2,93	2,664	0,009
		Çalışmıyor	68	34,94	5,29		

Tablo 9’da evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları çalışma durumu değişkeni üzerinden incelenmiştir. Çalışma durumunun TCRTÖ alt boyutlarındaki etkisi araştırılmıştır. Tablo 9’a göre çalışan evli kadınların tüm alt boyutlardaki toplumsal cinsiyet puanları çalışmayan evli kadınlara göre daha yüksektir.

Tablo 9’da sonuçları verilen t testine göre ise, kadınların ölçek alt boyutlarından kadın cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları ile çalışma durumları arasında anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) bulunmaktadır. Bunun yanı sıra erkek cinsiyet rolü tutumu ile katılımcıların çalışma durumları arasında anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamaktadır.

4. Değerlendirme

Çalışmada evli kadınların TCRTÖ alt boyutları olan kadın cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları, değişkenler üzerinden incelenmiştir.

Çalışmada yer alan kadınların toplumsal cinsiyet rolleri tutumları ile yaşları arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Kadınların yaşlarının artması ile birlikte TCRTÖ alt boyutlarından aldıkları puanların azaldığı gözlemlenmiştir. Böylelikle kadınlarının yaşlarının artması ile birlikte daha gelenekselci bir tutum ile karşı karşıya kalınmaktadır. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Paçacıoğlu (2019)'nun farklı kuşaktaki evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ele aldığı çalışmada Y kuşağı olarak ifade edilen 25-40 yaş aralığındaki evli kadınların X kuşağı olarak ifade edilen 40- 55 yaş aralığındaki evli kadınlardan daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet tutumuna sahip olduğu saptanmıştır.

Kadınların evlenme şekilleri ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları karşılaştırıldığında tüm ölçek alt boyutlarında görücü usulü ile evliliklerini gerçekleştiren kadınların flört ederek evlenen kadınlara göre daha gelenekselci cinsiyet rolü tutumlarına sahip oldukları görülmektedir. Gökçay (2018) tarafından yapılan ve 15-49 yaş arası kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının değerlendirildiği çalışmada da bu çalışma ile paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Gökçay'ın çalışmasına göre flört ederek evliliklerini gerçekleştiren kadınların görücü usulü ile evlenen kadınlara göre TCRTÖ puanları daha yüksek olarak saptanmıştır. Buradan da evliliklerini flört ile gerçekleştiren kadınların daha eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınların evlendikleri yaşlara göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları incelendiğinde evliliklerini 30 yaş ve üstüdeyken gerçekleştiren kadınların ölçeğin tüm alt boyutlarında en yüksek puanlara sahip oldukları ve bundan dolayı da daha eşitlikçi cinsiyet tutumları sergiledikleri anlaşılmaktadır. Tuna Uysal, Tan Eren ve Şimşek (2019)'in yapmış olduğu bir çalışmada ise benzer sonuçlara ulaşılarak, erken evlenen kadınların toplumsal cinsiyet algılarının hem biyolojik hem de toplumsal temelli olduğu sonucuna ulaşılma ile birlikte erken yaşta evlilik gerçekleştiren kadınların toplumun onayladığı şekilde ev içi rolleri yerine getirmekte zorlandıkları belirtilmiştir. Cinsiyet rollerini toplumsal ve biyolojik olarak temellendirmek, daha gelenekselci bir tutuma sahip olunması olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların çocukluklarını geçirdikleri yerlere göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları değerlendirildiğinde ölçeğin tüm boyutlarında gruplar arası puan farkları değişiklik gösterse de çocukluklarını köy-kasabada geçirmiş olan katılımcıların daha düşük puanlar aldığı görülmektedir. Buradan hareketle köy-kasabada çocukluklarını geçiren katılımcıların, daha gelenekselci tutumlara sahip olduğu söylenebilir. Toplum, çocukluktan itibaren kadınlık ve erkeklik rollerini öğretmede önemli bir faktördür. Bu

noktada toplumsal cinsiyet algısının oluşmasında çocukluğun nasıl bir yerde geçtiğinin de önemi büyüktür. Sönmez (2021) tarafından oluşturulan ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarını saptamayı hedefleyen bir çalışmada, çocukluğunu kentsel bölgede geçiren öğrencilerin toplumsal cinsiyeti algılama puanlarının kırsal alana göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gülbaş (2013) tarafından yapılan başka bir araştırmada ise destekler nitelikte sonuçlara ulaşılarak kırsal alanda cinsiyet rollerinin daha belirgin şekilde ortaya çıktığı aktarılmıştır.

Katılımcıların gelir durumlarına göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları değerlendirildiğinde anlamlı bir farklılık bulunan kadın cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rolü tutumlarında üst gelir durumuna sahip katılımcıların diğer gruplara göre daha yüksek puana sahiptirler. Üst gelir durumuna sahip olan kadınların daha eşitlikçi cinsiyet rollerine sahip olması ile birlikte gelir durumunun azalmasıyla eşitlikçi cinsiyet tutumunun da azaldığı görülmektedir. Benzer sonuçlara ulaşılan Altuntaş ve Altınova'nın (2015) çalışmasında da sosyo-ekonomik düzeyin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde belirgin bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların öğrenim düzeyine göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları değerlendirildiğinde, ölçeğin tüm alt boyutlarında lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan kadınların diğer gruplardan daha yüksek puanları aldığı ve bu yüksek puanlar sonucunda daha eşitlikçi cinsiyet rollerine sahip oldukları görülmektedir. Bu çalışmanın dışında Selçuk (2021) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre lisans ve lisansüstü eğitime sahip kadınların toplumsal cinsiyet rolleri tutumları diğer eğitim seviyesine sahip kadınlara göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık eğitim düzeyi düşük olan kadınların daha gelenekselci tutuma sahip olması şeklinde açıklanmaktadır. Paçacıoğlu (2018)'in yapmış olduğu araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkarak, kadınların öğrenim düzeyinin yükselmesi ile daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rolleri tutumuna sahip oldukları görülmüştür.

Geleneksel cinsiyet rolleri kadınlar ve erkekler arasında bir iş bölümü oluşturmaktadır. Bu iş bölümüne göre erkekler, ev dışı çalışma hayatında yer almaktadır. Günümüzde ise bu yargı kırılmaya başlayarak kadınlar, ev dışı çalışma hayatında daha fazla katılım göstermektedir. Geleneksel cinsiyet rollerinin kırılmaya başlamasında önemli bir adım olarak nitelendirebileceğimiz bu gelişme, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının da değişimine yol açmaktadır. Bu çalışmada kadınların çalışma durumlarına göre toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları değerlendirildiğinde, ölçeğin tüm alt boyutlarında çalışan kadınların aldıkları puanların çalışmayan kadınların aldıkları puana göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buradan hareketle çalışan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlarının daha eşitlikçi düzeyde olduğu çikartılabilir.

5. Sonuç ve Öneriler

İnsanlığın ilk tarihlerinden itibaren var olan kadın ve erkek cinsiyeti yalnızca biyolojik olarak değil toplumsal olarak da bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Toplumda cinsiyetleri göz önünde bulundurularak kadın ve erkeğe farklı roller biçilmiş, farklı davranmaları ve hissetmeleri beklenmiştir. Nesillerce aktararak toplum tarafından benimsenen gelenekselleşen cinsiyet rolleri, modernleşmeye başlayan toplumlar ve alanda yapılan çalışmalar ile birlikte değişim gösterdiği görülmüştür. Kadın ve erkeği cinsiyetleri sebebiyle bir kalıba sokulması tartışılmaya başlanmıştır. Ülkemizde yapılan toplumsal cinsiyet çalışmaları da kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğine yönelik farkındalık oluşumuna katkı sağlamıştır.

Toplumsal cinsiyet rolleri bireyin ilk sosyalleştiği yer olan aile içinde aktarılmaya başlamaktadır. Aile içinde karşılaştığı tutum ile cinsiyetine uygun şekilde davranmayı öğrenen çocuk, hayatını bu öğrendikleri üzerine kurmaktadır. Aile içindeki cinsiyet rolleri çoğu zaman kadın ve erkeğin eğitim durumları ve çalışma durumları gibi değişkenler ile farklılık göstermektedir. Bu çalışmada da evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları çeşitli değişkenler ile incelenerek aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularına göre özellikle yaş, evlilik şekli, evlilik süresi, eğitim durumu ve çalışma durumu değişkenleri göz önünde bulundurularak hesaplanan TCRTÖ puanlarında gruplar arasındaki puan farkı göze çarpmaktadır. Evlilik yaşı, çocukluğun geçtiği yer ve gelir durumu değişken gruplarında ise TCRTÖ puanları arasında önemli farklılıklara rastlanmamıştır. Araştırmanın daha geniş bir çalışma grubu ile yapılması halinde daha önemli puan farkları ile karşılaşacağı düşünülmektedir.

Yaş değişkeni ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişki incelendiğinde katılımcıların yaşlarının arttıkça geleneksel cinsiyet puanlarının yükseldiği görülmektedir. Ek olarak evlilik süresi değişkeni de yaş değişkeni ile ilişkili olduğundan benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Özellikle 20-25 yaş grubu ve 0-5 yıllık evli katılımcıların neredeyse tam puana yakın puanlar almasının en önemli nedeni olarak son yıllarda gelişen toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmaların niceliğinin ve niteliğinin artırılarak etki alanının geliştirilmesi ile daha çok insana ulaşarak cinsiyetler arası eşitsizliğin önüne geçme noktasında önemli katkıları olacaktır.

Evlilik şekli ile toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisi sonuçlarına göre flört ederek evlenen katılımcıların TCRTÖ puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda insanların birbirlerini tanıyarak kurmuş oldukları ailelerde cinsiyet rollerine daha eşitlikçi yaklaşmakta olduğu söylenebilir.

Eğitim ve toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisini konu alan birçok çalışma literatürde yer almaktadır. Bu çalışmada da literatüre benzer sonuçlara ulaşılarak lisans ve lisansüstü eğitime sahip kadınların TCRTÖ puanlarının, değişkenin diğer gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim her alanda insanı değiştiren ve geliştiren bir olgudur. Günümüzde kadın ve kız çocuklarının eğitime verilen önemin toplumsal

cinsiyet eşitliği alanında olumlu bir karşılığı olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun okul müfredatlarında yer alması ve öğrenciler için eğitici seminerlerin düzenlenmesi eşitlikçi cinsiyet algısının oluşması için destekleyici bir öneri olarak sunulabilir.

Çalışma durumu ve toplumsal cinsiyet rolleri ilişkisi sonuçlarına göre çalışma hayatında yer alan kadınların almayan kadınlara göre cinsiyet rollerine ilişkin bakış açılarının daha eşitlikçi bir çerçevede olduğu söylenebilir. Kadının istihdamda yer alması 'eve ekmek getiren' kişinin erkek olmasına yönelik cinsiyet algısının kırılmasına yol açmaktadır. Yaşanan kırılmanın toplumsal cinsiyet rollerine daha eşitlikçi yaklaşılmasını sağladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. ve Akarsu B. (2019). *Bilimsel Araştırma Tasarımı Nicel Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akgül Gök, F. (2013). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *EKEV Akademi Dergisi*, 23(77). 97-118.
- Altuntaş, O. ve Altınova, H. H. (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Sosyoekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6). 83-100.
- Belek, U. (2008), "Toplumsal Cinsiyet Algısının Statik Duruşu", Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları (içinde), Atılım Üniv. Yayınları,17-26.
- Candoğan, B. (2019). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İş Aile Yaşam Tartışmaları ile Yeniden Üretimi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Çiçek, B. ve Çopur, Z. (2018). Bireylerin Kadınların Çalışmasına ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. *International Journal Of Eurasian Education And Culture*, 4. (1-21).
- Damarlı, Ö. (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerine, Bağlanma Stilleri ve Benlik-Kavramı Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86 Güz. (139-170).
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet-Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230
- Erzeybek, B. ve Gökçearsan Çifci, E. (2019). Akademisyen Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Evlilik Uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1). 61-80.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, (Çev. Güzel, C.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökçay, G. (2018). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kars.
- Gülbaş, P. (2013). Kırsal ve Kentsel Alanlarda Toplumsallaşma Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanılması (Aydın İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153). 157-171.
- Haymana, P. (2019). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınların İyilik Hali ile İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haymana, P. ve Kolburan, Ş.G. (2019). Kadınlarının İyilik Hallerinin Algılanan Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 4(2). 35-60.
- Paçacıoğlu, B. (2018). Üç Farklı Kuşaktaki Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Aile İşlevleri Arasındaki İlişki, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Powell, G.N. ve Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender and Decisions at the Family: Work Interface. *Journal of Management*, 20(10).
- Purutçuoğlu, E. ve Aydın, E. (2010). Dünyada Sosyal Hizmet Uygulamaları. İstanbul Üniversitesi AUZEF Ders Notu.
- Selçuk, S. (2021). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Açısından Bağlanma Stili, Kadına Yönelik Şiddet Tutumu ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Sönmez, D. Z. (2021). Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Görüşlerin Belirlenmesi (Çankırı Karatekin Üniversitesi Eldivan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Örneği). *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 179-189.
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. Ve Şimşek, E. (2019). Toplumsalın Doğallaştırılması: Erken Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:47, 196-220.
- Ünal, F., Tarhan, S. ve Çürükvelioğlu Köksal, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Algısını Yordamada Cinsiyet, Sınıf, Bölüm ve Toplumsal Cinsiyet Oluşumunun Rolü. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1): 227-236.
- Yılmaz, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayat Yansımaları: Çorum/Alaca Örneği. *İmgelem Dergisi*, Sayı:2, 55-76.
- Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 15.09.2022 Kabul Tarihi: 20.09.2022	2	2

GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURIYELİLERİN AİLE İÇİ SORUNLARININ İNCELENMESİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ*

*Birkan DOĞAN**

*Hasan H. TAYLAN***

Öz

Suriye’de yaşanan iç savaş sebebiyle zorunlu olarak ülkelerinden göç ederek Türkiye’de yaşamak durumunda kalan Suriyeli göçmen aileler, önemli bir dezavantajlı kesimi oluşturmaktadırlar. Suriyeli göçmen aileler; entegrasyon süreçleri boyunca sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal hizmetlere erişim ve dışlanma gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Şüphesiz bu sorunların en önemlilerinden biri de Suriyeli bireylerin karşılaştıkları aile içi sorunlardır. Bu araştırma, Kocaeli ilinde yaşayan geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli ailelerin Türkiye’de yaşamış oldukları aile içi sorunlarının ve ilişkilerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Araştırma, Kocaeli ilinde ikamet eden ve Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi faydalanıcısı olan yaklaşık 2000 Suriyeli aile evreninden rassal yöntemle seçilen 200 Suriyeli aile örneğinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak yüz yüze görüşmeye dayalı anket (survey) çalışması uygulanmıştır. Elde edilen veriler neticesinde; Suriyeli ailelerin entegrasyon süreçleri boyunca Kocaeli’nde en çok karşılaştıkları aile içi sorunlar; ekonomik kaynaklı tartışmalar ve ekonomik yoksun bırakılma durumları, geçimsizlik/tartışma (akraba/arkadaş çevresi, ev içi sorumluluklar vs.), sözel-psikolojik şiddet (tenkit edilme, kısıtlayıcı ölçüde kıskanma vs.) ve aile içi iletişim sorunları şeklinde sıralanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler, Aile İçi Sorunlar

INVESTIGATION OF DOMESTIC PROBLEMS OF SYRIANS UNDER TEMPORARY PROTECTION: THE CASE OF KOCAELİ

Abstract

Syrian immigrant families, who were forced to migrate to Turkey due to the civil war in Syria, constitute a significant disadvantaged group. During their integration process, they face many problems such as social, economic, health, educational, employment, access to social services and exclusion. Undoubtedly, one of the most important problems is the family problems faced by Syrian individuals. The aim of this research is to reveal the family problems and relationships of Syrian families with temporary protection status living in Kocaeli province in Turkey. The research was carried out on a sample of 200 Syrian families randomly selected from the population of approximately 2000 Syrian families residing in Kocaeli and beneficiaries of the Turkish Red Crescent Kocaeli Community Center. A survey based on face-to-face interviews was used as a data collection tool. As a result of the obtained data, the most common domestic problems faced by Syrian families in Kocaeli during their integration process are; economic arguments and economic deprivation, conflict/argument (relative/friend circle, domestic responsibilities, etc.), verbal-psychological violence (criticism, restrictive jealousy, etc.), and family communication problems.

Keywords: International Migration, Syrians Under Temporary Protection, Family Problems

* Bu çalışma, Birkan DOĞAN’ın Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Aile İçi Sorunlarının Çözümünde Türk Kızılay Toplum Merkezlerinin Rolü: Kocaeli Örneği” adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, birkan.dogan@kizilay.org.tr, 0000-0002-4242-0447

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, htaylan@sakarya.edu.tr, 0000-0002-3968-7546

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insanlar, sosyal ve ekonomik problemler, politik nedenler, savaşlar, iç karışıklıklar, doğal afetler ve ayrımcılığa maruz kalma gibi çeşitli sebeplerle göç etmek durumunda kalmışlardır. Göç olgusunu ortaya çıkaran olaylar zaman içerisinde değişime uğramış olsa da günümüz dünyasında da göç olgusu varlığını sürdürmektedir. Yalçın (2004: 13) göç tanımında, göçün farklı nedenlerle (sosyo-ekonomik, siyasi, kişisel vb.) ortaya çıktığını, fiziki olarak yer değişikliğinin devamlı veya geçici şekilde olabileceğini, toplumsal ve coğrafi olarak farklı sonuçları olan “yer değişimi” olarak ifade etmiştir. Göç olgusunun farklı türleri (iç, dış, gönüllü, zorunlu vb.) bulunsa da geçmişten günümüze göçlerin büyük çoğunluğu zorunlu dış göçler şeklinde gerçekleşmiştir. Ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, ayrımcı uygulamalar, ekonomik sorunlar, siyasi ve politik gelişmeler, dini inanış ve kültürel vb. nedenlerle insanlar buldukları yaşam alanlarını kendi iradeleri dışında terk ederek farklı ülkelere/bölgelere zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Bunun sonucunda da milyonlarca insan çeşitli sebeplerle mağdur olmaktadır (Deniz, 2009: 15-16). Göçmenlerin zorunlu olarak yaşam alanlarını terk etmelerinin en önemli sebebi daha iyi ve sürdürülebilir yaşam koşullarını arzulamalarından kaynaklanmaktadır.

Yaşanılan göç neticesinde insanlar yeni yerleşim bölgelerinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Göç eden bireyler ile göç edilen ülkelerdeki bireylerin toplumsal yapılarının farklı olması, kültürel değişkenler, farklı yaşam biçimleri ve hayat tarzları bu sorun alanlarını genişletmekte ve sosyal entegrasyon sürecini zorlaştırmaktadır. Keleş (2004), göç sonucunda insanların eski kültürel alışkanlıklarını terk etme veya sürdürme eğilimlerinin olabildiğini, bu durumun toplumsal yapı içerisinde çeşitli kültürel çatışma veya kültürel şok durumuna sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte yaşanan göç durumu sonucunda göç eden bireyler; barınma, istihdam, ekonomik sorunlar, ulaşım, sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlere ulaşım noktasında önemli problemlerle karşılaştıkları bilinmektedir.

Türkiye, bulunmuş olduğu coğrafi konumu sebebiyle Asya ve Avrupa ülkeleri arasında bir geçiş noktası üzerinde yer almaktadır. Bu konumu itibarıyla Türkiye, özellikle son dönemlerde Ortadoğu arenasında yaşanan iç karışıklıklar, savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle komşu ülkelere yoğun göçe maruz kalmaktadır. Son yıllardaki Türkiye'nin göç karakterine, transit özelliğine, hedef ülke olma özelliği eklenmiştir. Bu açıdan Türkiye'de düzenli göç kadar düzensiz göçte de artış eğilimi olduğu görülmektedir (Sağiroğlu, Ünsal ve Özenci, 2022: 1). Başta Suriye, Irak ve Afganistan gibi çeşitli ülkelerde son dönemlerde yaşanan iç savaşlar sebebiyle yoğun göç alan Türkiye, ciddi bir göçmen nüfusa ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu durum ülke içinde yeni yasal düzenlemelerin ve sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Türkiye, ilk olarak 2011 baharında Suriye'deki kargaşadan (savaş) kaçarak göçen binlerce Suriye vatandaşına kapılarını açmış ve geçici koruma altına almıştır (Taylan, 2018: 530). Özellikle Suriye'de başlayan iç savaşla birlikte ülkemize 3.5 milyonun üzerinde Suriyeli nüfusun göç etmesiyle birlikte bu kişilerin hukuki statülerinin belirlenmesi amacıyla birtakım yeni düzenlemeler için adımlar atılmıştır. Bu kapsamda 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ülkemizde yaşamlarını idame ettiren Suriyeli bireylere “Geçici Koruma” statüsü verilmiştir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma

Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasların Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmesi hükme bağlanmıştır” (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>). 6203 no’lu geçici koruma yönetmeliği çerçevesinde verilen bu statü ile Suriyeli bireyler gerekli sosyal haklardan faydalanabilmeleri ve temel ihtiyaçlarını giderebilmeleri sağlanmıştır. Geçici korumanın üç önemli unsuru: “Güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanması” (Adıgüzel, 2018: 16) olarak belirtilmiştir.

2022 yılı Eylül ayı itibariyle ülkemizde 3.656.157 Geçici koruma altında Suriyeli vardır. En çok Geçici koruma altında Suriyeli barındıran ilk üç il, İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa’dır. Kocaeli ilinde ise 56.698 Geçici koruma altında Suriyeli bulunmaktadır (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>).

2011 yılında Suriye iç savaşının başladığı ilk yıllarda insanlar, hayatta kalabilmek adına sınır bölgelerdeki ülkelere göç ederek hayata tutunmaya çalışmışlardır. Suriye’deki savaş yalnızca Suriye’yi değil başka ülkeleri de ekonomik ve sosyal açıdan etkilemektedir. Savaşın getirdiği olumsuz hayat şartları, hayatta kalma endişesi vb. sebeplerle birçok aile göç etmek durumunda kalmıştır (Uzun ve Bütün, 2016: 1). Ülkemiz de savaşın ilk yıllarında bu durumun geçici bir durum olduğunu düşünerek sınıra yakın bölgelerde geçici kamp ve yaşam alanları kurmuştur. İnsanların beslenme, barınma ve diğer ihtiyaçlarını bu kamp alanlarında karşılamaya çalışmıştır. Ancak zamanla savaşın uzaması, bakım giderlerinin ağırlaşması, kamp alanlarında yaşam şartlarının yetersiz /kısıtlı olması ve savaşın ne zaman sonlanacağını öngörülemezliğe başlamasıyla birlikte kamplar yavaş yavaş kapatılmaya başlanmış ve kamplarda yaşayan insanlar şehirlerde yaşamaya başlamışlardır. Eğitim, sağlık, barınma, istihdam ve diğer sosyo-ekonomik imkânların daha kolay ulaşılabilir olduğu büyükşehirler, Suriyeli bireyler tarafından daha çok tercih edilerek buralarda ikamet etmeye başlamışlardır.

Suriyeli bireyler kamp hayatları sonrasında şehirlerde yaşamaya başlamalarıyla birlikte çeşitli sorunlarla karşılaşmaya başlamışlardır. Özellikle sosyal hayata katılım ve yerel halka uyum sağlama noktasında sorun yaşamışlardır. Kültürel yapının ve yaşayış biçiminin farklılar taşıması buradaki en önemli etken olmuştur. Bununla birlikte Türkiye’de yabancı göçmen nüfus sayısının hızla artması yabancı karşıtlığı sorununu da ortaya çıkarmıştır. Altuntaş (2020), toplumsal yapı içerisinde Suriyeli aileler; beslenme ve barınma problemi, eğitim ve sağlık haklarından yararlanma, sosyal hizmetlere ulaşım, kayıt sorunları, ayrımcılığa maruz kalma, istihdam ve diğer ekonomik kaynaklı sorunlar, karşılaşılan önemli sorun alanlarını oluşturmaktadırlar. Suriyelilerin sosyal hayat içerisinde karşılaştıkları bu problemlerin artarak devam etmesi aile içi sorunları da tetiklemeye başlamıştır

Aile kavramının evrensel bir tanımının yapılabilmesi güçtür. Çünkü kültürel öğelere, toplumsal yapıya, aileye bakış açısına ve konusuna göre farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Ancak sosyal hayat içerisinde evrensel bir aile kurumunun varlığı bulunmaktadır (Taylan, 2003: 4). En genel tanımıyla aile; insan neslinin devamlılığının

sağlandığı, aile bireyleri arasında güvenilir ilişkilerin kurulduğu, içinde bulunulan toplumsal değerlerin sonraki nesillere aktarıldığı, toplumsal hayata katılım sürecinin temellerinin atıldığı toplumsal bir kurumdur (Ozankaya, 1979: 233; Sayın, 1990: 2). Buradan da hareketle aile olgusu toplumlara göre farklılıklar taşısa da toplumsal hayatın korunması ve devamlılığının sağlanması noktasında aile, toplumsal yapının vazgeçilmez yapı taşları arasında yer almaktadır.

Toplumsal yapının önemli yapı taşlarından biri olan aile kurumunun yerine getirmesi gereken işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevler toplumsal ve kültürel öğelere göre değişkenlik gösterse de temel de aile kurumundan beklenen birtakım genel işlevler bulunmaktadır. Bunlar genel olarak; üreme işlevinin yerine getirilerek neslin devamlılığının sağlanması, çocukların ve diğer aile üyelerinin gelişimlerinin/yetiştirilmelerinin sağlanması, çocukların benliklerinin oluşturulması, aile üyeleri arasında sosyo-kültürel uyumun sağlanması ve kültürel öğelerin sonraki nesle aktarılması, aile içi güvenin kurulması ve ekonomik yeterliliklerin sağlanması gibi toplumların aile kurumundan beklediği pek çok genel geçer işlev bulunmaktadır (Nirun, 1994: 150).

Toplumsal yapı içerisinde aile kurumu, toplum içerisinde yaşanan siyasi ve politik gelişmeler, sosyal ve ekonomik değişimler, kültürel ve dini olarak yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilenebilen bir yapıya sahiptir (Yavuzer ve İşmen Gazioğlu, 2015: 12). Yaşanan bu gelişmelere uyum sağlama veya sağlayamama durumuna göre aile içinde birtakım sorun alanları oluşmaktadır. Buradan da hareketle toplumsal yapı içerisinde yaşanan değişimler aile kurumunu pozitif veya negatif yönlü olarak etkilediğini söyleyebiliriz. Çalışmanın konusu olan Suriyeli aileler perspektifinde bu durumu düşünecek olursak; ülkeleri içinde yaşanan olumsuz siyasi ve politik durumlar neticesinde zorunlu olarak yaşam alanları terk etmek, farklı kültürel öğelere ve yaşayış biçimine sahip bireylerle yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu durum neticesinde bu yeni yaşam tarzına uyum sağlayamayan aileler, aile içinde huzursuzluğa ve çeşitli pek çok soruna neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu problemler neticesinde kimi aileler aile birlikteliğini zorunlu olarak da olsa devam ettirmişlerdir kimileri ise aile birlikteliklerine son vermek durumunda kalmışlardır.

Aile içi sorunlar genel hatlarıyla; ebeveynler-ebeveyn çocuk-diğer aile üyeleri arasında yaşanan iletişim sorunları, boşanma, aile içi şiddet, ihmal ve istismar durumları, sosyal ve ekonomik kaynaklı problemlerden oluşmaktadır (Barış ve Taylan, 2020: 18). Diğer bir tanıma göre ise aile içi sorunlar; aile içinde yaşanan zararlı madde kullanımı (alkol, uyuşturucu v.b.), ölüm, boşanma, yoksulluk, şiddet, aldatma ve sadakatsizlik, hastalık vb. durumlar aile içinde yaşanan sorun alanlarını oluşturmaktadır. Thorman ise aile içi sorunları; ebeveynler arasında yaşanan evlilik sorunları, ebeveynler ile çocuklar arasında yaşanan sorunlar, aile fertlerinin kişisel sorunları, ailenin kontrolünde olmayan ancak aileyi etkileyen (istihdam, beslenme ve barınma, sosyal hizmetlerde yaşanan olumsuzluklar vb.) sorun alanları olarak sınıflandırmıştır (akt. Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015: 203-206). Tanımlamalardan da yola çıkılarak aile kurumu, toplumsal yapı içerisinde karşılaşmış oldukları zorluklara ve güçlüklerle göre farklı aile içi sorunlarıyla karşılaşabilmektedirler. Bu sorun alanları toplumsal yapıya, kültürel öğelere, toplum içi dinamiklere ve aile içi ilişkilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bulut (1993: 20-21),

aileyi canlı bir yapı/sistem olarak düşündüğümüzde aile içinde yaşanan herhangi bir olumsuz durum tüm aile fertlerini ve çevredeki diğer sistemleri etkileyebilmektedir.

Ülkemizde yaşamlarını idame ettirmeye çalışan 3.5 milyonun üzerindeki geçici koruma altındaki Suriyeli, zorunlu göçün de etkisiyle toplumumuzda önemli bir dezavantajlı kitle oluşturmaya başlamıştır. Özellikle son dönemde artan yabancı karşıtlığı sorunuyla birlikte Suriyeli ailelerin yaşamış oldukları problemler, incelenmesi ve çözümlenmesi gereken önemli bir sorun alanını oluşturmaya başlamıştır. Bu çalışmada, Suriyeli ailelerin aile içinde yaşamış oldukları sorun alanlarının tespit edilerek ortaya konulması, bu sorun alanlarına karşı politika geliştiricilere sosyal hizmet ve bu alanda hizmet sağlayan sivil toplum kuruluşları (Türk Kızılay, Mülteciler Derneği, IHH, IOM, ASAM, GOAL v.b.) perspektifinde çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun neticesinde de Suriyeli ailelerin sosyal uyum ve entegrasyon süreçlerine, aile içinde yaşamış oldukları sorun alanlarına farkındalığın arttırılarak aile içi ilişkilerine pozitif katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Geçici Koruma Statüsü altında yaşayan Suriyeli ailelerin, göç sonrasında Türkiye’de yaşamış oldukları aile içi sorunlarını ve ilişkilerini ortaya koyabilmek amacıyla, Kocaeli ilinde yaşayan ve Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi faydalanıcısı olan yaklaşık 200 aile ile Mart 2022’de yüz yüze görüşmeye dayalı anket (survey) çalışması ile yürütülen betimleyici nicel bu araştırmada elde edilen bulgular betimleyici istatistiklerle analiz edilmiştir.

2.2. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi: Kocaeli ilinde ikamet eden Geçici Koruma Statüsüne sahip Suriyeli ailelerin entegrasyon süreci boyunca karşılaştıkları aile içi sorunlar nelerdir?

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Geçici Koruma Statüsüne sahip, Kocaeli ilinde ikamet eden ve Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi faydalanıcısı olan yaklaşık 2000 Suriyeli aileden oluşmaktadır. Bu evren içerisinde rassal yöntemle seçilen 200 aile bu araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır. Görüşmeler, örneklem içerisinde yer alan 200 ailenin ebeveynleri (anne veya baba) ile yapılmış olup katılımcıların %57’si (114 kişi) kadın, %43’ü (86 kişi) ise erkek ebeveynlerden oluşmaktadır. Katılım sağlayan aile fertlerinin eşiyile evli ve birlikte yaşama şartı aranmamış olup katılımcılar arasında dul, boşanmış ve evli ama ayrı yaşayan kişiler de bulunmaktadır.

2.4. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı aile içi sorunları ve ilişkileri tespit etmeye yönelik anket formudur. Geliştirilen anket formu; aile yapısını ve sosyo-demografik özellikleri ölçmeye yönelik 14 soru, aile içi ilişkileri ve evlilik kurumuna bakış açılarını ölçmeye yönelik 8 soru, eşlerin kendi aralarında ve aile içinde yaşanan sorunları tespit etmeye yönelik 23 soru ve kişisel bilgileri tespit etmeye yönelik olarak 5 sorudan

oluşmaktadır. Yapılan görüşmeler Arapça tercüman eşliğinde gerçekleşmiş olup elde edilen veriler betimleyici istatistiklerle analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Genel Özellikler

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	114	57,0
	Erkek	86	43,0
Medeni Durum	Evli - Birlikte Yaşıyor	106	53,0
	Evli - Ayrı Yaşıyor	35	17,5
	Boşanmış	31	15,5
	Eşi Vefat Eden	20	10,0
	Diğer	8	4,0
Yaş	18-24 Yaş	24	12,0
	25-34 Yaş	114	57,0
	35-44 Yaş	55	27,5
	45 Yaş Ve Üstü	7	3,5
Eğitim Durumu	Okur-Yazar	8	4,0
	İlkokul	68	34,0
	Ortaokul	73	36,5
	Lise	41	20,5
	Üniversite	10	5,0
Aylık Gelir	0-1000 TL	24	12,0
	1001-2000 TL	70	35,0
	2001-3000 TL	35	17,5
	3001-4250 TL	54	27,0

Araştırmaya katılım sağlayan bireylerin 114'ü (%57,0) kadın katılımcılardan oluşurken 86'sı (%43,0) erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılım sağlayan bireylerin cinsiyet denge durumunun dengeli bir görünüm sağladığı görülmüştür. Katılımcıların; 106'sının (%53,0) evli ve birlikte yaşadıkları, 35'inin (%17,5) evli ancak ayrı yaşadıkları, 31'inin (%15,5) boşanmış oldukları, 20'sinin (%10,0) eşlerinin vefat ettiği ve 8'inin (%4,0) ise diğer bir medeni duruma sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş durumları incelendiğinde 24 (%12,0) katılımcının 18-24 yaş aralığında olduğu, 114 (%57,0) katılımcının 25-34 yaş aralığında oldukları, 55 (%27,5) katılımcının 35-44 yaş aralığında oldukları, 7 (%3,5) katılımcının ise 45 yaş ve üstü oldukları görülmüştür. Genel olarak katılımcıların genç ve orta yetişkin yaş grubunda oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiği zaman 8 (%4,0) katılımcının okur-yazar olduğu, 68 (34,0) katılımcının ilkokul mezunu olduğu, 73 (%36,5) katılımcının ortaokul mezunu olduğu, 41

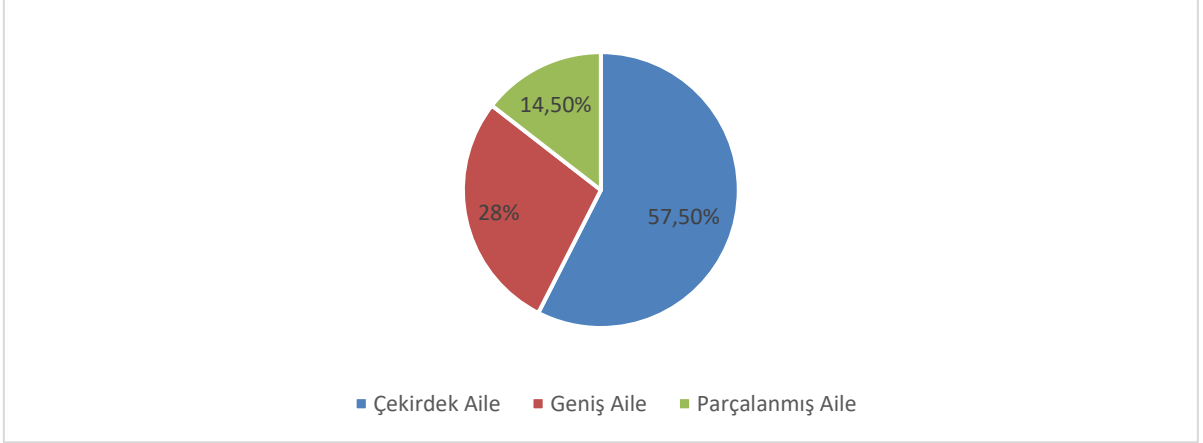
(%20,5) katılımcının lise mezunu ve 10 (%5,0) katılımcının ise üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların ekonomik gelir düzeyleri incelendiği zaman 24 (12,0) katılımcının 0-1000TL, 70 (%35,0) katılımcının 1001-2000 TL, 35 (%17,5) katılımcının 2000-3000 ve 54 (%27,0) katılımcının ise 3001-4250 TL arası gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ekonomik gelir seviyelerinin genel olarak asgari standartların altında kaldığı ve büyük çoğunluğun asgari ücret veya asgari ücrete yakın seviyelerde gelire sahip oldukları tespit edilmiştir.

3.2. Aile Durumu

Tablo 2. Ailede Otorite

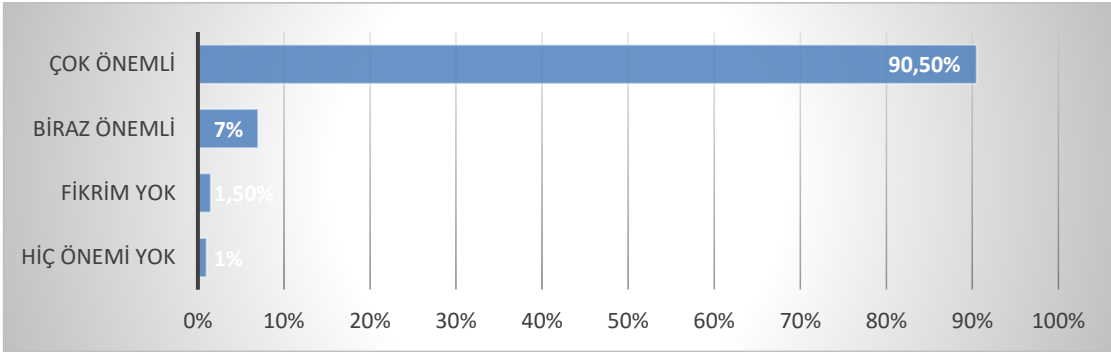
Değişken	Gruplar	n	%
Ailede En Çok Kimin Sözü Geçer	Erkek	91	45,5
	Kadın	21	10,5
	Eşler Birlikte	60	30,0
	Aile Büyükleri	13	6,5
	Tüm Aile Hep Birlikte	15	7,5
Aile İçi Sorunlar Kim Tarafından Çözülür	Erkek	33	16,5
	Kadın	44	22,0
	Bazen Erkek Bazen Kadın	69	34,5
	Birlikte	54	27,0

Katılımcıların aile içinde otorite durumları incelendiğinde “aile içinde en çok kimin sözü geçer” sorusuna 91 (%45,5) katılımcı erkeğin sözünün geçtiğini, 21 (%10,5) katılımcının kadın, 60 (%30,0) katılımcının eşleriyle birlikte ortak şekilde sözlerinin geçtiğini, 13(%6,5) katılımcının aile büyükleriyle ve 15 (%7,5) katılımcının ise tüm ailenin sözünün ortak geçtiğini belirtmişlerdir. Bu noktada Suriyeli ailelerin büyük çoğunluğunun (%45,5) ataerkil özellikler göstermesiyle birlikte ortak şekilde sözün geçme oranının da yüksek çıktığı görülmüştür. Katılımcıların aile içinde yaşamış oldukları sorunların çözümü noktasında; 33 (%16,5) katılımcı erkek tarafından, 44 (%22,0) katılımcı kadın, 69 (%34,5) katılımcı bazen erkek ve bazen kadın ve 54 (%27,0) katılımcı ise birlikte çözüldüğünü belirtmişlerdir. Aile içi sorunların çözümünde dengeli bir karar alma sürecinin gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Grafik 1. Aile Türü

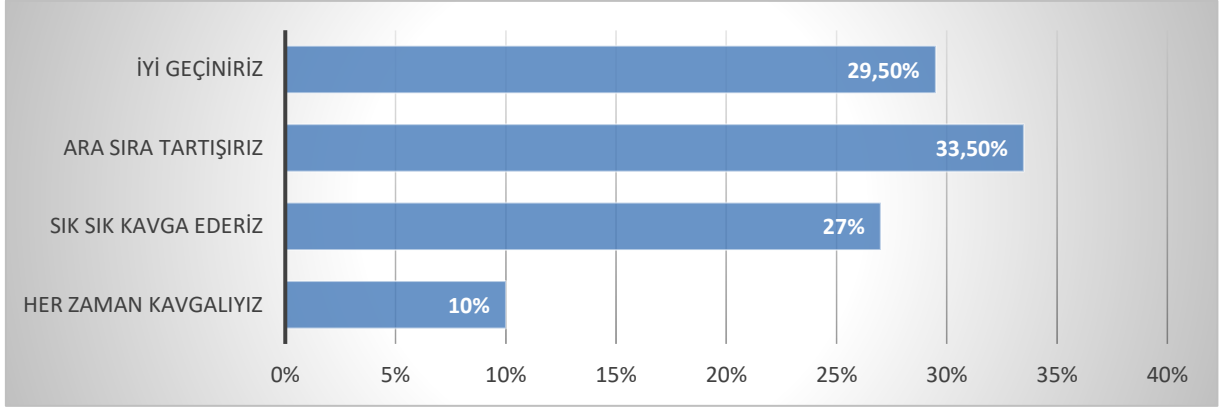
Grafik 1’de çalışmaya katılım sağlayan Suriyeli bireylerin; 56 (%28,0) katılımcının geniş aileye sahip oldukları, 115 (%57,5) katılımcının çekirdek aileye ve 29 (%14,5) katılımcının ise parçalanmış, aileye sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%57,5) çekirdek aileye sahip olsalar da %42,5 gibi bir oranın ise geniş ve parçalanmış ailelerden oluştuğu tespit edilmiştir. TÜİK verilerine göre 2021 yılında Türkiye’de çekirdek aile oranı %64,4’iken geniş aile oranı %13,5 olarak tespit edilmiştir. Buradan da hareketle yerel aileler ile Suriyeli aileler(Kocaeli özelinde) arasında aile türleri arasında farklılaşmalar görülmektedir. Özellikle geniş aile modelinde görülen oran farklılığının Suriyeli ailelerdeki kültürel öğeler ve ekonomik kaynaklı sorunlarla birlikte yaşanan zorunlu göç durumunun da bir arada yaşama kültürüne etki ettiğini söyleyebiliriz.

Grafik 2. Ailenin Önemi

Grafik 2’de katılımcı bireylerin aileye atfedilen önem durumu incelendiğinde; katılımcıların 181’i (%90,5) aile çok önemlidir yanıtını vermişlerdir. 14 (%7,0) katılımcı ise biraz önemlidir yanıtını verirken 3 (%1,5) katılımcı fikrim yok ve 2 (%1,0) katılımcı hiç önemi yok yanıtını vermişlerdir. Barış ve Taylan (2020: 24), katılımcıların aileye atfettikleri önem bakımından Dünya Değerler Araştırması’na göre dünya geneli orana göre çok yüksek çıkmıştır. 2018 yılında Türkiye’de yapılan araştırma verilerine göre ise aileye verilen önem oranından düşük çıkmıştır. Ancak çok ciddi bir fark yoktur.

3.3. Karşılaşılan Aile İçi Sorunlar

Grafik 3. Eşler Arası İletişim

Grafik 3'te araştırmaya katılım sağlayan bireylerin "eşinizle ilişkiniz nasıldır" sorusuna; 59 (%29,5) katılımcı iyi geçiniriz, 67 (%33,5) katılımcı ara sıra tartışırız, 54 (%27,0) katılımcı sık sık kavga ederiz ve 20 (%10,0) katılımcı ise her zaman kavgalıyız cevabını vermişlerdir. Katılımcıların iyi geçiniriz ve ara sıra tartışırız cevapları dışında vermiş oldukları sık sık kavga ederiz ve her zaman kavgalıyız oranının %37 oranında olması, iyi geçiniriz cevabının ise %29,5 oranında kalması eşler arasında yaşanan problemlerin yüksek olduğunu göstermektedir. Aileyi canlı bir organizma gibi düşünürsek eşler arasında yaşanan problemlerin aile içindeki diğer fertleri de etkilediğini söyleyebiliriz. Özellikle Suriyeli ailelerdeki geniş aile modelinin de yüksek olduğu sonucundan yola çıkarak etkilenen kişi sayısının daha da arttığı sonucuna varabiliriz.

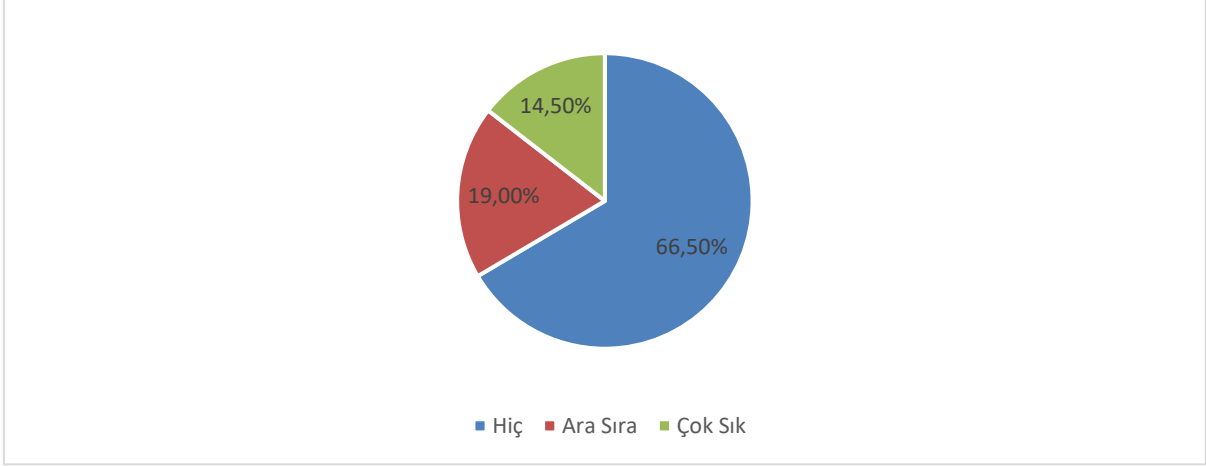
Tablo 3. Suriyeli Ailelerde Karşılaşılan Aile İçi Sorunlar

<i>Evlilikte Çiftlerin Birbirlerine Davranış Şekli</i>	Hiç	Ara sıra	Çok sık
Tartışılır, kavga edilir.	38(%19,0)	124(%62,0)	38(%19,0)
Aile üyeleri birbirini genelde tenkit eder (eleştirir)	68(%34,0)	108(%54,0)	24(%12,0)
Hakaret edilir, tehdit edilir, küfredilir.	104(%52,0)	68(%34,0)	28(%14,0)
Alaya alınır, küçük düşürülür.	123(%61,5)	55(%24,5)	22(%11,0)
Tokat, yumruk tekmelemek vs. fiziksel şiddet yaşanır.	141(%70,5)	41(%20,5)	18(%9,0)
Ekonomik olarak yoksun bırakılır.	59(%29,5)	95(%47,5)	46(%23,0)
Eşler sadakatsizliğe, aldatılmaya maruz kalır.	137(%68,5)	45(%22,5)	18(%12,0)
Eşler birbirini "kısıtlayacak ölçüde" kıskanır.	78(%39,0)	94(%47,0)	28(%14,0)
Aile üyeleri birbirine karşı ilgisiz ve duyarsızdır.	95(%47,5)	73(%36,5)	28(%14,0)

Aile içi iletişim genelde kopuktur.	84(%42,0)	84(%42,0)	32(%16,0)
Aile içinde etkinlikler ayrı yapılır.	108(%54,0)	63(%31,5)	29(%14,5)
Eşler birbirinden ayrı yatar.	132(%66,0)	47(%23,5)	21(%10,5)
Gelir (ekonomik durum) ile ilgili tartışılır.	28(%14,0)	106(%53,0)	66(%33,0)
Dini/siyasi konularda tartışılır.	114(%57,0)	71(%35,5)	15(%7,5)
Akraba/arkadaş çevresiyle ilgili tartışılır.	47(%23,5)	125(%62,5)	28(%1,0)
Ev içi sorumlulukla ilgili tartışılır.	50(%25,0)	108(%54,0)	42(%21,0)
Zararlı alışkanlıklar (alkol, sigara) nedeniyle tartışılır.	122(%61,0)	58(%29,0)	20(%10,0)

Kocaeli ilinde ikamet eden ve "Geçici Koruma" statüsüne sahip olan Suriyelilerin aile içinde yaşamış oldukları sorunlar incelendiğinde; aile içinde tartışma ve kavga edilme sorusuna 38 (%19,0) katılımcı hiç, 124 (%62,0) katılımcı ara sıra ve 38 (%19,0) katılımcı ise çok sık yanıtını vermişlerdir. Aile üyelerinin birbirini eleştirme/tenkit etme sorusuna 68 (%34,0) katılımcı hiç, 108 (%54,0) katılımcı ara sıra ve 24 (%12,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Hakaret, tehdit ve küfredilir sorusuna katılımcıların 104'ü (%52,0) hiç, 68'i (%34,0) ara sıra ve 28'i (%14,0) çok sık yanıtını vermişlerdir. Buradan da hareketle katılımcıların "sözel-psikolojik şiddete" maruz kalma durumları ara sıra ve çok sık yanıtını veren %48'lik oran içerisinde yer almaktadırlar. Bu oran da yaklaşık olarak katılımcıların yarısını oluşturmaktadır. Yine sözel şiddet türü içerisinde yer alabilecek alaya alınma ve küçük düşürülme durumuna katılımcıların 123'ü (%61,5) hiç, 55'i (%24,5) ara sıra ve 22'si (%11,0) hiç yanıtını vermişlerdir. Fiziksel şiddet türü içerisinde yer alan tokat, yumruk, tekme vs. fiziksel şiddet yaşanır sorusuna katılımcıların 141'i (%70,5) hiç, 41'i (%20,5) ara sıra ve 18'i (%9,0) çok sık karşılıklı yanıtını vermişlerdir. Şiddet durumu ölüm, boşanma gibi ciddi sonuçları olabileceğinden bu durum üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Ekonomik şiddet türünü içeren ve ekonomik olarak yoksun bırakılır sorusuna 59 (%29,5) hiç, 95 (%47,5) ara sıra ve 46 (%23,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Bununla birlikte ekonomik durumla ilgili tartışılır sorusuna 28 (%14,0) hiç, 106 (%53,0) ara sıra ve 66 (%33,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Buradan da hareketle Suriyeli ailelerde ekonomik kaynaklı aile içi problemlerin çok sık yaşandığı sonucunu doğurmaktadır. Eşler sadakatsizliğe, aldatılmaya maruz kalma durumuna 137 (%68,5) hiç, 45 (%22,5) ara sıra ve 18 (%12,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Eşlerin birbirini kısıtlayacak ölçüde kıskanma durumuna 78 (%39,0) hiç, 94 (%47,0) ara sıra, 28 (%14,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Eşlerin yaşanan sorunlar neticesinde birbirinden ayrı yatma durumuna 132 (%66,0) hiç, 47 (%23,5) ara sıra ve 21 (%10,5) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Aile üyeleri arasında yaşanan sorun alanları incelendiğinde; aile üyelerinin birbirine karşı ilgisiz ve duyarsızdır sorusuna 95 (%47,5) hiç, 73 (%36,5) ara sıra ve 28 (%14,0) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. Aile içi iletişim genelde kopuktur sorusuna 84 (%42,0) hiç, 84 (%42,0) ara sıra ve 32 (%16,0) katılımcı çok sık yanıtını verirken; aile içi etkinliklerin ayrı yapılır sorusuna 108 (%54,0) hiç, 63 (%31,5) ara sıra ve 29 (%14,5) katılımcı çok sık yanıtını vermişlerdir. "Aile içi iletişim" durumunun aile içi sorunlara ve sorunların çözümlenmesine önemli etkilerinin olduğunu ve bu sorun alanının Suriyeli ailelerde yaşanma durumunun yüksek olduğu

görülmüştür. Aile içinde yaşanan tartışma durumlarını inceleyecek olursak; dini/siyasi konularda tartışma durumuna 114 (%57,0) hiç, 71 ara sıra (%35,5) ve 15 (%7,5) katılımcı çok sık yanıtını verirken; akraba/arkadaş çevresiyle ilgili tartışılır sorusuna 47 (%23,5) hiç, 125 (%62,5) ara sıra ve 28 (%14,0) katılımcı çok sık yanıtını vermiştir. Ev içi sorumluluklarla ilgili tartışılır sorusuna ise 50 (%25,0) hiç, 108 (%54,0) ara sıra, 42 (%21,0) katılımcı çok sık yanıtını verirken; zararlı alışkanlıklar nedeniyle tartışma durumuna 122 (%61,0) hiç, 58 (%29,0) ara sıra ve 20 (%10,0) katılımcı çok sık yanıtını vermiştir. Buradan da hareketle, akraba çevresi ve ev içi sorumluluklarla ilgili yaşanan tartışma durumlarının diğer durumlara göre daha çok sık görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Grafik 4. Boşanma veya Ayrılmayı Düşünme Durumu

Grafik 4’de araştırmaya katılım sağlayan ve Geçici Koruma Statüsüne sahip Suriyelilerin karşılaşmış oldukları çeşitli aile içi sorun neticesinde boşanmayı ve ayrılmayı düşünme durumuna ilişkin veriler grafikte yer almaktadır. Edinilen bulgulara göre katılımcıların 133’ü (%66,5) yaşanan sorunlar neticesinde ayrılmayı veya boşanmayı düşünmedikleri cevabını vermişlerdir. 38 (%19) katılımcı ara sıra düşündüklerini belirtirlerken 29 (%14,5) katılımcı ise çok sık düşündüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların ara sıra ve çok sık ayrılmayı veya boşanmayı düşünenlerin oranı (%33,5) incelendiğinde; yaşanan aile içi sorunlar neticesinde boşanmayı veya ayrılmayı düşünenlerinin oranının ayrılmayı hiç düşünmeyenlere göre düşük kaldığı görülmüştür. Özellikle çiftlerin ayrılmayı düşünme durumundan faaliyete geçme durumunu da düşünecek olursak yaşanan sorunlar neticesinde boşanmayı veya ayrılmayı seçme oranları oldukça düşmektedir.

Tablo 4. Ekonomik Şiddete İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

Sorular	Gruplar	Hiç n(%)	Ara Sıra n(%)	Çok Sık n(%)	$\chi^2_{(sd)}$	p
Cinsiyet	Kadın	24(21,1)	60(52,6)	30(26,3)	$\chi^2_{(1)}=9,150$,010*
	Erkek	35(40,7)	35(40,7)	16(18,6)		
Evlilik Yaşı	15 Ve Altı	4(23,5)	5(29,4)	8(47,1)	$\chi^2_{(1)}=15,416$,004**
	16-17	7(14,0)	28(56,0)	15(30,0)		
	18-40	48(36,1)	62(46,6)	23(17,3)		
Evlilik Türü	Anlaşarak	13(20,3)	41(64,1)	10(15,6)		,000**
	Görücü	45(39,5)	48(42,1)	21(18,4)		

	Kaçırarak, Kaçarak	1(5,9)	5(29,4)	11(64,7)	$\chi^2_{(1)}=$ 39,189	
	İnternet/S. Medya	0(0,0)	1(20,0)	4(80,0)		
Çocuk Bulunma Durumu	Hayır	0(0,0)	7(41,2)	10(58,8)	$\chi^2_{(1)}=$ 16,004	,000**
	Evet	59(32,2)	88(48,1)	36(19,7)		
Aileye Atfedilen Önem	Çok Önemli	52(28,7)	86(47,5)	43(23,8)	$\chi^2_{(1)}=$ 2,479	,290
	Biraz Önemli	6(42,9)	7(50,0)	1(7,1)		
Eşi Memnun Etmek İçin Uzlaşma	Evet	36(25,9)	70(50,4)	33(23,7)	$\chi^2_{(1)}=$ 2,896	,235
	Hayır	23(37,7)	25(41,0)	13(21,3)		
Eşinizle İlişkiniz Nasıldır	İyi	15(25,4)	33(55,9)	11(18,6)	$\chi^2_{(1)}=$ 18,508	,005*
	Ara Sıra Tartışma	27(40,3)	32(47,8)	8(11,9)		
	Sık Sık Kavga	10(18,5)	22(40,7)	22(40,7)		
	Hep Kavgalı/Küs	7(35,0)	8(40,0)	5(25,0)		
Evlilik Süresi	1-5 Yıl	9(18,8)	20(41,7)	19(36,6)	$\chi^2_{(1)}=$ 14,552	,024*
	6-10 Yıl	20(31,3)	32(50,0)	12(18,8)		
	11-15 Yıl	11(25,0)	23(52,3)	10(22,7)		
	16-20 Yıl	19(43,2)	20(45,5)	5(11,4)		

* $p < .05$. ** $p < .01$

Ekonomik yoksun bırakılma ve ekonomik gelir ile ilgili tartışılma oranlarının yüksek olması Suriyeli ailelerde önemli bir sorun alanını teşkil ettiğini göstermektedir. Buradan da hareketle Tablo 4'te 'Ekonomik olarak yoksun bırakılır.' ifadesinin demografik değişkenlere göre kıyaslanmasına ilişkin ki-kare analizi sonuçları verilmiştir. Analiz Sonuçlarına göre katılımcıların ifadelerinin cinsiyet ($\chi^2_{(1)}= 9,150$; $p < .01$), evlilik yaşı ($\chi^2_{(1)}= 15,416$; $p < .01$), evlilik türü ($\chi^2_{(1)}= 39,189$; $p < .01$), çocuk bulunma durumu ($\chi^2_{(1)}= 16,004$; $p < .01$), eş ile ilişki durumu ($\chi^2_{(1)}= 18,508$; $p < .01$) ve evlilik süresine ($\chi^2_{(1)}= 14,552$; $p < .01$) göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kocaeli ilinde yaşayan, Türk Kızılay Kocaeli Toplum Merkezi faydalanıcısı olan ve Geçici Koruma Statüsüne sahip Suriyeli ailelerin, göç sonrasında Türkiye'de yaşamış oldukları aile içi sorunlarını ve ilişkilerini ortaya koyabilmek üzere 200 Suriyeli aile ile 2022 Mart ayında yüz yüze görüşmeye dayalı anket (survey) çalışması ile veriler toplanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılım sağlayan Suriyeli kadın ve erkek katılımcıların çoğunlukla genç ve orta yetişkin yaş grubunda oldukları, kadın- erkek katılımcıların araştırmaya dengeli bir katılım sağladıkları, ekonomik gelir olarak genel itibariyle asgari standartlara yakın veya altında yaşamlarını idame ettiren katılımcılardan oluştuğu görülmüştür. Demografik özellikler incelendiğinde özellikle, katılımcıların yarısına yakınının medeni durumlarında değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler; Suriyeli ailelerde birden fazla eş (kadın) durumunun meşru olarak görülmesi, göç sebebiyle aile içi sorunların artması ve bu

durumun boşanma oranlarını etkilemesi, savaş sebebiyle eşlerini kaybetmeleri veya eşleriyle farklı ülkelerde yaşamak durumunda kalan parçalanmış ailelerin olması gibi nedenlerle açıklanabilir.

Katılımcıların, yaşanan aile içi sorunların çözümünde dengeli bir karar alma süreci yaşadıkları görülmüştür. Ancak ailelerde kimin sözünün daha baskın olduğu durumu incelendiğinde katılımcıların yarısına yakını (%45,5) erkek cevabını vermişlerdir. Suriyeli ailelerin aile türlerini incelediğimizde, katılımcıların büyük çoğunluğunun çekirdek aileye sahip oldukları görülse de geniş ve parçalanmış aile oranının (%42,5) da yüksek olduğu görülmüştür. 2021 yılında Türkiye’de yapılan araştırma sonuçlarına göre ise aile türleri bakımından farklılıklar taşıdığı, geniş ve parçalanmış ailelerin oranının Türklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak Suriyeli ailelerin göç ve kültürel öğeler sebebiyle bir arada yaşama kültürünün daha yüksek olduğu, savaş sebebiyle de parçalanmış ailelerin oranının fazla olduğu sonucuna varılabilir.

Aileye verilen önem bakımından incelendiğinde katılımcı Suriyeli ailelerin %97,5’inin aileye önem verdiği görülmüştür. Bu oran, Dünya Değerler Araştırması’na göre dünya genelinde ortaya çıkan orandan oldukça yüksek ancak Türkiye geneli aileye verilen ortalama orana göre ise düşüktür. Ancak bu araştırma oranı ile Türkiye geneli aileye verilen önem arasında çok ciddi bir fark yoktur.

Aile içinde eşlerin birbirleriyle yaşamış oldukları ilişki duruma katılımcıların sadece üçte birine yakınının iyi geçiniriz cevabını verirken diğer katılımcıların ara sıra tartışırız, sık sık kavga ederiz ve her zaman kavgalıyız cevaplarını vermişlerdir. Buradan hareketle eşler arasında yaşanan problemlerin yüksek olduğu sonucunu varabiliriz. Özellikle aileyi bir sistem olarak düşünürsek eşler arasında yaşanan bu gibi olumsuz ilişkilerin aile içindeki diğer bireyleri de etkilediğini düşünebiliriz. Özellikle Suriyeli ailelerde geniş aile modelinin de yüksek olduğu sonucundan yola çıkarak etkilenen kişi sayısının daha da arttığını söyleyebiliriz. Bu durum aile içinde yaşanan sorun alanlarını arttırmakta ve sorunların çözümlenmesini zorlaştırmaktadır.

Katılımcıların entegrasyon süreci boyunca en çok karşılaşmış oldukları üç aile içi sorun; ekonomik kaynaklı tartışmalar ve ekonomik yoksun bırakılma sorunu, geçimsizlik/tartışma (akraba/arkadaş çevresi, ev içi sorumluluklar vs.) sorunu, sözel-psikolojik şiddet (tenkit edilme, kısıtlayıcı ölçüde kıskanma vs.) sorunu şeklindedir. Bu sorun alanlarını ise aile içi iletişim sorunları izlemektedir. En az görülen aile içi sorun alanlarını ise sırasıyla; tokat, yumruk tekmelemek vs. gibi fiziksel şiddet sorunu ile eşlerin sadakatsizliğe, ihanete maruz kalma sorunudur. Ailelerin fiziksel şiddeti gizleme eğiliminin olması veya şiddete bakış açılarının farklılık göstermesi; Suriyeliler de birden fazla eş (kadın) durumunun meşru olması gibi nedenlerle bu sorun alanlarının düşük çıkmasına etki ettiği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında karşılaşılan ekonomik kaynaklı problemler, aile içi sorunlar arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu kapsamda ekonomik olarak yoksun bırakılır sorusu farklı değişkenlere göre kıyaslanmış olup cinsiyet, evlilik yaşı, evlilik türü, çocuk bulunma durumu, eş ile ilişki durumu ve eş ile evlilik süresine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Bununla birlikte bu sorun alanının oluşmasında özellikle Suriyeli bireylerin şehirlerde yaşamaya başlamalarıyla birlikte istihdam problemleri yaşamaları, düşük

ücretli işlerde çalıştırılmaları, istihdam edilenlerin çoğunun çalışma izni olmadan kayıtsız ve sigortasız bir şekilde çalıştırılmaları gibi nedenlerden dolayı bu durumun yaşandığını söyleyebiliriz. İstihdam alanında yapılacak reformist düzenlemelerle bu kişilerin ekonomik iyilik hallerinin arttırılabileceği ve aile içi sorunlarında ciddi bir iyileşmenin sağlanacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda kamu ve özel kuruluşlar, STK'lar, İŞKUR, belediyeler, ticaret ve sanayi odaları gibi kurumların ortak çalışmalarıyla istihdam alanında kalıcı çözümler üretilebileceği düşünülmektedir.

Aile üyeleri arasında en çok yaşanan tartışma alanları olarak sırasıyla gelir durumu, akraba ve arkadaş çevresiyle ilgili ve ev içi sorumluluklarla ilgili gerçekleşmektedir. Bunları, dini/siyasi ve zararlı alışkanlıklardan kaynaklı tartışmalar izlemektedir. Aile üyeleri arasında birbirini eleştirme/tenkit etme, hakaret-tehdit-küfür edilme gibi sözel-psikolojik şiddet durumlarının da yüksek çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte bu noktada en önemli hususun aile üyeleri arasında iletişimin genelde kopuk olma durumunun ara sıra ve çok sık yanıtını veren kişilerin %58 gibi bir orana sahip olmasıdır. Aile içi iletişimin kopuk olması aile içinde yaşanan sorun alanlarının çözümlenmesine negatif yönde etki ettiği söylenebilir.

Yaşanan aile içi sorunlar neticesinde katılımcıların boşanmayı veya ayrılmayı düşünme oranları (%33,5) yüksek çıkmıştır. Ancak bu oranının düşünme durumundan faaliyete geçme durumunu da düşünürsek oranının daha düşük kalacağı sonucuna varılmaktadır. Genelde yaşanan göç neticesinde çiftler, eşlerinden ayrılmayı düşünmekten ziyade bir arada yaşamayı tercih etmektedirler. Özellikle kadınların toplumsal hayata yeterli düzeyde katılamamaları, iş hayatında yeterince yer alamamaları eşlerine olan bağımlılıklarını arttırarak boşanmayı veya ayrılmayı bir çözüm olarak görmemektedirler. Bu durumun sorunları daha da arttıracağını düşünmektedirler. Ayrıca kadınların ekonomik özgürlüklerini elde edememeleriyle birlikte Suriyeli ailelerde birden fazla evliliğin meşru görülmesi, kadına verilen değer ve kadınların sosyal hayata katılım sorunları gibi kültürel özelliklerle de bu durumun düşünülmemesini sağladığı eklenebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2018). Göç sosyolojisi. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Altuntaş, M. (2020). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin entegrasyon süreci boyunca karşılaştığı sorunlar: Kocaeli örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barış, İ. ve Taylan, H. H. (2020). Küresel salgın sürecinde Türkiye’de aile içi sorunlar. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, Gürsoy Akça Özel Sayısı, 5, 13-32.
- Bulut, I. (1993). Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmet Müsteşarlığı Yayınları.
- Deniz, O. (2009). Uluslararası göçler ve Türkiye’ye yansıması. İstanbul: Çantay Yayınları
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Geçici Koruma. Erişim adresi (18.09.2022): <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Geçici Koruma Yönetmeliği. Erişim adresi (01.06.2022): <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>
- Keleş, R. (2004). Kentleşme politikası. Ankara: İmge Yayınları.
- Nirun, N. (1994), Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:73
- Ozankaya, Ö. (1979). Toplum bilimine giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Sağıröglü, A. Z., Ünsal, R. ve Özenci, F. (2022). Türkiye göç ve insan hareketlilikleri yıllık raporu-2021. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).
- Sayın, Ö. (1990). Aile sosyolojisi: ailenin toplumdaki yeri. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Taylan, H.H. (2003). Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler: "Selçikli Köyü Örneği". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taylan, H. H. (2018). Suriyeli mültecilerin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları. I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri, Edit. Ali Ertuğrul, Mehmet Emin Uludağ, Düzce: Düzce Üniversitesi Yayınları.
- Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, cilt:1, sayı:1, ss.1.
- Yalçın, C. (2004). Göç sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık
- Yavuzer, H., ve İsmen Gazioğlu, E. A. (2015). Evlilik okulu projesi. H. Yavuzer (Ed.) içinde, Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zastrow, C., ve Kirst-Ashman, K. K. (2015). İnsan davranışı ve sosyal çevre II : yetişkinlik - yaşlılık. (E. Türközü, B. Alparslan, & O. Uraz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Makale Türü	Eylül 2022	Cilt	Sayı
Araştırma Makalesi	Başvuru Tarihi: 25.08.2022 Kabul Tarihi: 22.09.2022	2	2

ÇOCUK ALANINDA ÇALIŞAN BAKIM ELEMANLARININ SORUNLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Mehmet AYKUL¹ Osman CEYHAN² O. Furkan ŞEKER³ Sevde AYTAÇ⁴

Öz

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından korunmaya ihtiyacı olduğu tespit edilerek koruma altına alınmış olan çocuklara sağlanmakta olan birtakım hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmet türleri, aile temelli ve kurum bakımı temelli olarak iki ayrı başlıkta değerlendirilebilecek olup koruma altında bulunan çocuklar adına uygulanmakta olan en yaygın hizmet modelleri kurum bakımı temelli hizmet modelleridir. Kurum bakımı modellerinde gün boyunca çocukların kuruluş içerisindeki yaşamlarına eşlik eden, onları günlük ihtiyaçlarını gidermek ve yaşamlarını idame ettirmek gibi temel ihtiyaçlarından, toplumsal kuralların öğretilmesi ve yaşam becerileri kazanılması gibi ihtiyaçlarına cevap verme görevi bulunan bakım elemanları bu tür hizmetlerde kilit bir rol üstlenmektedirler.

Her çalışma deneyiminin beraberinde getirdiği birtakım problemlerin varlığı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen bu çalışma, çocuk alanında görev almakta olan bakım elemanlarının sorunlarını ortaya koymak üzerine gerçekleştirilmiş nitel bir çalışmadır. Gerçekleştirilen çalışmada durum çalışması deseni uygulanmış; Türkiye genelinde görev yapan bakım elemanlarına kartopu yöntemi ile ulaşılarak çalışma grubu oluşturulmuş ve yarı yapılandırılmış soru formu uygulanmıştır. Yapılan araştırma neticesinde elde edilen veriler analiz edilmiş; çocuklar ile ilgili talep ve problemler, idari personel – bakım elemanı ayrımı gibi katılımcıların bahsettiği sorunlar alıntılanarak konuya dair açıklama, yorum ve tespitler getirilmiştir. Çalışma sonucunda tespit edilen sorunların girift yapılarına dikkat çekilmiş ve sorun çözümlerine dair üzerinde durulması gereken perspektif ve atılması gereken somut adımlar gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bakım Elemanı, Çalışma Hayatı, Kurum Bakımı, Çocuk Koruma, Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk

A QUALITATIVE STUDY ON THE PROBLEMS OF CARE STAFF WORKING IN THE FIELD OF CHILDREN

Abstract

There are a number of services provided to children who have been identified as in need of protection by the Ministry of Family and Social Services and have been placed under protection. These types of services can be evaluated under two separate headings as family-based and institutional care-based, and the most common service models applied on behalf of children under protection are institutional care-based service models. In institutional care models, the care staff who accompany the lives of children throughout the day in the institution, who have the task of meeting their basic needs such as meeting their daily needs and sustaining their lives, teaching social rules and acquiring life skills, play a key role in such services.

This study, which was carried out by taking into account the existence of a number of problems brought by each working experience, is a qualitative study carried out to reveal the problems of the care staff working in the field of children. In the conducted study, case study design was applied; A sample was created by reaching the care staff

¹ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Doktora Öğrencisi, mehmetaykul@hotmail.com, 0000-0002-1019-3307

² Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, osmanceyhan147@gmail.com, 0000-0001-7912-2382

³ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, osmanfurkanseker@gmail.com, 0000-0001-9287-268X

⁴ Sosyal Hizmet Uzmanı, sevde.aytaac@gmail.com, 0000-0003-0721-707X

working throughout Turkey with the snowball method and a semi-structured questionnaire was applied. The data obtained as a result of the research were analyzed; Explanations, comments and determinations were made on the subject by quoting the problems mentioned by the participants, such as the demands and problems related to children, the separation of administrative personnel and care personnel. At the end of the study, attention was drawn to the intricate structures of the problems identified and suggestions were made such as the perspective to be focused on and the concrete steps to be taken regarding problem solutions.

Keywords: *Maintenance Staff, Working Life, Institutional Care, Children Care, Child in Need of Protection*

Giriş

Ülkemizde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet sunan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde gerekli hizmetler; aile temelli ve kurum temelli olarak iki modelde sunulmaktadır. Bakanlığa bağlı çocuk kuruluşlarında, 2021 yılı sonu itibariyle çocuk evleri sitelerinde 6.160, çocuk evlerinde 5.649, çocuk destek merkezlerinde ise 1.493 çocuk olmak üzere toplamda 13.302 çocuk korunma ve bakım altında kalmaktadır (ÇHGM, 2021). Çocuk bakım kuruluşlarının amacı, ihmal, istismar, suça sürüklenme gibi çeşitli nedenlerle haklarında mahkeme tarafından bakım tedbiri kararı verilerek koruma altına alınmış ancak öz aileleri ya da başka bir aile yanında bakımları sağlanamayan-diğer bir deyişle aile temelli hizmet modellerinden yararlandırılmayan- çocukların bakım ve yetiştirilmelerinin sağlanarak hayata hazırlanmalarını ve topluma kazandırılmalarını temin etmektir. Söz konusu kuruluşlarda kalan çocukların bakım ve yetiştirilmeleri ile bu çocuklara rol model olup rehberlik yaparak hayata hazırlanmalarında öncelikli görevli kişiler günümüzde bakım elemanlarıdır.

Geçmiş dönemlerde koğuş tipinde dizayn edilmekte olan çocuk kuruluşlarında, çocukların bireysel ilgi ve istekleri göz ardı edilmekte, hatta giyim-kuşamları dahi tek tip olabilmekteydi. Çocuklarla bir ebeveyn gibi birebir ilgilenerek çocuklara toplumsal görgü ve kuralları öğretecek çalışmalar daha az düzeyde yapılmaktaydı. Bu dönemde kuruluşlarda meslek elemanlarının yetersiz istihdamının yanı sıra bakım elemanları da ya hiç istihdam edilmemekte ya da 0-6 yaş aralığındaki çocukların kalmakta olduğu kuruluşlarda oldukça az düzeyde istihdam edilmekteydi. İsimleri çocuk yuvası ya da yetiştirme yurdu olan koğuş tipi bu kuruluşların, çocukların topluma kazandırılması noktasında eksikliklerinin olduğunun fark edilmesi üzerine çocukların birebir ilgi görebilecekleri, hayata daha iyi hazırlanabilecekleri bir sistem ortaya koymak amacıyla çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri hayata geçirilerek buralarda çocuklara örnek olabilmeleri için bakım elemanları istihdam edilmeye başlandı.

Kaybedilen her bir çocuk kayıp bir gelecektir. Bu açıdan bakıldığında koruma ve bakım altında bulunan çocukların her anlamda gelişimlerinin sağlıklı olması, ahlaklı, dinamik, uyumlu, saygılı, özgüveni ve farkındalık bilinci yüksek, kendilerinin ve başkalarının haklarının bilincinde olan bir neslin yetişebilmesi için çocukların sosyal açıdan güçlendirilmeleri ve toplumla ilişkilerinin sağlıklı şekilde oluşturulması önemlidir (Aykul, 2019). Bu nedenle kuruluşlarda kalan çocukların birincil derecede ilişki ve iletişim içerisinde olduğu bakım elemanlarının çalışma hayatlarında karşılaşmış oldukları sorunlar, doğal olarak çocuklara verilen hizmetin kalitesine ve çocukların geleceğine de etki edecektir.

Bu araştırmada, araştırma sorusu; “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren kuruluşlarda çalışmakta olan bakım elemanlarının çalışma hayatı içerisinde karşılaştığı sorunlar nelerdir?” olarak

belirlenmiştir. Bununla beraber çalışma içerisinde kurum bakım modelleri açıklanarak, çalışmanın ilerleyen kısımlarında bakım elemanlarının sorunlarının daha somut bir şekilde anlaşılması sağlanacaktır. Araştırma neticesinde elde edilen veriler nitel analiz teknikleri kullanılarak işlenmiş, bu bağlamda çocuk kuruluşlarında görev alan bakım elemanlarının çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar değerlendirilerek bakım elemanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

Kurum Bakımı Hizmet Modelleri

Ailelerde oluşabilen çeşitli parçalanma süreçleri çocuklara doğrudan etki etmektedir. Bu süreçlerin olağan olmasının yanı sıra ebeveynler tarafından sağlıklı yürütülememesi, ebeveynlerin ebeveynlik yükümlülüklerini yerine getirmeyi bırakması ya da ebeveynlerin tamamen yok olması gibi durumlar çocuğun iyilik hali adına risk teşkil etmektedir. Diğer taraftan çocuğun aile içinde ihmal veya istismara maruz kalması, özellikle ebeveynlerin çocuğun iyilik halini ihlal edici davranışlar sergilemeleri de çocuk adına risk teşkil edici unsurlar arasında yer almaktadır. Tüm bu olgular çerçevesinde “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramı gün yüzüne çıkmaktadır. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından aile temelli ve kurum bakımı temelli olmak üzere iki farklı hizmet modeli uygulanmaktadır (Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

Kurum bakımı hizmet modelleri, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar adına uygulanmakta olan en eski yöntemdir. Bu model, çocuğun ailesinin yanında bakım ve gözetiminin gerçekleştirilebilmesi için uygulanan mesleki müdahale, uygulama ve politikalara rağmen başarıya ulaşamaması durumlarında devreye girmektedir (Karataş, 2007).

Korunmaya ihtiyacı olduğu belirlenerek öz aileleri yanında bakım gözetimleri mümkün olmayan çocuklar haklarında 5395 sayılı kanunun 5.1.c. maddesi gereği (daha önce 2828 sayılı kanunun 22. Maddesi gereği alınmaktaydı) bakım tedbiri kararı alınmış olan çocukların ihtiyaç ve durumlarına göre belirli bir mekân içerisinde belirli bir vasma ve görev tanımına sahip görevli personel vasıtası ile bakım ve gözetimlerinin gerçekleştirilmesi durumu kurum bakımı hizmeti olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle ise kurum bakımı, benzer özellik ve ihtiyaçta olan çocukların toplu halde belirli bir alan içerisinde bakım ve korunmalarının sağlanması veya bir aile ortamında yaşama şansına sahip olmayan çocukların toplu halde kurum içerisinde yaşamlarını sürdürmesi ve bu sürede kendilerinin bakım ve gözetiminin anne ve babalarının yerine görevli personel tarafından gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Demirbilek, 1998). Çocuğun herhangi bir aile yanında değil; bir kuruluş çatısı altında görevli personel tarafından bakım ve gözetiminin gerçekleştirilmesi, sorumluluklarının üstlenilmesi aile temelli hizmet modellerinden bu modeli ayırt edici unsurdur. Burada ifade edilen kuruluş personeli ifadesi içerisinde ise bakım elemanları, en önemli rollerden birini haizdir.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuğun tespiti ile öncelikle ailenin ve çocuğun maddi ve psiko-sosyal yönden desteklenerek çocuğun ailesinin yanında kalmasının sağlanması öncelikli

hizmet temelini oluşturmaktadır. Öz ailesinin yanında bakımının mümkün olmaması durumunda çocuk koruyucu aile ve evlat edindirilme hizmet modellerinden biri ile aile temelli hizmet modellerinden yararlandırılmaya çalışılır. Aile temelli modellerin de mümkün olmaması durumunda çocuk kurum bakımı hizmetlerinden yararlandırılır. Zira 5395 sayılı kanunun 4.j. maddesinde de belirtildiği üzere kurum bakımı son çare olarak görülmektedir.

Kurum bakımı hizmet modelleri arasında, Çocuk Evleri (Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezine bağlı), Çocuk Destek Merkezleri ve Çocuk Evleri Siteleri olmak üzere üç farklı kurum bakımı hizmet modeli bulunmaktadır.

Çocuk Evleri Siteleri

Çocuk evleri sitesi modeli, ülkemiz genelinde uzun yıllar uygulanan ve kurum bakımı hizmet modelinin belki de temelini oluşturan yetiştirme yurdu ve çocuk yuvalarının modernize edilmiş ve çocuk yaşamına daha uygun koşullarla donatılarak iyileştirilmiş halidir. Buna göre eski olarak tabir edebileceğimiz yetiştirme yurdu/çocuk yuvası modeline göre çocuk evleri sitelerinin en ayırt edici özelliği, koğuş tipi bir yaşam modeli yerine müstakil, bahçe içerisinde evlerden oluşan bir site içerisinde ve aile yaşamına daha benzer koşullarda çocukların bakım ve gözetimlerinin yapılmasına yönelik fiziki koşullara sahip olmasıdır. 2828 sayılı kanunun 3.f.12. maddesinde de ifade edildiği üzere de çocuk evleri siteleri, korunmaya ihtiyacı olduğu tespit edilmiş olan çocukların bakım ve gözetimlerinin sağlandığı, aynı yerleşke içerisinde yer alan ev tipi sosyal hizmet birimlerinin bulunduğu kuruluşlardır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kendi kaynakları içerisinde detaylandırılacak olursa çocuk evleri siteleri, 0-18 yaş aralığında bulunan en fazla on iki çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşları ve gelişimleri dikkate alınarak site içerisinde inşa edilen, villa tipi müstakil evlerden oluşan, aile ortamına benzer nitelikte hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (ASHB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 2016)

Çocuk evleri sitelerinin ayırt edici özelliği olan müstakil bahçe içerisinde yer alan evlerden oluşan site yapısı ile çocuklara daha fazla kendilerine ait özel yaşam alanı sunulmuş ve daha fazla sayıda ve sabit olarak çalışan personelin görev yapması ile hizmet kalitesi artırılmış; bu koşullar ile çocukların temel güven duygularının daha sağlıklı gelişimi ve çocukların temizlik, düzen, arkadaşlık ilişkileri, sorumluluk alma gibi temel yaşam ve sosyal becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır (Aykul, 2019). Evlerin yer almakta olduğu arazi içerisinde çocukların kullanımına sunulan spor alanı, konferans salonu, park gibi alanların yanı sıra kuruluşun işleyişinin sağlandığı bir idari bina da bulunmakta; söz konusu idari bina içerisinde çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin takip edildiği, aile ve sosyal çevreyle ilişkilerinin ve izin-ziyaret hususlarının takip edildiği, çocukların alternatif sosyal hizmet modellerinden yararlandırılmasına dair mesleki çalışmaların gerçekleştirildiği sosyal çalışma görevlilerinden oluşan bir sosyal servis,

çocukların sağlık takiplerinin gerçekleştirildiği sağlık servisi, arşiv, muhasebe gibi hizmet birimleri bulunmaktadır (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008).

Çocuk evleri siteleri genel olarak 0-12 yaş aralığındaki çocuklara karma bir şekilde, 13-18 yaş aralığındaki çocuklar için kız ve erkeklere ayrı kuruluşlar halinde hizmet vermektedir.

Çocuk Evleri

2000 yılında pilot il olarak seçilmiş olan Ankara ilinde ilk kez uygulamaya konulan çocuk evi hizmet modeli, SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı koordinesinde çocuklar adına hizmet sunmuştur. İlerleyen süreçte hizmetin yaygınlaştırılmasına karar verilmesi sonrası 2005 senesinde bu model diğer illerde de uygulamaya konulmuştur (Yazıcı, 2013). 2005 yılında yayımlanan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 26. Maddesi kapsamında 2828 sayılı kanununun 3.f.11. maddesine eklenen ibare ile çocuk evleri hizmet modeli, kurum bakımı hizmet türü olarak ilk kez tanımlanmıştır. Söz konusu ibarede çocuk evleri “0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleri” ifadeleriyle tanımlanmıştır. 2008 yılında 27015 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte ise çocuk evleri: “her ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde tercihen il merkezinde okul ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuğun kaldığı evler” şeklinde belirtilmiştir (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008; Başer, 2013; Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

Türkiye genelinde yaygınlaşması sonrası mevcut düzende çocuk evleri koordinasyon merkezi müdürlükleri, her ilde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine bağlı olarak hizmet vermekte ve bu merkezlere bağlı belirli bir plana istinaden ilin belirli yerlerine dağıtılmış olan çocuk evleri bulunmaktadır. Bu evler diğer kurum bakımı modellerinden farklı olarak günlük hayatta birçok ailenin yaşamakta olduğu daire tipi evlerdir ve sosyal yaşam ile iç içedirler. Ayrıca bu evlere çocuk evi olduğunu belirten dışardan bakınca anlaşılabilir bir tabela da asılmamaktadır. Söz konusu bu evlerde içinde bulunduğu apartmanın ve dairenin fiziksel koşullarına uygun olarak çocuklar için yatak odaları, yemek ve etkinlik gerçekleştirebilecekleri bir salon, banyo, mutfak, tuvalet ve evin imkânları dâhilinde ihtiyaç duyulan diğer bölümler bulunur. Anlaşılacağı üzere çocuk evinin normal bir evin iç mekânından pek de farkı bulunmamaktadır. Genellikle üç oda ve bir salondan oluşan evlerde yatak odaları çocuklar için ikişer kişi kalacak şekilde dizayn edilmekte, oda içerisinde çocukların kıyafet dolapları ve diğer basit eşyalarını koyabilecekleri küçük dolaplar (şifonyer vb.) bulunmaktadır. Yatak odalarının daha büyük olması durumlarında çocukların kitaplarını koyabilecekleri kitaplık ve ders çalışma masası da yatak odalarında mevcut olabilmektedir (Aykul, 2019).

Çocuk evleri koordinasyon merkezi müdürlüklerinde ise sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, çocuk gelişimci, hemşire gibi çalışanlar bulunmakta olup bu çalışanlar ile çocukların durumları takip edilmekte: sağlık, eğitim, aile ve akraba ilişkileri, izin, bakım, gelişim gibi işlemleri de gerçekleştirilmektedir. Koordinasyon merkezi müdürlükleri, çocuk evleri arasında koordinasyonu sağlamakla da yükümlüdürler. Bu merkezlerde yaş aralığı en fazla üç olacak şekilde evler kurulmaktadır. Ancak kardeşlerden oluşan bir ev oluşturulacak olması durumunda ise yaş ve cinsiyet ayrımı gözetilmemektedir (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008).

Çocuk Destek Merkezleri

Çocuk destek merkezleri, suç mağduru olan, suça sürüklenen ya da sokakta yaşamakta olan çocuklara yönelik hizmet vermek amacıyla kurulmuşlardır. Bu merkez daha önce çocukların mağduriyetlerine göre “çocuk ve gençlik merkezleri(ÇOGEM), koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri(KBRM) ve bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri olarak(BSRM)” adlandırılmakta iken bu isimlendirme çocukların mağduriyetlerine işaret etmesinden ve çocukları damgalamasından ötürü 19/02/2014 tarihli resmi Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6518 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda çocuk destek merkezi olarak yeniden adlandırılmıştır (ASPB, akt. Tuncer & Erdoğan, 2018, s. 522-523). Öte yandan söz konusu bu kuruluşların tek bir isim altında birleştirilmesinin önemli bir diğer sebebi de kurumların adlarında yer alan “rehabilitasyon” ibaresinin işaret etmekte olduğu tedavi anlamından öte aslında bu merkezlerde psikososyal desteğe yönelik faaliyetlerin yürütülüyor olmasından kaynaklı bir ikilemin var oluşudur (Keçe, 2018).

Güncel durumda ise çocuk destek merkezi müdürlükleri, 29 Mart 2015 tarih ve 29310 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanması neticesinde yürürlüğe giren Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği ile işleyişini sürdürmektedir. Çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması, fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu tespitlere istinaden müdahalelerin gerçekleştirilmesi, yine çocukların aile, akraba ve yakın çevresine dair çalışmaların gerçekleştirilerek aile temelli hizmet modellerinden yararlandırılmasına dair hizmetler sunan bu merkezler: suç mağduru, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi alanlarda, 11-14 ve 15-18 olacak şekilde iki farklı yaş grubuna ve cinsiyete göre ayrı ayrı ihtisaslaştırılmış olarak hizmet vermektedirler. Çocukların durum ve ihtiyaçlarına göre ayrı ayrı ihtisaslaştırılmış olan merkezlerde, çocukların duygusal travmaları sonucunda oluşmuş örselenme ve davranış problemlerini giderme ve azaltma, bireysel farklılıklara göre olumlu tutum ve davranış değişikliği oluşturma, toplum ve sosyal çevre ile uyumlu bir şekilde yaşayabilme adına Anka Çocuk Destek Programı uygulanmaktadır. Bu program, çocukların vaka fark ve detaylarına göre kişilik gelişimlerinin sağlanması, travmaların ortadan kaldırılması ve

olumlu tutum ve davranışlar geliştirmesine yönelik çalışmaları kapsamaktadır (ÇHGM, 2022).

Çalışma Kavramı

Çalışma, kelimenin temel anlamı olan “çalışmak işi, emek” gibi anlamlardan öte bu araştırmamızda insanın ihtiyaçlarından kaynaklanan ve medeni bir varlık olarak insanın toplumsal ilişkileri sonucu ortaya çıkan bir olguya işaret etmektedir (Grint, 2005; akt. Adıgüzel & Yüksel, 2011). Diğer bir bakış açısıyla çalışma, insanın sosyal hayat içerisindeki en önemli konumunu, insan yaşamının büyük bir kısmını oluşturan ve kişisel değer sembolü olarak değerlendirilen bir olgudur (Keith, 1998: 1; akt. Turan, 2018).

Günümüzde işaret ettiği anlamdan farklı olarak Sanayi Devrimi öncesi çalışma, insanların günlük ihtiyaçlarını giderebilme adına ortaya koydukları eylemleri kapsar niteliktedir. Ancak özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda endüstrileşme ile birlikte çalışma kavramı bir örgütte düzenli olarak çalışıp istihdam edilmeyi ve bu emek karşılığında ücret almayı ifade eder hale gelmiş ve insanlık tarihine paralel bir gelişim göstermeye devam etmiştir (Ören & Yüksel, 2012).

Günümüzde ise çalışma kavramı modern bir icat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir iş olarak değerlendirildiğinde ise çalışma, sanayileşmenin bir ürünüdür ve ekonomik gerçekliğin getirisi olan birtakım kurallar ile çevrilmiştir. Artık modern toplumlarda kişi, yapmış olduğu iş ile özdeşleşmiş ve yapılan iş ve çalışma, kişiliğin kimliğinin belirlenmesinde önemli bir etken haline gelmiştir. Bu duruma ek olarak yapılan iş, kişinin sosyal hayata katılımında da önemli bir etken haline gelmiştir. Tüm bu aktarılanlar çerçevesinde çalışma, hayatı kazanmak ve idame ettirmekten öte bir konumu haizdir, insanlar artık sadece para kazanmak için çalışmaz; zira artık para kazanmanın dışında en az onun kadar önem arz eden durumlar da mevcuttur. Nihayetinde insan sosyal bir varlıktır (Yıldız, 2010). Bu sebeple çalışan, vermiş olduğu emek karşılığında kazanılan paranın tatmin ediciliği dışında; yaptığı iş gereğiyle saygı görmek, iş hayatında benimsenmek ve önemsenmek gibi arayışlara girmektedir. Tüm bunlarla beraber sosyal hayat adına yeterli zamana ve imkana sahip olabilmek, iş yaşamında adil koşullara sahip olmak, yaptığı işin çıktılarında aktif rol oynayabilmek ve buna bağlı tatmine ulaşabilmek gibi durumlar çalışanın, çalışma deneyimi konusunda önem ihtiva etmektedir.

Tüm bu aktarılanlar çerçevesinde, korunma ihtiyacı olan çocuklarla sürekli etkileşim içerisinde olan ve bu alanda aktif ve etkin bir rol üstlenen bakım personellerinin çalışma serüvenleri içerisinde karşı karşıya kaldıkları problemler, onların gerçekleştirmiş olduğu işin kalitesine de doğrudan etki etmektedir. Ancak, çocuk alanında görev yapan bakım personellerinin çalışma hayatı problemlerini irdelemeden önce bu çalışanların görev aldığı kuruluşların genel yapısına değinmek ve “Bakım Personeli Kimdir?” sorusuna cevap bulma arayışı, araştırmanın değişkenlerini tanıyabilmek adına kıymetlidir.

Bakım Elemanı

Herhangi bir sebepten ötürü korunmaya ihtiyacı olduğu tespit edilerek koruma altına alınmış ve biyolojik aile yanında bakılmaları ya da diğer aile temelli hizmet modellerinden yararlandırılmaları mümkün olmayan çocuklar, yukarıda da bahsedildiği üzere çocuk evlerinde, çocuk evleri sitelerinde ya da çocuk destek merkezlerinde kurum bakımı hizmet modellerinden yararlandırılmaktadır ve bu çocukların kuruluş süreçlerinde bakımlarından ise bakım elemanları sorumludur. Çocukların bakım süreçlerinde en etkin role sahip bu personellerin bir evin sorumluluğunu üstlenebilecek yaş ve nitelikte olması, hal ve hareketleri, davranışları vb. durumları ile çocukların sağlıklı ve kişilikli yetişmesine katkıda bulunacak örnek insanlar olması büyük önem arz etmektedir (Özaydın Demirbaş, 2019).

Bakım elemanı ibaresi, 2008 yılında yayınlanmış olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4.a. maddesinde yer alan "Bakıcı anne/bakım elemanı: Çocuk evlerinde çocukların gelişiminden ve bakımından sorumlu personel" ifadesiyle ilk kez mevzuatta yer almıştır. Söz konusu yönetmeliğin 13. maddesinin 1. bendinde yer alan ibareye göre bakım elemanı olabilmek için kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünden mezun olmak, lisans, ön lisans, lise hemşirelik bölümü mezunu olmak veya lise mezunu olup çocuk bakımı konusunda sertifika sahibi olmak gerekmektedir. Yönetmeliğin 13. maddesinin devamında yer alan 2. bendinde ise bakım elemanlarının görev ve sorumlulukları özetle; "Çocuk evinde kalan çocukların yeme, içme temizlik, giyinme, soyunma vb. her türlü bakımı ile yakından ilgilenerek çocuklara her konuda rehberlik etmek ve aile ortamına benzer şekilde çocuk evinin tertip ve düzenini sağlamak"tır. Bakım elemanları, çocuklarla ilgili yapılacak işlerde ve çocuk evinin işleyişinde çocuk evi sorumlusuna karşı sorumludur. Ayrıca yönetmeliğin 15. maddesinde çocuk evleri faaliyetlerinin 24 saat esasına dayalı olarak yürütüleceği ve her çocuk evi için en fazla üç bakım elemanı görevlendirilebileceği; personelin çalışma gün ve saatlerinin çocukların günlük yaşamları dikkate alınarak, aylık olarak düzenleneceği ve bayram ve tatil günleri ile sosyal etkinliklerin düzenlendiği günlerde çocuk evi sorumlusunun gerekli gördüğü takdirde personeli görevlendirebileceği bilgisi de yer almıştır (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008).

Bakım elemanı ibaresinin yer aldığı bir diğer mevzuat ise 2015 yılında yayımlanan Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğidir. Yönetmeliğin bakım elemanlarının nitelik, görev ve sorumluluklarını detaylandığı 40. Maddenin ilk bendinde bakım elemanlarının yirmi beş yaşını doldurmuş, söz ve davranışları ile çocuklara rol model olabileceği yapıda ve sağlıklı iletişim becerilerine sahip olan bireyler olması gerektiği belirtilmiştir. Devamında bakım elemanlarının; lisans mezunları, ev ekonomisi, ev idaresi, çocuk gelişimi ve sosyal hizmetler bölümlerinin ön lisans mezunları ile kız meslek liselerinin ev ekonomisi, çocuk

gelişimi ve eğitimi veya dengi bölümlerin mezunları, sağlık meslek liselerinin hemşirelik, acil tıp teknisyeni bölümü mezunları ile bu bölümlerin lisans veya ön lisans mezunları ile lise ve dengi ya da ön lisans mezunları içerisinde çocuk bakımı konusunda Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen eğitim sertifikalarına sahip olanlar arasından seçileceği bilgisi yer almıştır. Yönetmeliğin 40. maddesinin 2. bendinde bakım elemanlarının görev ve yetkileri ise özetle; “Çocuğun danışmanı tarafından oluşturulan günlük çalışma programına göre çocukları takip ederek çocuklar hakkında danışmana bilgi vermek, günlük yaşam sürecinde çocuklara rehberlik yaparak temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak, çocukların hayata hazırlanması için gerekli olan yemek yeme, temizlik, hijyen, kişisel bakım, ders çalışma, düzenli uyuma gibi alışkanlıklar kazanmasına yardımcı olmak, çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel yönden sağlıklı gelişimleri için verilen tüm görevleri yapmak, çocukların sağlık durumlarını yakından takip ederek tedavileri için gerekli mercilere bilgi vermek kazalara karşı korunması için tedbirler almak” şeklinde sıralanmıştır. Söz konusu maddenin 3. bendinde ise bakım elemanlarının sorumlu danışmana ve merkez müdürüne karşı sorumlu oldukları belirtilmiştir (Çocuk Destek Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 2015).

Tüm bu aktarılanlar göz önünde bulundurulduğunda bakım elemanları, çocuk alanında belirli bir eğitim seviyesine sahip olup korunma altında bulunan çocukların kurum bakımı serüvenlerinde, gündelik yaşantılarında çocuklara en yakın konumda olan, onlarla sürekli etkileşim halinde bulunan, gündelik ihtiyaçlarının karşılanmasından davranış kazanımına, öz bakım ve temizliklerinden yaşamlarına rehberlik etmeye kadar çok önemli görevleri haiz, çocuk için büyük değere sahip “ebeveyn” konumuna en yakın rolü üstlenen personeldir. Diğer yandan anne ve babadan ayrı yaşamak durumunda kalan koruma altındaki çocukların güven, sevgi ve şefkat içinde ikili ilişkiler kurabilmeleri için tekrar güvenle bağlanıp bu temelde ilişkiler kurabilecekleri yetişkinlere sahip olması oldukça kıymetlidir. Bu bağlamda kurum bakımı hizmet modelleri içerisinde aileye benzer yaşam ortamlarında hayatlarını idame ettiren çocuklarla sürekli etkileşim içerisinde bulunan ve gün boyu en yakın temasa sahip bakım elemanlarının rolü çok kıymetlidir (Boztilki, 2013). Mesaisinin tamamını kurum bakımının sağlandığı birimlerde sürekli çocuklarla iç içe geçirmekte olan bakım elemanlarının çocukların fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerinde çok büyük etkileri bulunmaktadır (Tibilli, 2021).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri ev tipi sosyal hizmet birimi olarak nitelendirilmekte olup “Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri; çocuk, kadın, engelli ve yaşlılar ile bakım veya barınma ihtiyacı olan kişilere hizmet verilen mesken niteliğindeki yatılı sosyal hizmet birimleri” olarak tanımlanmaktadır (Madde 3/f/11-13). Aynı kanunun personel statüsü başlıklı 16. maddesinde “ev tipi sosyal hizmet birimleri, 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 4’üncü maddesinin birinci fıkrası hükmü kapsamındadır.” denilmektedir. 4857 sayılı iş kanununun istisnalar başlıklı 4. maddesinin “e” bendi “ev hizmetleri”nde çalışanların kanun kapsamı dışında olduğunu

belirtmektedir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun istihdam şekilleri başlıklı 4. maddesinin “d” bendi kamuda görev yapan “işçi” personeli tanımlayarak işçiler hakkında 657 DMK hükümleri uygulanamayacağı söylenmektedir. Çocuk evlerinde ve çocuk evleri sitelerinde çalışan işçiler memur statüsünde olmadığından 657 sayılı DMK kapsamı dışına itilmekte, 2828 sayılı kanunda belirtilen hüküm ile de 4857 sayılı İş Kanunu kapsamı dışına çıkarılmaktadır. Bu kurumlarda çalışan işçilerin dolayısıyla bakım elemanlarının çalışma statüsü açısından hangi mevzuata tabi olduklarına dair belirsizlikler mevcuttur.

Çocuk evlerinde bir eve en fazla üç bakım elemanı görevlendirilebilmekte ve genellikle 24 saatlik vardiya (24/48) ile çalışılmaktadır. Çocuk evleri sitelerinde çalışan bakım elemanlarının çalışma saatleri, iş sözleşmelerine ve idarenin kararına bağlı olarak 8-12-24 saatlik vardiyalar şeklinde değişebilmektedir. Çocuk destek merkezleri ev tipi sosyal hizmet birimi olmadığından burada çalışan bakım elemanları 4587 sayılı iş kanuna tabidir ve çalışma saatleri, idarenin kararına bağlı olarak 8 ya da 12 saatlik vardiyalar şeklinde değişebilmektedir.

Yöntem ve Teknik

Bu çalışmada, Türkiye genelinde çocuk kuruluşlarında çalışmakta olan bakım elemanlarının sosyo-demografik özelliklerinin tespitine yönelik 5 adet soru ile soru formunun son kısmında kişilere yazılı olarak kendilerini ifade edebileceği “Çalışma deneyimlerinize dair söylemek istediğiniz hususları yazar mısınız?” şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuştur. Hazırlanan soru formunun, bakım elemanı olarak görev yapan 20 kişiye ön deneme uygulaması yapılmış ve gerekli düzenlemelerden sonra soru formu “Google formlar” üzerinden erişime sunulmuştur. Formun kartopu ve grup çalışması yöntemiyle Türkiye’nin farklı yerlerinde çalışan bakım elemanlarına ulaşması için tanıdıklar ve sosyal medya kullanılmış ve soru formunu tamamlayan kişilerden tanıdığı diğer bakım elemanlarına da formu göndermesi talep edilmiştir. Uygulanan bu forma Türkiye’nin 50 farklı şehirden 182 bakım elemanı katılım göstermiştir. Son soruya verilen cevapların bakım elemanlarının sorunlarını, ihtiyaçlarını, istek ve deneyimlerini yazılı metinler ile izah etmesi üzerine yazılan cevapların içerik analizleri yapılarak nitel bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Nitel çalışma, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların ve algıların doğal ortamında, bütüncül ve gerçekçi bir biçimde açığa çıkarıldığı bir araştırma türüdür. Sosyal bilimlerde insan ve toplum davranışları incelendiğinden ve her insan biricik olduğundan insan davranışlarını sayılarla açıklamak zordur. Bu nedenle nitel araştırmalarda insan faktörü asıldır çünkü insanın yapısında öznellik vardır (Atkinson, 2007; akt. Aydın, 2018). Nitel araştırmalar özellikle duyguların ve tutumların ölçümünde faydalıdır. İnsan tutumunun ölçüleceği araştırmalarda bazen niteliksel unsurlar göz ardı edildiğinde araştırma anlamsız hale gelebilmektedir (Harvard University, 2014; akt. Aydın, 2018). Nicel yöntemlerle sosyal konularda ölçüm

yapıldığında kişilerin düşünceleri alınabilir ancak bu düşünce ve davranışın nedeni açıklanamaz. İnsan ve toplum davranışlarının sebebinin anlamak için nitel araştırmalara ihtiyaç vardır (Arslan, 2012). Nitel araştırmalar, olgu ve olayları doğal ortamında tümevarımcı bir yaklaşımla tanımlamakta ve katılımcıların bakış açılarını yansıtmaktadır. Araştırmacının katılımcı rolünün olması, bütüncül bir bakış açısına sahip olması, doğal ortama duyarlı olması, esnek olması, algıların ortaya çıkmasını sağlaması nitel araştırma yöntemlerinin diğer önemli özellikleridir (Çokluk, Yılmaz, & Oğuz, 2011). Bu açıdan bakıldığında; araştırma formunda yer alan “Çalışma deneyimlerinize dair söylemek istediğiniz hususları yazar mısınız?” sorusu katılımcıların duygu, düşünce, sorun ve önerilerini ifade etmek istediklerini göstermekte ve katılımcı bakım elemanlarının bakış açıları ile söz konusu mesleğin ve çalışma alanının problemlerini tanımlamaktadır. Bu nedenle çalışmada bakım elemanlarının yazılı ifadelerinin analizi adına nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Türkiye'nin farklı illerinde bulunan çocuk kuruluşlarında görevli 182 bakım personelinin sorunlarını ve diğer hususları kendi ifadeleri ile aktardığı yazılı metinler veri olarak kaydedilmiş olup söz konusu veriler içerik analiz kurallarına ve amaca uygun olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde “MAXQDA” programı aracılığıyla katılımcıların ifadelerinin yer aldığı yazılı metinler içerik analizine tabi tutularak sıklık arz eden kelime grupları ve anahtar kelimeler tespit edilerek söz konusu metinlerdeki sorun olarak bildirilen temalar ve diğer hususlar ortaya çıkarılmış; ortaya çıkan temaların sayı ve yüzdeleri oluşturularak grafiğe dökülmüştür. İçerik analizi neticesinde oluşturulan grafik, yorumlama tekniğine tabi tutulmuştur.

Bulgular ve Değerlendirme

Katılımcılara ait demografik veriler, yapılan analizler sonucu elde edilen tablolar ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş Analizleri

Yaş Ortalaması	36,12
Ortanca Yaş	36
Sıklığı En Fazla Olan Yaş	33
En Büyük Yaş	55
En Küçük Yaş	21

Katılımcıların yaş ortalaması yapılan analiz sonucu 36,12 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar içerisinde en büyük yaş olarak 55, en küçük yaş olarak ise 21 yaş tespit edilmiştir. Bakım elemanlarında yaş aralığının fazla ve kuruluşlar özelinde dengeli olması çocukların çeşitli yaşlardaki yetişkinlerle iletişim kurması açısından avantajlı bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sıklık	Yüzde
-----------------	---------------	--------------

Kadın	134	73,6
Erkek	48	26,4
Toplam	182	100,0

Katılımcıların %73,6'sının kadın, %26,4'ünün erkek olduğu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Medeni Durumları

Medeni Durum	Sıklık	Yüzde
Bekar	22	12,1
Evli	142	78,0
Boşanmış	18	9,9
Toplam	182	100

Katılımcıların %78'inin evli olduğu %12,1'inin bekar ve %9,9'unun boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Sıklık	Yüzde
Lise	74	40,7
Ön Lisans	53	29,1
Lisans	52	28,6
Yüksek Lisans	3	1,6
Toplam	182	100

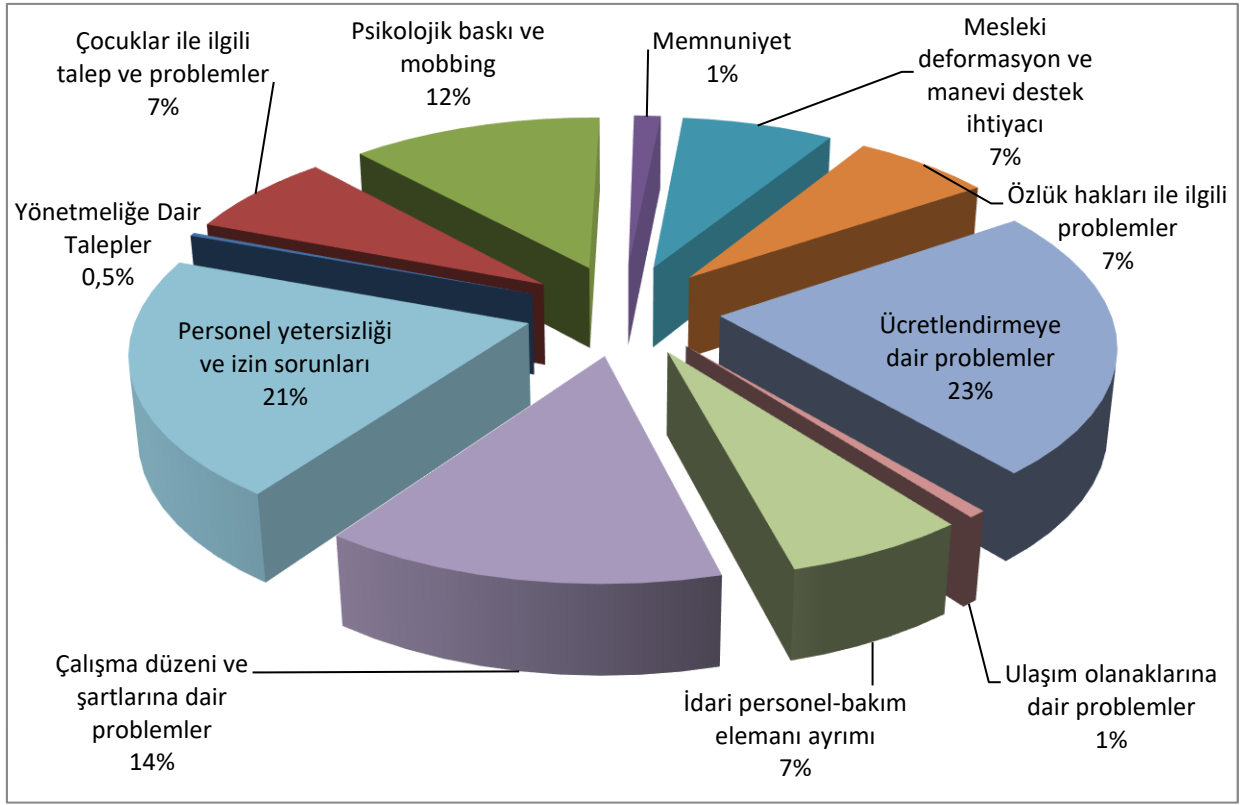
Katılımcıların %40,7'sinin lise, %29,1'inin ön lisans, %28,6'sının lisans ve %1,6'sının yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Sıklık	Yüzde
Marmara	42	23,1
Akdeniz	12	6,6
İç Anadolu	57	31,3
Ege	6	3,3
Güneydoğu Anadolu	11	6,0
Doğu Anadolu	22	12,1
Karadeniz	32	17,6
Toplam	182	100

Katılımcıların %31,3 oranla büyük çoğunluğu İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan illerde görev yapmaktadır. Akabinde %23,1 ile Marmara Bölgesi ve %17,6 oranla Karadeniz Bölgesi gelmektedir.

Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan bakım elemanlarının söylemek istedikleri diğer hususların sıklığı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Tüm katılımcılardan elde edilen veriler derlenerek bakım elemanlarının işaret ettikleri sorunlar ve bu sorunların ifade ediliş çokluğuna dair istatistiksel veriler grafikte belirtilmiş ve bu hususlara dair değerlendirme ve yorum yapılmıştır.

Grafik 1. Katılımcı Bakım Elemanlarının Cevaplarına Göre İçerik Analiz Grafiği

Not: Herhangi bir katılımcının “Söylemek istediğiniz diğer hususlar varsa yazar mısınız?” sorusuna karşı yazmış olduğu ifadeler bir veya birden fazla sorun veya hususa işaret etme durumundan kaynaklı yukarıda yer alan grafik oranları toplamı %100'lük bir tam orana denk gelmemektedir.

Grup çalışmasında yer alan katılımcıların belirtmek istediği hususlar kısmında yönetmeliğe dair değişiklik olması gerektiği düşüncesi yüzdeler olarak 0.5'lik bir oranla yansımaktadır. Her ne kadar bu oran oldukça düşük olarak görünse de bakım elemanlarının dile getirdiği “Çalışma düzeni ve şartlarına dair problemler, Çocuklar ile ilgili talep ve problemler,” gibi diğer problemler de mevzuat temelli olarak ortaya çıkan sorunlar olmakla beraber mevzuatta değişiklikler ve yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu talebine işaret etmektedir.

“Umarım bir gün çocuk evlerinin yönetmeliği değişir A dan Z ye” (180. Katılımcı)

Bakım elemanlarının sorulan soruya vermiş olduğu yanıtlar neticesinde dile getirdikleri bir diğer husus ise “çocuklar ile ilgili talep ve problemler” olarak yer almıştır ve 182 katılımcı içerisinde 23'ünün çocuklara dair sorunları dile getirdiği görülmüştür. Katılımcıların ifadelerine göre bu durumun alt başlıklarını çocuklara karşı yeterli yetkiye sahip olunmaması, çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmakta yaşanan problemler ve çocukların sosyal hayata uyum sağlamakta karşılaştıkları sorunlar oluşturmaktadır. İncelenen ifadeler neticesinde bu hususların çocukların yetiştirilmesi ve mesleki

süreçlerine dâhil olunması noktasında bakım elemanlarının görüşlerinin yeteri kadar dikkate alınmamasından ve çocukların şahsi temizlikleri ve alması gereken ev içi ve dışı sorumlulukların bakım elemanı tarafından gerçekleştirilmesinin beklenmesinden kaynaklı olduğunun belirtildiği görülmüştür. Buna dair bazı katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Hizmet verdiğimiz çocuklara yaptırım gücümüz maalesef yok. Olmadığı gibi amirlerimiz tarafından çocuklar karşısında hizmetçi gibi gösterilmek ve çocukları geleceğe hazırlamak adına hiçbir şey yapamamak oldukça acı verici. Bu çocuklar 18 yaşını doldurup kurumdan ayrıldıklarında asla ve asla kendi ayaklarının üstünde durabilecek yetiye sahip olmuyorlar maalesef. Bunları bile bile hiçbir şey yapmamak ve çözüm olamamak da ayrıca üzücü.” (42. Katılımcı).

“Yetiştirdiğimiz çocuklar üzerindeki hakimiyet ve yetkilerimiz az. Çocukların kendi kendilerine yeterliliklerini sağlamamız gerekirken çocukların yapması gereken (şahsi temizlikleri- oda temizlikleri) bizlere yükleniyor. Bizlerin yöneticiler tarafından temizlik elemanı ve aşçı gibi görülmemiz çocukların üzerindeki otoritemizin azalmasına neden oluyor.” (104. Katılımcı).

“Koruma ve bakım altındaki çocuklarımızın her türlü bakımı sağlanıyor ancak çocuklar emeksiz çabasız her zaman her yerde yaşamlarını sürdürebileceklerini düşünüyorlar, kuruluştan çıkan çocuklar sudan çıkmış balık gibi hayatını nasıl idame ettireceğini bilmiyor, emek sarf etmeden her şeye ulaşabileceklerini düşünüyorlar, çocuklar uzun tatil dönemlerinde küçükte olsa sorumluluk alıp -bu ne olur bilemiyorum- emek sarf ederek hayatını idame ettirmeyi öğrenmeli. Bu konuda çocuklarımız için çalışmalar yapılmalı” (126. Katılımcı).

“Üstlerimiz hiçbir zaman çocuklar hakkında bizlere söz ve karar hakkı vermiyorlar ev içinde en ufak bir karar verme hakkımız bile yok yemek pişirmede bile tüketilecek sebzenin sırasına zamanına karar verecek kapasitede görmüyorlar bizi...” (155. Katılımcı).

Katılımcılar tarafından işaret edilen diğer bir sorunun “Ulaşım olanaklarına dair problemler” (%1,1) olduğu görülmüştür. İncelenen cevaplarda iş yerine ulaşmada var olan sorunlar ve çocuklar ile personelin etkinlik vb. durumlarda ulaşımına dair sunulan imkânların yetersizliğine işaret edildiği görülmüştür:

“Çocuklara bakım elemanı nezaretinde izinler yazılıyor bu izinlerde kuruluş servisi ile değil ya yürüyerek ya da toplu taşıma araçları ile ulaşım sağlanıyor, yolda yaşanacak herhangi bir kaza durumu bizi yeterince tedirgin ediyor...” (155. Katılımcı).

“İş yerimiz Ankara’nın dışında ulaşım zorluğu yaşadığımız halde. Son duraktan kuruluşumuza 3km yürümek zorunda kalıyoruz.” (61. Katılımcı).

Verilen yanıtlar içerisinde %20,7’lik ciddi bir oran, katılımcı her beş bakım elemanından birinin psikolojik baskı ve mobbinge maruz kaldığını ifade etmektedir. Aktarılan duruma dair ifadeler incelendiğinde, bakım elemanlarının çalışma ilişkileri içerisinde kendilerine saygı gösterilmemesi, yaptıkları işlerin küçümsenmesi, bakım elemanlarından beklenen temizlik, yemek yapma ve bazı ekstra işler sebebiyle oluşan değersiz hissetme durumu, görev tanımları dışında yer alan işlere görevlendirilme görevi yerine getirmeme durumunda yaptırım ile tehdit edilme gibi hususların yer aldığı görülmüştür:

“Hakkettiğimiz değeri elde etmek istiyoruz çok zor ama kutsal bir görevimiz var bunun bilinmesi ve bize daha iyi davranılmasını istiyoruz ikinci sınıf bir muamele yapılmasını istemiyoruz yükün tamamı bizim üzerimizde ama yine de en değersiz biziz.” (133. Katılımcı).

“İş yerimizde idare tarafından mobbing uygulanarak çalıştırılıyor, bakım personelleri görevleri dışında diğer iş dallarında da çalıştırılıyor...” (43. Katılımcı).

“...kimseden saygı görmediğimiz gibi zaman zaman hor görülüyor buda bize değersiz hissettiriyor...” (63. Katılımcı).

“...çocukları saatlik izine çıkarmak istemememiz halinde ‘izini yazarım eğer götürmezseniz hakkınızda gerekli işlemi yaparım’ deniliyor...” (150. Katılımcı)

Katılımcı bakım elemanlarının işaret etmiş olduğu bir diğer önemli husus ise “mesleki deformasyon ve manevi destek ihtiyacı” olarak tespit edilmiştir. 182 bakım elemanı içerisinde 28 personelin işaret ettiği bu duruma dair yer alan ifadelerle göre çalışanlar, çalışma temposundaki yoğunluk, idarece değer verilmeme ve saygı görmeme gibi durumlar sonucu hissedilen değersizlik algısı, idarece verilen fazla görevler neticesinde çocuklarla yeterince vakit geçirememesi ve bağ kuramama, işyerinde dürüstlük ve adalet ilkelerine uygun bir düzenin sağlanamaması gibi durumlar ve tüm bu durumların ve bu durumun aile ve sosyal yaşamlarına olumsuz etkisinden rahatsız oldukları görülmüştür:

“Yaptığımız iş dışarıdan nasıl görünüyor bilmiyorum fakat biz bu topluma birey yetiştiren ve onları hayata hazırlayıp elimizden geldiğince doğruyu öğretmeye çalışan hayat öğretmenleriyiz. Bizlerin desteğe ve anlayışa ihtiyacımız var, yaptığımız iş hiç küçümsenecek bir iş değil, bunu öncelikle yöneticilerimizin bilmesini isterim. Teşekkürler” (94. Katılımcı)

“...Aniden yapılan farklı çocuk evlerindeki nöbetler son 2 ile 3 gün kala haber verilmektedir bu yüzden psikolojik olarak yıpranmaktayız. Aile hayatımız, sosyal hayatımız büyük sekteye uğramaktadır. Göreve ilk başladığımız

yıllarda işle ilgili motivasyonumuz çok yükseltiyordu buda biz çalışanların gayretini, samimiyetini ve fedakarlığı arttırıyordu böylelikle iş gibi görmenin dışında manevi olarak çok fazla etkisini görüyorduk şimdi ise bunların hiç birisi yaşanmıyor maalesef...” (13. Katılımcı).

“Eleman eksikliğinden dolayı 24/24 çalışmakta olduğumuz zamanlarımız dahi oluyor. İnsan bünyesinin kaldıramayacağı mesai saatlerine maruz kalıyoruz.” (181. Katılımcı).

“Çok çalışıyoruz, yıpranıyoruz, ailemize zaman ayıramıyoruz, psikolojik olarak rahat değiliz, hem kurum baskısı hem de iş yükü bizleri bedenen ve psikolojik olarak çok fazla yormakta” (66. Katılımcı).

Bakım elemanlarının ifadeleri neticesinde %11,4'lük bir oranla ortaya çıkan diğer bir husus ise özlük hakları ile ilgilidir. İlgili içeriklere uyan cevaplar incelendiğinde kişilerin tayin ve becayiş haklarının bulunmaması durumunun aile yaşantılarında birtakım problemleri beraberinde getirdiği, eşi ve ailesi başka şehirde çalışıp yaşayan bireylerin aileleri ile bir arada yaşamını sürdüremediği ya da iş günlerinde şehirler arası yolculuk yapmak durumunda kaldığı; ayrıca görevde yükselme ve unvan değişikliği haklarının bulunmamasının motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediği ifadelerinin yer aldığı görülmüştür:

“Kurumlar arası değişikliğin olmaması, tayin ve becayiş olmaması, kadrolu işçi haklarından tam olarak yararlanamıyoruz.” (102. Katılımcı).

“Lisans mezunu bir matematik öğretmeni olarak, yükselebilmek isterim, önümüzün açılmasını, farklı alanlarda çalışabilmeyi isterim.” (40. Katılımcı).

“...ilinde ikamet etmekteyim. Eşim astsubay ve zorunlu görev yaptığından evimi taşıyamıyorum. Bulduğum iş yeri de ...'dadır(farklı bir şehir) tayin hakkı verilmediğinden aile bütünlüğünü sağlayamıyoruz.” (39. Katılımcı).

%39,7 oranı ile katılımcıların en fazla rahatsızlık duyduğu, yapılandırılması ve geliştirilmesi istenen problemin “ücretlendirmeye dair problemlerin” olduğu tespit edilmiştir. Bakım elemanlarının ilgili sorunlara dair yanıtları incelendiğinde: bakım elemanlarının kademe-derece gibi çalışma sürelerine derecelendirmelerinin olmadığı ve bu sebeple çalışma sürelerinin artmasına karşı herhangi bir ücret artışının bulunmadığı, ayrıca var olan ücretlerin yeterli olmadığı, yüksek vergi kesintilerinin bulunduğu, eğitim seviyelerine göre ücret farklarının oldukça düşük olduğu ya da hiç olmadığı, fazla çalışma karşılığı ekstra ücret alamadıkları gibi nedenlerin yer aldığı görülmüştür:

“Ben bir üniversite mezunuyum fakat ilkokul mezunu ile aynı pozisyonda çalışmakta ve aynı maaşı almaktayım. En büyük şikâyetim budur.” (39. Katılımcı).

"...vergi dilimine girdiğimizde çok fazla kesintiniz oluyor enflasyon oranları dikkate alınarak iyileştirme yapılması temennimiz..." (163. Katılımcı).

"Aldığımız maaş ne yazık ki eskiye göre oldukça aşağıda kaldı, artmasını beklerken ne yazık ki artmadığı gibi herhangi bir artış da vergi dilimi kesintisi ile elimizden uçup gidiyor..." (123. Katılımcı).

"...aldığımız ücret kesinlikle çalıştığımız saatleri ve iş gücünü karşılamıyor." (67. Katılımcı).

"Çalışma saati olarak ayda 240 saat çalışmaktayız ve fazla çalışma ücretini alamıyoruz bunun için düzenleme yapılması gerekmektedir." (78. Katılımcı)

Diğer bir husus olarak %10,9 oranı ile katılımcıların rahatsızlık duyduğu sorunun "idari personel-bakım elemanı ayrımı" olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunun nedenlerine dair ilgili cevaplar incelendiğinde, idari personellerin bakım elemanlarına karşı sert ve tutarsız hareketler sergilediği, idari personellerin bakım elemanlarına yeterince değer vermemesi, çocuklara dair mesleki konularda bakım elemanlarının görüşlerinin göz ardı edildiği gibi nedenlerin yer aldığı anlaşılmaktadır:

"İdari personel gibi yemek saati ve yemeği aynı yerde bizde yiyebilmeliyiz." (21. Katılımcı)

"Çalışma şartlarımız çok ağır, yeterince dinlenilmiyoruz, itibar görmüyoruz değersiz hissettiriliyoruz." (65. Katılımcı)

"Saygı istiyorum, görüşlerimizin dikkate alınmasını istiyorum, ev sorumlularının üstümüzde hüküm sürmesini istemiyorum" (138. Katılımcı)

"...ikinci sınıf bir muamele yapılmasını istemiyoruz yükün tamamı bizim üzerimizde ama yine de en değersiz biziz." (133. Katılımcı).

Neredeyse katılımcı her 4 bakım elemanından 1'inin(%23,9) dile getirmiş olduğu husus ise çalışma düzeni ve şartlarına dair problemlerdir. Bir sonraki analiz edilecek husus olan "personel yetersizliği ve izin sorunları" temasıyla da kuvvetli ilişki içerisinde olan bu problemin alt başlıklarından bazılarının görev dağılımında yaşanan sorunlar ve sorumlulukların fazla oluşu durumları göze çarpmaktadır. İlgili cevaplar incelendiğinde bakım elemanlarının görev ve sorumluluklarının yeterli düzeyde açıklanmadığı, kendilerine yüklenen sorumlulukların fazla olduğu ve iş yeri dışında da çocuklarla ilgili ekstra sorumluluklar verildiğine dair ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Bu durumlara ek olarak dinlenme sürelerine dair problemlerin var olduğu, incelenen cevaplarda ise çalışmakta oldukları grup veya ev içerisinde sürekli çocuklarla birlikte oldukları, bu durumun işleyişin ve risklerin sürekli devam etmeyi sürdürdüğü, bu sebeple dinlenme gibi bir sürenin mümkün olmadığı ve bu duruma dair bir belirsizliğin var olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca personeller çalışma saatlerinin düzensiz olduğunu dile getirmiş: bazı

bölgelerde 24 saat mesai 48 saat istirahat, bazı bölgelerde ise sırasıyla 8 veya 12 saat mesai sonrası 16 veya 24 saat istirahat şeklinde çalışıldığı ve ülke genelinde bu duruma dair net bir çalışma usulünün bulunmadığı, yine izin durumlarında da personelin azalması sonrası nöbet dağılımlarında ve çalışma saatlerinde artışa mecbur kaldıkları, bu durumun yoğun iş temposunu beraberinde getirdiği ve çalışanların özel hayat, sosyal yaşam gibi alanlarına zarar verdiği yönünde bildirimlerin bulunduğu görülmüştür. Bu duruma işaret eden bazı katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Haftalık 45 saati geçmez denilen mesai saatleri bizlerde 72 saati bulmakta. Çocukların okulda olduğu ve uyumakta olduğu sıralar dinlenme hakkımız öne sürülerek iş yerinde geçirmiş olduğumuz zamanlar çalışmakta olduğumuz zaman dilimine dahil edilmiyor. Bu yüzden fazla çalışmalarımız meşru gösterilmeye çalışıyor. Bu durum bizi rahatsız etmektedir. İş yerinde çalışmaya hazır bir şekilde geçirdiğimiz dinlenme saatlerinin de mesaiye dahil edilerek 24 saatlik vardiyanın ardından 72 saatlik yasal dinlenme süremizin olması gerekir.” (178. Katılımcı).

“Bakım elemanlarının görev sorumluları ve çalışma şart, saatlerinin tam olarak belirlenmesi gerekmektedir.” (155. Katılımcı)

“Çalışma şartlarımız daha ağırlaştırıldı, sorumluluklarımız çok fazla arttı...” (131. Katılımcı).

Katılımcı bakım elemanlarının %35,3'lük büyük bir kısmı personel yetersizliğinden bahsetmektedir ve bu durum analizler ve yorumların yapıldığı daha önceki paragraflarda yer alan “mesleki deformasyon ve manevi destek ihtiyacı, çalışma düzeni ve şartlarına dair problemler” gibi problemler ile güçlü bir ilişki içerisindedir. Bu duruma dair cevaplar incelendiğinde çocuk evlerinde görevli en fazla 3 bakım elemanının bulunduğu, bu durumun yıllık izin veya diğer mazerete dayalı izinlerde görevli personel sayısının 2'ye düşmesine ve çalışanların 24 saat mesai 24 saat izin ve sonrası tekrar 24 saat mesai şeklinde çalışmak durumunda kaldığı; diğer yandan görevi bırakan bakım elemanları yerine yeni personel alınmaması durumunun da çalışma düzeninde ciddi problemlere yol açtığı ve iş yükünde ciddi artışa neden olduğuna dair bildirimler görülmüştür. Zira katılımcılar izin sorunlarını da ayrıca dile getirmiş; personel yetersizliği sebebiyle izinlerini diledikleri zamanlarda kullanamadıklarını ve izin kullanabilmek için her sene diğer personel ile ciddi bir planlamaya tabi tutulduklarını ifade etmişlerdir:

“Personel eksiği büyük sorun, emekli olanın ya da raporlu veya doğum iznine ayrılanların yerine gınaşırı desteğe gidilmektedir. Aile hayatımız, sosyal hayatımız büyük sekteye uğramaktadır. Kadroya geçmiş olmamıza rağmen izne ayrılanların yerine gınaşırı gidilmektedir ve yıllık izinlerimizi halen bir sonraki seneye devredemiyoruz.” (13. Katılımcı).

“Kurumumuzdaki anne yetersizliğinden ötürü 24 saatin üzerinde çalışmak zorunda kalıyoruz sürekli olmasa da bu süreçler çok zorlayıcı ve yıpratıcı oluyor...” (155. Katılımcı).

“Lütfen eleman sayısında artış olsun. Artık raporluların yerine nöbet tutmak istemiyoruz. Ayrıca yıllık izinler kullanılırken gün aşırı mesai yapmak istemiyoruz.” (6. Katılımcı).

“Raporlu ve izinli arkadaşlar olduğunda çalışma saatlerimiz 24/24 oluyor. Bu bizim kendi ailemize ayırdığımız zaman diliminden gidiyor. Bunun karşılığını ne ücret ne de izin olarak bize dönüşü oluyor” (12. Katılımcı).

“...ayrıca raporlu ve izinli arkadaşlar olduğunda gün aşırı iki kişi çalışmak zorunda kalıyoruz, buda bizi psikolojik ve fiziksel olarak çok yıpratmaktadır.” (170. Katılımcı).

Son olarak ise katılımcılardan %2,2'lik bir oran memnuniyet dile getirmiş olup; almış oldukları görevin kıymetli oluşundan bahsetmiş ve var olan koşullardan memnun olduklarını dile getirmişlerdir:

“Çalıştığım kurumdan, müdürümden ve diğer idari çalışan hocalarımızdan, iş arkadaşlarımdan ve var olmamızı sağlayan çocuklarımızdan çok memnunum” (17. Katılımcı).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma neticesinde katılımcıların sadece %2,2'sinden memnuniyet yönünde dönüş alınması yapılan sorun tespiti çalışmasının önemini vurgular niteliktedir. Yapılan tespitler ve elde edilen bulgulara göre sorunların birbiriyle girift durumda olduğu gözden kaçmamaktadır. Yapılan çalışmada yüzdeler orana bakıldığında en fazla oran ve yüzdeler kısımdaki en az oran mevzuata bağlı sorunlardan kaynaklanması da bu durumu destekler niteliktedir. Yapılan sorun tespitleri sonucunda tespit edilen problemlerin iş hayatı içerisinde ya da iş hayatından dolayı özel hayatta yaşanan sorunlar olduğu görülmüştür. “Söylemek istediğiniz diğer hususlar var mı?” gibi açık uçlu yönlendirme bulunmayan bir soru olmasına rağmen özel hayattan dolayı iş hayatına yansıyan bir problem, araştırma sonucunda tespit edilmemiştir. Tüm bunlarla beraber tespit edilen her bir problemin; mikro, mezo ve makro alanların her birinden müdahaleye açık olduğu söylenebilir.

Bakanlık, il müdürlükleri ya da kurum ve kuruluşlar nezdinde bu çalışmada tespit edilen sorunlara çözüm yolları aranırken edinilmesi gereken perspektif öncelikli olarak çalışanın problemini çözmek olmalı ikincil olarak kurum verimi gelmelidir. Zira çalışma yaşamında çalışan problemlerini minimize etmenin verimliliği artıracığı gibi bakım elemanlarının problemlerini çözmek de kurumdaki verimi dolaylı olarak arttıracaktır. Bunun yanında

tespit edilen sorunların karakteristik özelliklerinin de bu perspektifi destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir. Kurum bakımında bulunan çocuklar için duyulan kaygıdan dolayı araştırma kapsamında tespit edilen geri bildirimler bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Bununla beraber bakım elemanlarının çalışma hayatındaki sorunlarının giderilmesi yönündeki mikro, mezo ve makro çalışmalar, bakım elemanının çalışma hayatı içerisindeki motivasyonunu yükseltecektir. Bu durumun bakım elemanı ve çocuklar arasındaki ilişkiye sirayet edeceği mutlaklıdır. Çalışan sorunlarının çözümü, kurum bakımı altında bulunan çocukların da iyilik hallerini olumlu yönde ilerletecektir.

Bu çalışma çerçevesinde edinilen deneyim ve yapılan araştırma kapsamında bakım elemanlarının sorunları için aşağıdaki öneriler verilebilir;

- Gerekli mevzuat üzerinde yetki ve sorumluluklar gözden geçirilmeli; bakım elemanının sorumlulukları ve yetkileri dengelenmeli ve netleştirilmeli, sorumlulukların sahip olunan yetki kapsamında yerine getirilebileceğinden emin olunmalıdır.
- Sorumluluğu ya da görevi kapsamında başarılı uygulamalarda bulunan bakım personelleri uygun olarak ödüllendirilmeli ve takdir edilmelidir. Bu durum doğal olarak çalışanların işyerindeki motivasyonunu ve değerli hissetme durumlarını olumlu olarak etkileyecektir.
- Yaşam kalitesini ve çalışma motivasyonunu arttırıcı sosyal faaliyetlere katılımları ve bu faaliyetleri personellerin de düzenleyebilmeleri sağlanmalıdır.
- Eğitim durumu, kıdem gibi özel şartlar ve genel ekonomik duruma göre ücret artışları sağlanmalıdır.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çalışanların mesleki prestijlerini geliştirmeye yönelik makro çalışmalar yapılmalı ve çalışanların toplum nezdinde saygın ve kutsal bir mesleği icra ettikleri düşünceleri desteklenmelidir.
- Çalışma saatleri, fazla çalışma ücretleri ve yıllık izin gibi özlük haklarında geliştirmeler yapılmalı, 4857 sayılı İş Kanunu ve 6098 sayılı Borçlar Kanunu arasında bulunan hukuksal karmaşıklığı çözecek yönde mevzuat çalışmaları yapılmalıdır.
- Yapılan analiz ve yorumlar kısmında göze çarpan ve birçok diğer sorunla kuvvetli bağları bulunan problemin personel yetersizliği olduğu detaylandırılmıştır. Bu kapsamda çocukların yaşam birimlerinde çalışabilir maksimum bakım elemanı sayısı artırılmalı, ayrıca iş bırakma durumu olan bakım elemanlarının yerine ihbar süreleri içerisinde yeni bakım elemanı işe alımı yapılmalı, bu noktada aksaklığa ve diğer personelin çalışma döngüsünün olumsuz etkilenmesine izin verilmemelidir. Zira personel yetersizliği sorunun çözülmesi, yapılan analizlerde yer alan “nöbet dağılımı problemleri, izin sorunları, manevi destek ihtiyacı, düzensiz çalışma saatlerinin manevi etkisi, mesleki yorgunluk, mesleki deformasyon” gibi birçok probleme de doğal olarak çözüm getirmiş olacaktır.

- Kuruluşlar bünyesinde sorumlu oldukları çocuklar ile ilgili kararlar alınırken kuruluş içerisinde çocuklarla en çok vakit geçiren personeller olarak kendilerinin de görüşleri alınmalı ya da alınması sağlanmalıdır.

- Bakım elemanlarının toplu iş sözleşmesine bağlı olan tayin ve becayiş hakları gerekli mevzuatlarda yer almalıdır. Böylece herhangi bir nedenden dolayı şehir değişikliği yapmak isteyen ya da zorunda olan bakım elemanının yaşayacağı sorunlar azaltılmış olur. Bununla beraber bakanlığın kaybedeceği işgücü de düşürülmüş olacaktır.

Tüm bu aktarılanlar neticesinde kurum bakımı sürecindeki çocuklarla en çok etkileşim ve iletişim içerisinde olan, çocuk birimleri içerisinde çocukların sürekli gözlemlediği ve rol model olarak benimsediği, çocukların yaşantılarını ve gündelik durumlarını paylaştığı ve geri dönüt olarak rehberlik edindiği bakım elemanlarının çalışma hayatındaki problemlerini çözmek; doğal olarak bu kişilerin iş motivasyonlarını, iş yaşamı tatminlerini, çalışma azimlerini ve değerli hissetme hallerini gibi birçok kıymetli alanı olumlu etkileyeceği ve doğal olarak korunmaya ihtiyacı olan çocuklar adına verilen hizmetlerin çıktılarının kalitesini olumlu yönde etkileyerek daha kalifiye kurum bakımı hizmetleri verilmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, O., & Yüksel, H. (2011). Tarihsel Süreçte Çalışma Kavramı ve Kırılma Noktası Olarak Sanayi Devrimi. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 87-99.

Arslan, M. (2012). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri Ders Notları*. Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu.

ASHB. (2016). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*.

<https://www.aile.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2016-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden alındı

ASHB. (tarih yok). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. 08 17, 2022 tarihinde aile.gov.tr:

<https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/> adresinden alındı

ASPB. (tarih yok). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. 05 18, 2018 tarihinde

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> adresinden alındı

Atkinson, P. (2007). *Etnography: Principles in Practice*. Routledge.

Aydın, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi*,(2(2)), 60-71.

Aykul, M. (2019). Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocuk Evlerinin Rolü(Sakarya Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Başer, H. (2013). Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli "Çocuk Evleri". *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Boztilki, M. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Koruma Uygulamalarındaki Rolü ve Dünyada Kurum Bakımına Güncel Yaklaşımlar. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇHGM. (2021). *ASHB*. İstatistikler: <https://www.aile.gov.tr/media/87499/kurumsal-istatistikler.pdf> adresinden alındı
- Çocuk Destek Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 29310 (Resmi Gazete Mart 29, 2015).
- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 27015 (Resmi Gazete Ekim 05, 2008).
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005, Temmuz 03). Resmi Gazete.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 95-107.
- Demirbilek, S. (1998). Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu. *Mavi Ofset*, 615-628.
- Grint, K. (2005). *The Sociology of Work*. USA: Blackwell Publishing.
- Harvard University. (2014). Research Methods: Some Notes to Orient You: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic851950.files/Research%20Methods_Some%20Notes.pdf adresinden alındı
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 7-20.
- Keçe, H. (2018). Çocuk Destek Merkezlerinde Yaşayan Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocuklarının Sosyal Kaygı Düzeyleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ören, K., & Yüksel, H. (2012). Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 35-59.
- Özaydın Demirbaş, E. (2019). Çocuk Evleri Sitesinde 6-12 Yaş Arası Çocuklar İle Çalışan Bakım Elemanlarının Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Sosyal Hizmetler Kanunu, Kanun Numarası 2828 (Kabul Tarihi Mayıs 24, 1983).
- Tibilli, R. (2021). Çocuk Evleri Sitesinde Çalışan Bakım Elemanlarının Yaşam Kalitesi ve Çalışan Memnuniyet Düzeylerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Tuncer, B., & Erdoğan, T. (2018). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 515-527.
- Turan, N. (2018). Çalışma Mutluluğu: Kavram ve Kapsam . *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 169-212.
- Yazıcı, E. (2013). Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yıldız, H. (2010). Çalışma Üzerine Sosyolojik Perspektif. *In Journal of Social Policy Conferences*, 129-161.